

MUZEUL DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Alt - Schaessburg

**Nr. 7
2014**

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA
MUZEUL DE ISTORIE

ALT-SCHAESSBURG

Istorie.Patrimoniu

7, 2014

Sighișoara
2014

COLECTIVUL DE REDACȚIE

NICOLAE TEȘCULĂ - redactor șef

FLORINA ȘTEFAN - secretar de redacție

Membrii

LAVINIA AVRAM

NICULINA CIOTLOȘ

MIRCEA-RADU IACOB

ADONIS P. MIHAI

SORINA PARCHIRIE

Grafică, DTP: EMIL PANAITESCU

ISSN 1844-6302

ALT SCHAESSBURG, 7, 2014

Orice corespondență se trimite pe adresa

MUZEUL DE ISTORIE

P-ța Muzeului nr. 1

545400 Sighișoara

tel-fax 0265771108

tel o265771108

e-mail: altschaessburg@gmail.com

Tipar:

ctt
compania transilvană de tipar

CUPRINS

ISTORIE

1. DANA SOFIA BĂNDER - Movile (Morminte tumulare)
în podișul Hârțibaciului.....7
2. ADRIAN ȘOVREA- Piese de harnașament
din perioada avară (sec. VI-VIII).....15
3. RĂZVAN MIHAI NEAGU - Între politic și ecleziastic.
Rolul episcopilor ungari în jocurile politice, care au precedat
instaurarea dinastiei angevine 29
4. VASILE MĂRCULEȚ - Aplicări ale acordului de la Stoudios
din 1380-1382 în Biserica Moldovei 53
5. LIVIU CÎMPEANU, NICOLAE TEȘCULĂ - Cronici sighișorene (I).....65
6. NICULINA CIOTLOȘ - Cultivarea porumbului în Transilvania de sud-est
în secolele al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea 89
7. GHEORGHE DRĂGAN - Corpul preoțesc și starea patrimonială a preoților
și a Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara în secolele XIX-XX 97
8. ION SILION - Alexandru Averescu - mareșal al armatei române
- 24 octombrie 1930 la Sighișoara 121
9. ADONIS P. MIHAI - Câteva considerații cu privire la construirea
bisericii mari a românilor din Sighișoara (1934-1937).....127
10. LUCIA ȚARĂLUNGĂ - Aurel P. Bănuț și activitatea lui sighișoreană.....143
11. VIRGIL C. JITARIUC - Pictorul și scenograful Gustav Adolf Binder
(1901-1975) - o personalitate sighișoreană mai puțin cunoscută
publicului român 161
12. ION EUGEN SÂRBU - Aspecte ale măsurilor antievreiești în județul
Târnava Mare (1941-1944).....169
13. FLORINA ȘTEFAN - Hermann Baier – Amintiri 179

PATRIMONIU

1. LAVINIA-CARMEN AVRAM - Artă și cultură ortodoxă.
Icoana pe sticlă din colecția Gheorghe Cernea 193
2. DAN VASILE TEȘCULĂ - Căile ferate sighișorene. Studiu general 203
3. MIRCEA-RADU IACOB - Asignate românești din patrimoniul
Muzeului de Istorie Sighișoara 215

MISCELLANEA

1. DANA DEAC - Petre Din: Studii de istorie modernă a României. Mentalități colective și imaginar social, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013 223
2. DANA SOFIA BÄNDER - Ioana Heidel, Dincolo de orizont, Amintiri, Ed. SITECH, Craiova, 2013; Ediția a II-a, Dincolo de orizont, Roman, revăzută și adăugită, Ed. Nico, Tg.Mureș, 2014 229

LISTA AUTORILOR.....233

ISTORIE

MOVILE (MORMINTE TUMULARE) ÎN PODIȘUL HÂRTIBACIULUI

Dana Sofia Bänder

Articolul este o continuare și o completare la „Movile (Morminte tumulare) în Transilvania”, publicat în Alt-Schaessburg, nr.6, 2013¹.

Zona dintre Târnave și Olt este un podiș cu nenumărate văi, care se scurg sau în Târnava Mare sau în Olt (Fig.1). Pe pantele colinelor se observă în diferite regiuni ridicături de pământ în formă conică, care, în majoritatea cazurilor, sunt formațiuni naturale, alunecări de pământ. În unele părți se află movile, care se deosebesc de formațiunile geologice. Comparându-le cu movile similare, care au fost cercetate în alte regiuni ale țării sau de peste hotare, se poate trage concluzia că și acestea au fost înălțate deasupra mormintelor, fiind deci construcții artificiale, morminte tumulare².

În regiunea sudică a Transilvaniei se pot observa multe zone cu complexe tumulare, îndeosebi în partea centrală a Podișului Hârtibaciului (Fig.1). La nord de Târnava Mare și în văile aderente nu se văd cu ochiul liber, sunt acoperite de păduri, sau se află în locuri neaccesibile fără mijloace corespunzătoare, cu o singură excepție, movilele de la Petelea, în apropierea pârâului Beica, un afluent al Mureșului (Fig.4). La sud de Târnava Mare complexele tumulare sunt situate pe Valea Scroafei, în apropiere de localitatea Saschiz, pe valea Căinelui la Sighișoara (Fig.2), în diferite zone pe Valea Șaeșului, la sud și est de satul Apold (Fig.3), pe Valea Hârtibaciului, la Brădeni (Fig.5), Movile și Bărcut precum și pe malul drept al Oltului, în apropiere de localitatea Șona.

În multe cazuri este greu sau chiar imposibil de diferențiat între formațiuni naturale și morminte tumulare. De asemenea nu se pot distinge cu ochiul liber

---

¹ În consecință aserțiunile prezente sunt legate de afirmațiile articolului precedent.

² Construcția unei movile tumulare scitice este descrisă foarte exact de Herodot în *Istoriei*, IV, 71. Același obicei exista și la traci pentru persoanele importante (*Istoriei* V, 8). Structura tumulilor cercetați precum și obiectele sepulcrale confirmă descrierile lui Herodot.

movilele tumulare de cele fără zonă mortuară. În antichitate se știa, că în mormintele princiare se află material prețios abundent. Tumulii fiind deci periclitați de a fi prădați, se înălțau uneori în apropierea lor movile de pământ asemănătoare monumentelor funerare, pentru a duce în eroare prădătorii. În unele zone în Podișul Hârtibaciului (Brădeni, Movile, Bărcut, Apold) tumulii se află în apropierea alunecărilor de pământ. S-ar putea trage concluzia că această asemănare evidentă nu este întâmplătoare, ci intenționată.

Fără mijloace adecvate de cercetare aceste observații rămân ipotetice. Un survey, al regiunii, precum și măsurători geofizice pentru o identificare sigură a movilelor este necesară pentru a face o cercetare sistematică. Cu magnetometru și radar se pot constata diferențele între structurile naturale și adăugări umane, între mediul geografic și materialul arheologic³.

Fiind cunoscut faptul, că autostrada Oradea/Cluj-Napoca/Târgu-Mureș/București este planificată să parcurgă acest ținut (Fig.1), necesitatea unei cercetări arheologice este evidentă⁴. După cele povestite de oamenii din satul Șona, armata a fost trimisă să sondeze una din movilele din apropiere. Încercând să pătrundă cu burghiul în interiorul movilei, „au dat de stîncă”⁵.

O parte din movile sunt erodate, deteriorate sau au dispărut. În apropierea

---

³ În cadrul repertoriului arheologic al județului Sălaj sunt înregistrate și 15 movile, care la data publicației încă nu au fost cercetate.

⁴ Materialul arheologic existent reclamă o cercetare sistematică a zonei. Presupunând că movilele au fost ridicate în sec.VI-IV î.Ch. se pune întrebarea, ce popoare au ridicat aceste movile.

Herodot se contrazice, afirmînd pe de o parte, că tărîmul la nord de Istros (Dunăre) nu este locuit (*cap.V, 9, 10*), geții, popor înrudit cu tracii trăind doar în sudul Dunării (*cap.IV, 93*). În *cap. V, 9* amintește sigunii, deasemenea înrudiți cu tracii, care locuiesc în depresiunea panonică, în *cap. IV, 48*, agatirșii, care locuiesc în regiunea râului Maris (Mureș?) și a căror obiceiuri se aseamănă cu cele ale tracilor (*cap.IV, 104*).

Herodot nu amintește niciodată în *Istoriei* poporul dac. Citatul deseori întrebuintat, că dacii ar fi cel mai viteaz neam al tracilor, este eronat. În această afirmație Herodot se referă la geți (*cap.IV, 93*).

⁵ Incinta mortuară a unui tumul poate fi doar o groapă, o cameră sau mai multe camere de lemn sau piatră, uneori din lemn și piatră. Deseori mormintele princiare tracice, sub influență elenistică, sunt construite din piatră (Fig.7). Nu ar fi exclus, ca și movilele de la Șona să fi fost ridicate peste o asemenea incintă funerară, iar „stîncă” să facă parte din zona mortuară.

satului Bărcut, pe valea Hârtibaciului, s-a înființat în incinta complexului funerar o fermă. La construcția digului pentru lacul de acumulare de la Brădeni, pe valea Hârtibaciului, pământul a două movile din apropiere s-a folosit, fiind la îndemână. Ele fac parte acum din dig. Tot în apropierea acestei localități, într-un alt sector, o movilă a fost distrusă. Trei movile mici, care erau situate la est de localitatea Apold, pe Valea Șaeșului, nu mai există. Din pământul unei movile de la Petelea se fac zigle. Din vârful celei mai mari movile din același complex s-a săpat o scufundătură adâncă, care se acoperă cu un capac, unde se îngroapă animale, mai ales câini accidentați. Astfel una dintre movile și-a regăsit funcția inițială de groapă funerară. Ar fi păcat, ca aceste pierderi irevocabile să continue.

Hügel(gräber) im Harbach-Hochland (Zusammenfassung)

Der Artikel ist eine Ergänzung zu der Veröffentlichung „Movile (morminte tumulare) în Transilvania“ mit deutscher Zusammenfassung in Alt-Schaessburg, Nr.6, 2013. Demnach sind die vorliegenden Aussagen ausschließlich im Zusammenhang mit den dortigen Ausführungen zu verstehen.

In dem Gebiet zwischen der Grossen Kokel (Târnava Mare) und Alt (Olt) befinden sich auf den Hängen der zahlreichen Täler konische Erdformationen, die meistens durch Erdrutsch entstanden sind. An mehreren Stellen, vor allem auf flachen Berghängen oder in weiten Tälern, sind Erdhügel zu beobachten, die sich von den natürlichen Erhebungen unterscheiden und offensichtlich künstlich errichtet wurden. Der Vergleich der Form dieser Hügel mit denen in anderen Gebieten Rumäniens und in den Nachbarländern, die bereits untersucht wurden, lässt darauf schließen, dass es sich mit großer Wahrscheinlichkeit um tumulare Bestattungen (Hügelgräber) handelt.

Durchstreift man das Gebiet Südsiebenbürgens sind Hügelgräber augenscheinlich im mittleren Bereich des Harbach-Hochlandes (Podișul Hârtibaciului) zu beobachten (Abb.1), jedoch nicht in den zahlreichen benachbarten Tälern (Abb.2, Abb.3, Abb.5, Abb.6). Ausnahme ist ein Hügelkomplex, der sich in der Nähe der Ortschaft Petele (Petelea) auf einer breiten Hochfläche oberhalb des Beicabaches, der hier in den Mieresch mündet, befindet (Abb.4).

Oft ist es schwer oder sogar unmöglich zu unterscheiden, ob es sich um natürliche oder künstliche Erhebungen handelt. Auch der Unterschied zwischen Hügelgräber und Scheingräber kann nur auf wissenschaftlicher Basis erfolgen. Da Raubgrabungen bereits in der Antike stattfanden, wurden im Bereich der tumularen Bestattungen Scheingräber errichtet. Da sich einige Hügelkomplexe in unmittelbarer Nähe der Erdrutschformationen befinden, liegt die Vermutung nahe, dass diese Standorte absichtlich ausgesucht wurden.

Grabhügel können mit geophysikalischen Messungen identifiziert werden, die im Zusammenhang mit einem Survey, einer systematischen Erkundung und wissenschaftlichen Auswertung, stattfinden sollten. Mit Hilfe von Magnetometer und Bodenradar kann man in den unterirdischen Strukturen menschliche Einwirkung von natürlichen Gegebenheiten unterscheiden.

Nach Aussage der Dorfbewohner der Ortschaft Schönen (Șona) wurden Bohrungen in einem der gewaltigen Hügeln, die sich in unmittelbarer Nähe befinden, vorgenommen, und man ist auf "Fels" gestoßen. Da diese Hügel wohl Tumuli sind, wäre es nicht auszuschließen, dass es sich um die Steinmauer der Grabanlage handelt. Aus Stein sind zahlreiche thrakische Bestattungsanlagen, oft mit hellenistischen Einflüssen (Abb.7).

Beobachtet man die Lage der Grabhügelbereiche, die sich am Saubach (Valea Scroafei), Hundsbach (Valea Căinelui), Schaasaer Bach (Valea Șaeșului) und Harbach (Valea Hârtibaciului) bis nördlich des Alts (Olt) befinden, wird die Dringlichkeit eines Survey deutlich, da ein Teil davon im Bereich der geplanten Autobahntrasse liegen (Abb.1).

Auch durch mutwillige Zerstörung oder Raubgrabungen kann wertvolles Material unwiederbringlich verloren gehen. Am Harbach (Valea Hârtibaciului), südlich des Dorfes Henndorf (Brădeni) befinden sich mehrere Hügel, der Größte von ihnen wurde in letzter Zeit zerstört. Zwei andere Hügel wurden bei der Errichtung des Stausees abgetragen, sie sind nun Teil des Staudammes. Drei kleinere Hügel, die sich östlich von Trappold (Apold), am Schaaser Bach (Valea Șaeșului), befanden, sind ebenfalls verschwunden. Die Erdschichten eines Hügels in Petele (Petelea) werden abgetragen, um daraus Ziegel herzustellen. Ein anderer Hügel wurde von oben ausgehöhlt und mit einem verschließbaren Schacht versehen, hier werden verendete Tiere und überfahrene Hunde begraben. Die ursprüngliche Nutzung als Grab wird nun fortgesetzt.

Zweck des Artikels ist, auf die Dringlichkeit einer wissenschaftlichen Untersuchung dieses Gebietes aufmerksam zu machen.

Cuvinte cheie: movilă, distrugere, survey, cercetare științifică, autostradă

Schlüsselwörter: Hügelgrab, Zerstörung, Survey, wissenschaftliche Untersuchung, Autobahn

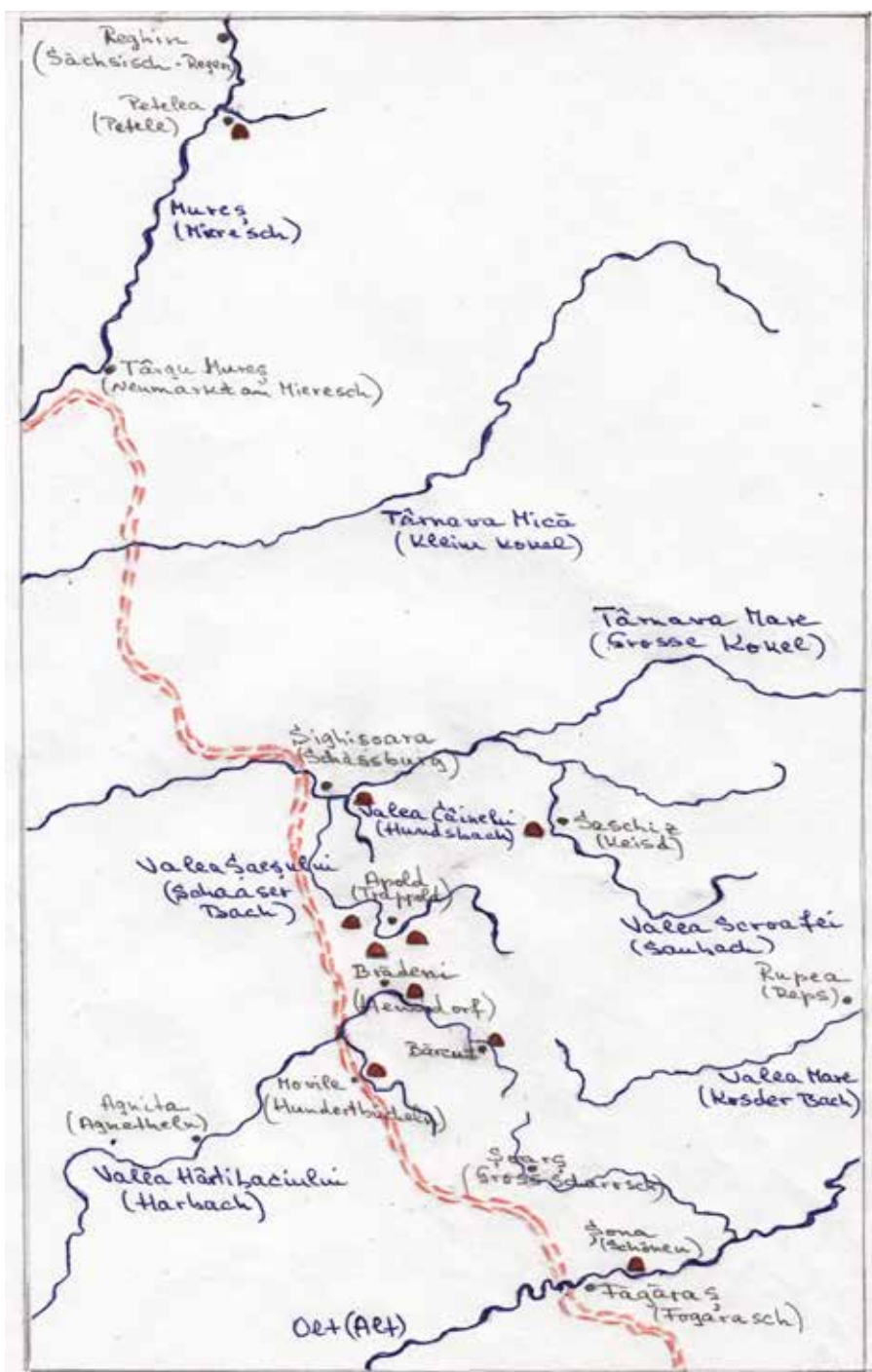

Fig. 1. Regiunea între Mureș și Olt
 II Trasa viitoare autostrăzi Oradea-București
 ● Complexe tumulare

Fig. 2. Movile la Sighișoara

Fig. 3. Movilă la Apold (zona de est)

Fig. 4. Complex tumular la Petelea

Fig. 5. Movilă la Brădeni

Fig. 6. Movilă la Bărcuț

PIESE DE HARNAȘAMENT DIN PERIOADA AVARĂ (SEC. VI-VIII)

Adrian N. Șovrea

Originari din Asia Centrală, din zona Sogdiana, avarii au emigrat în sec. VI spre vest ajungând în Europa pe timpul împăratului bizantin Justinian (527-565), stabilindu-se în Câmpia Pontică¹. Datorită războaielor longobardo-gepide, și la intervențiile diplomației bizantine, avarii vor ocupa Câmpia Pannonică, luând teritoriile gepide, după un război în care longobarzii și avarii s-au aliat împotriva gepizilor. Se constituie un khaganat la est de Dunăre, în Câmpia Tisei până la Munții Apuseni. Khaganatul se va extinde în deceniile următoare până la Alpi, ocupând întreaga Câmpia Pannonică; longobarzii emigraseră începând cu 568 spre nordul Italiei, în câmpia Padului.

Avarii erau un popor nomad, războinic, cu principala îndeletnicire cea de creștere a animalelor mari. În confederațiile create de ei, au intrat multe popoare sedentare care contribuiau cu îndeletniciri nepractice de avari (agricultură, meșteșuguri etc.). Căpeteniilor avare erau îngropate atât cu armele, cât și cu harnașamentul, dar în special calul defunctului (vezi fig.2). Din harnașament s-au păstrat scărițele de șă, zăbalele și piesele de decor.

În acest articol fac o sistematizare a descoperirilor de tip zăbale, aplică și alte tipuri de obiecte folosite de avari la harnașament pentru decor sau pentru protecția calului. Avarii au adus în Europa scărițele de șă², pe care le-au adaptat stilului lor de luptă: de pe cal, în galop, sprijinit pe șă și, cu arcul sau lancea, atacau inamicul. Tehnica se îmbunătățește în Câmpia pontică cu strategii ale urmașilor sciților.

---

¹ Adrian N. Șovrea, *Prima perioadă avară din bazinul Carpatic (567-626)*, în Alt-Schaesburg. Istorie Patrimoniului, Sighișoara, vol VI, 2013, p.19.

² *Idem*, *Scărițe de șă din perioada avară (sec. VI-VIII) din Transilvania*, în Alt-Schaesburg. Istorie Patrimoniului, Sighișoara, vol V, 2012, p.7.

I. Zăbale

1. Zăbale cu bare laterale

La capătul acestora se găsesc inele prin care se treceau curelele căpăstrului; în spațiul intracarpatic apar în prima jumătate a sec. VII și dispar la începutul sec. VIII.

- a) Câmpia Turzii, jud. Cluj - (fig. 1) este compusă din două bare orizontale ale căror capete se termină în două bare laterale, prevăzute cu inele pentru fixarea frâului³;
- b) Teiuș -, „Cetățuie”⁴, jud. Alba - (fig.1) de barele laterale sunt fixate două belciuge pătrate; de capetele barelor orizontale se leagă două inele mai mici: Lg totală 21,5cm; h* barelor laterale 10,8cm;
- c) Sânpetru German -, „Magazin”, com. Secusigiu, jud. Arad
- d) Șiclău, com. Grăniceri, jud. Arad - patru zăbale cu bare⁵ (fig. 1/a,d,c,f).

2. Zăbale cu inele laterale

- sunt mai evolute, întâlnindu-se din a doua jumătate a sec. VII (Deva -, „La cariera de nisip”, Noșlac -, „Livadă”, Valea lui Mihai -, „Retalj”), menținându-se și la sfârșitul sec. VIII - începutul sec. IX prin exemplarul de la Timișoara -, „Podul Modoș”. Acest tip de zăbale este cel mai bine reprezentat prin descoperiri.

- a) Aiud - *Mormântul I*, jud. Alba - (fig. 7) are două inele de frâu care atârnă de două bare legate între ele prin urechi, de urechea exterioară a unei bare este legat un al doilea inel mai mic⁶: Lg totală 31 cm; D inelelor exterioare: 8,2 cm.
- b) Aiud - *Mormântul II*, jud. Alba - (fig. 7) este compusă din două bare legate între ele prin belciuge; de capetele lor exterioare este fixat câte un inel mai mare și

³ Kurt Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p.91

⁴ Kurt Horedt, *op. cit.*, p.91

* Lg=lungime; h=înălțime; D=diametru; L=lățimea; Gr=greutate; Gs=grosimea

⁵ Călin Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d.Hr.*, Editura Neremia Napocae, Cluj-Napoca, 2002, p. 576.

⁶ Kurt Horedt, *op. cit.*, p.91.

unul mai mic; peste inelele mai mari este îndoită câte o placă romboidală alungită; unul dintre inelele mai mici se păstrează doar fragmentar⁷: Lg totală= 30 cm; D inelelor mari= 7,5 cm.

- c) Biharea - *Dealul Șumuleu*, jud. Bihor - (fig. 6) trei zăbale și două inele; zăbalele nu sunt întregi și presupunerile se bazează pe descoperirea zăbalei „e”; de asemenea e posibil ca cele două inele să aparțină de una din zăbale.
- d) Brateiu – „*Cimitirul nr. 2*”⁸, jud. Sibiu - (fig. 2) o zăbală foarte frumos păstrată, cu ambele inele intacte la barele laterale.
- e) Gâmbaș - *Mormântul IX*, Aiud, jud. Cluj - (fig.7) compusă din două bare laterale; în ochiurile capetelor exterioare sunt fixate câte două verigi; zăbala a fost găsită chiar în gura calului: Lg totală= 18,1 cm; D inelelor= 4,8 cm și 3,8 cm;⁹
- f) Gâmbaș - „*Măguricea*”¹⁰, Aiud, jud. Cluj - (fig. 7) zăbală de fier compusă din două bare orizontale la capetele cărora sunt fixate două inele de dimensiuni deosebite;
- g) Mâșca, com. Șiria, jud. Arad - (fig. 7) trei zăbale întregi bine conservate;
- h) Stremț, jud. Alba - (fig. 7) zăbala poartă torsiuni; barele intermediare de legătură au la capătul lor exterior o nervură mediană: Lg barelor= 17 cm; D inelelor mari= 8 cm; D inelelor mici= 3,5 cm;
- i) Șiclău, com. Grăniceri, jud. Arad¹¹ - (fig. 7) două zăbală cu inele laterale („b” și „e”);
- j) Valea lui Mihai - „*Retalj*”¹², jud. Bihor - (fig. 2) o zăbală care are două inele de frâu;

⁷ *Ibidem*.

⁸ Ion Nestor, Eugen Zaharia, *Raport preliminar despre săpăturile de la Bratei, jud. Sibiu*, MCA, 10, 1973, p.88.

⁹ K. Horedt, *op. cit.*, p. 99.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

k) Vereșmort (Unirea II) – *Maroslab*, com. Unirea, jud. Alba - (fig. 2) zăbală articulată și confecționată din două bare din fier circulare în secțiune, ale căror capete se termină în câte o buclă de formă hexagonală semicirculară; verigile de formă rotunde sunt prinse de capătul fiecărei bucle; de una din verigi est atârnată o altă verigă deschisă cu capetele terminate în două benzi din fier realizate prin baterea capetelor¹³: Lg bară= 10,8 cm; D bară= 0,7 cm; D verigă= 4,1 x 2,7 cm; L talpă= 2,9 cm.

l) Cazul Apahida - *Mormântul II*, jud. Cluj

Descoperirile de la Apahida, mormântul II, sunt aparte deoarece au fost încadrate pentru sfertul al treilea al secolului V¹⁴, adică după 575; în mormânt, deasupra și alături de laba piciorului drept a scheletului, s-au descoperit trei zăbale și aplici de șa, păstrate într-o ladă de lemn cu capac bombat, după cum indică piesele cu care era ferecată¹⁵. Cronologic ar aparține unei populații gepide. Gepizii au fost cucerți în 567, făcând parte astfel din lumea avară, dar în Transilvania avarii au pătruns abia în secolul următor, prin urmare nu putem ști sigur dacă stăpânul acestor piese era supusul avarilor. Le menționez pentru că alcătuiesc o minunată panoplie de piese din harnașamentul populațiilor la răscrucea secolelor V-VI.

Mormântul II a suferit două intervenții. Prima a fost din pură întâmplare, când a fost descoperit de niște lucrători și care au luat partea descoperită de ei (o parte din piese fiind recuperate dea lungul timpului) și cea de a doua când s-au făcut săpături de control efectuate de arheologi.

În inventarul descoperirii întâmplătoare intră¹⁶:

---

¹² *Ibidem*.

¹³ Gabriel T. Rustoiu, Marius Ciută, *Mormântul unui călăreț avar recent descoperit la Unirea-Vereșmort (jud. Alba)*, *Apulum*, XLV, 2008, p. 71-98.

¹⁴ Ștefan Matei, *Al treilea mormânt princiar de la Apahida*, AMN, IX, 1972, p. 391.

¹⁵ D. Protase, *Al doilea mormânt de la Apahida*, AMN, IX, 1972, p. 166.

¹⁶ *Ibidem*, p. 162.

- patru tuburi care îmbrăcau barele laterale ale zăbalelor, lucrate din foiță de aur ripsată orizontal și închise cu disc la capete. Dimensiuni: Lg= 4,3-4,6 cm; D= 1,5 cm; Gr= 5,54-5,79 cm (pentru asemănări vezi figura 8).

Inventarul săpăturii de control ¹⁷ (obiectele au fost descoperite la picioare):

- trei zăbale din care s-au păstrat doar fragmente (fig.3 și 4); o reconstituire a acestora se poate

vedea la figura 5. Barele muștiucului erau legate între ele cu câte un inel și se terminau în tuburi profilate; barele sunt întărite în interior prin unul sau două cuie. În partea superioară tuburile se îngustează puțin și de ele sunt legate inele, de care atârna aplicele ornamentale, de formă triunghiulară, necesare la fixarea căpăstrului și frâului. Prin tuburi treceau bețișoare de lemn, îmbrăcate în foițe de aur ripsate.

La prima zăbală s-au păstrat doar capetele laterale (fig. 3 și fig. 5/b). Nici una din barele muștiucului nu s-a păstrat întreagă. Nervura mediană a tuburilor laterale este acoperită pe partea vizibilă cu o bandă format din celule patrulate. De la un capăt la altul tuburile sunt aurite. Dispozitivul pentru fixarea curbilor s-a păstrat numai la unul din tuburi. Aplicele de la capetele curelelor sunt acoperite cu câte o celulă mare, triunghiulară în formă de frunză, înconjurată cu sârmă crestată și prevăzută cu trei mituri de fixare; dimensiuni: Lg tuburilor= 4,1 cm; D= 1,5 și 1,3 cm; Lg aplicelor de fixare a capetelor curelelor= 1,7 cm; L= 1,3 cm; Gs= 0,3 cm.

A doua zăbală (fig. 4/a,b,c,d,e,f și fig. 5/c) avea cele două capete profilate netede la fel ca și partea central. Doar o aplică din cele patru pentru fixarea curelei mai atârna de zăbală. Acestea au o formă aproximativ dreptunghiulară, cu laturi concave și au pe partea superioară încrustate cu almandin. Laturile lor înguste sunt încrustate cu fire subțiri de metal aurit; dimensiuni: Lg tubului= 3,2 cm; D= 1,6 și 1,4 cm; Lg aplicelor= 1,6 cm; L= 1,2 cm; Gs= 0,5 cm; Lg unei bare a muștiucului cu ureche mediană= 6,3 cm.

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 173-174.

A treia zăbală¹⁸ (fig. 4/g,h,l, m și fig. 5/a) cu piese doar pe jumătate. Din cealaltă jumătate au rămas doar două inele ale tubului. Partea centrală a tubului zăbalei se profilează într-un unghi ascuțit și este încrustată cu dungi metalice subțiri, lucrate dintr-un aliaj de argint. Aplicele triunghiulare pentru fixarea curelelor înconjoară la colțuri capetele niturilor într-o linie încovoiată și nu sunt încrustate cu almandin; dimensiuni: Lg tubului= 3cm; D= 1,5 și 1,3 cm; Lg păstrată a aplicelor= 3 cm; L= 1,7 cm; Lg barei muștiucului= 5,7 cm;

- s-au descoperit și șase tuburi din foiță de aur ripsată (s-au păstrat 5 dintre ele; fig. 8), care au servit la îmbrăcarea bețișoarelor de lemn de la barele laterale ale zăbalei; patru tuburi erau mai scurte, iar două dintre ele (fig. 8/a,e) sunt astupate la un capăt cu o plăcuță: Lg tuburilor= 3-3,5 cm și 4,2-4,5cm; D= 1,2-1,6 cm; Gs= 2,4-4,35 g.

II. Aplice

- aplicele împodobeau curelele harnașamentului; piesa cruciformă de la Dumbrăveni acoperea încrucișarea a două curele, iar rozeta de la Bandu era aplicată pe curelele calului;

- în mormântul II de la Apahida s-au descoperit numeroase aplici pentru harnașament ceea ce arată poziția socială înaltă a acestui defunct.

1. Tipuri de aplici

- Descoperirile de la Apahida – *Mormântul II*, jud. Cluj. Inventarul săpăturii de control - aplici și piese metalice de la harnașament¹⁹:
a. Aplici (două la număr) cu trei capete de pasăre pe margini și un buton în centru (fig. 9/ a,b,c); dimensiuni: D= 2,1 cm; Gs= 0,6 și 0,3 fără buton; Lg capetelor de pasăre= 1,4 cm; Gr= 13,25 g fără placa de fier.

¹⁸ *Ibidem*, p. 174.

¹⁹ *Ibidem*, p. 173-176.

b. Aplici cu capete de vultur pe margine (fig. 9/ d,e,f). Nu au butonul central. Au un câmp neted împodobit cu almandin; dimensiuni: D= 1,9 cm; Gs= 0,4 cm; Lg capetelor de pasăre= 1,4 cm; Gr= 10,68 g și 10,95 g.

c. Două aplici în formă de diademă (fig. 9/g,h) cu suprafața împărțită în cinci celule, dintre care trei sunt mai mari și umplute cu almandin, iar două mai mici, semicirculare, ornamentate cu plăcuțe de sticlă verzuie. Dosul pieselor este acoperit cu o lamă de aur neornamentată, tivită cu fir de aur crestat și prinsă de cadru cu trei nituri de aur, unul sus și două la colțurile părțile inferioare; dimensiuni: h= 2,2 cm; L maximă= 2cm; Gs= 0,4 cm; Gr= 6,32 g.

Alte puncte cu descoperiri:

- Corund, jud. Mureș; (fig. 12/ a,b) formă de cruce cu suprafața ornamentată; în mijlocul brațelor se află proeminente rotunde înconjurată de semicercuri concentrice; (fig. 13/6) este de formă ovală înconjurată de o nervură perlată, iar suprafața închisă de această nervură, pe partea interioară, este împărțită în două jumătăți distincte²⁰; ambele au împodobit curelele harnașamentului.
- Dumbrăveni, jud. Sibiu; (fig. 12/ c) este turnată din bronz cu conturul semicircular ale cărei capete se prelungesc în linii drepte; suprafața aplicii se împarte în zone corespunzătoare conturului²¹; a împodobit curelele harnașamentului; dimensiuni: Lg= 5cm; L= 4 cm;
- Săcuieni (Săcueni)– Dealul Vereș, jud. Bihor; aplică circulară din tablă de bronz²²; ornamentată prin presare cu un romb central delimitat de proeminente concentrice în formă de colier; sec. VII-VIII.

²⁰ K. Horedt, *op. cit.*, p. 95.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 146.

2. Rozete

- Apahida – *Mormântul II*, jud. Cluj; trei rozete²³ (fig. 13) cu marginea ondulată și cu buton conic, proeminent; dimensiuni: D= 2,9-3,1; h (cu butonul central)= 1,5-1,6 cm; Gs marginii= 0,5-0,6 cm; Gr= 12,8-13,7 cm;
- Band-*Momântul XLIV*, jud. Mureș; (fig. 12/ d-f)) cele trei rozete au în mijloc un buton central înconjurat de 16-18 butoni mai mici; în interior sunt umplute cu plumb; au fost întrebuințate ca podoabe de harnașament²⁴;

3. Plăci

- Teiuș-*Cetățuie*, jud. Alba; (fig. 12/ g-j) e posibil să fi împodobit curelele harnașamentului; au formă semicirculară²⁵;

4. Butoni

- Apahida II
  - a. Cinci butoni ornamentali în formă de steluță (fig. 11/ a-f) decorați cu un almandin hexagonal și prevăzuți cu două nituri lungi, așezate simetric, cu care butonii se prindeau pe o garnitură de piele; dimensiuni: D= 0,7-0,9cm; Gs= 0,3cm; Gr 1,8-1,3 g.
  - b. Trei butoni ornamentali rotunzi (fig.13/s-u).

5. Mărgele

- Apahida II
  - șapte mărgele poliedrice²⁶, perforate în lung și în lat (fig. 11/ g-p), împodobite pe față cu un almandin pătrată, iar la colțuri cu patru almandine triunghiulare; dimensiuni Lg= 1,3-1,35 cm; Gs= 1-1,1 cm; Gr= 3,4 și 5,1 g.

6. Tuburi

- Apahida II

²³ D. Protase, *op. cit.*, p. 170.

²⁴ K. Horedt, *op. cit.*, p. 93.

²⁵ *Ibidem*, p. 104.

²⁶ D. Protase, *op. cit.*, p. 174-175.

- două tuburi mici²⁷, aproape cilindrice (fig. 11/ q-r) închise la capătul îngust cu câte o celulă rotundă, umplută cu almandin; dimensiuni Lg= 1,1cm; D maxim= 1,1cm; Gr= 3,7 și 4 g.

7. Verigi

- Apahida II
  - a. două verigi mici de cataramă²⁸ (fig. 14/ a,b) de formă ovală și lucrate din bară netedă de aur, fără almandin sau alte ornamente; dimensiuni: D verigii= 1,4-1,9 cm; Gs barei= 0,25 cm; Lg spinului= 1,2 cm; Gr= 3,7 și 4 cm.
  - b. Trei verigi de la harnașament lipite de spin, iar urmele acestora nu se observă pe bara de legătură.
  - c. Verigi lunguiețe (fig. 14/ d,e) făcute din argint de calitate inferioară care pe laturi are niște colțuri; dimensiuni: Lg= 3,1 cm; lățimea= 2,6 cm; Gs maximă= 0,7 cm.
  - d. Verigă în formă de U cu capetele unite printr-o bară (fig. 14/ c). Este lucrată din aliaj cu puțin argint; dimensiuni: Lg= 1,7 cm; lățimea= 2,1 cm; Gs maximă= 0,7 cm.

III. Distribuitor de curele pentru harnașament

- Valea lui Mihai-Sub Pășune²⁹ - (fig. 15) o verigă circulară (formă de inel), confecționată din fier, de care sunt prinse printr-o buclă trei plăcuțe din fier, al căror capăt exterior este mult lățit; încadrate în secolele VII-IX.

IV. Plăcuțe din fier provenite de la șaua calului

- Săcuieni - Dealul Vereș; - la Săcuieni plăcuțele au capete rotunjite, prinse între ele cu nituri; databil în secolul VIII.

²⁷ Ibidem, p. 175-176.

²⁸ Ibidem.

²⁹ C. Cosma, *op. cit.*, p. 145.

GESCHIRRTEILE AUS DER AWARENZEIT

(VI-VIII. JH.) (Zusammenfassung)

Kommend aus Zentralasien, aus der region Sogdiana, haben die Awaren in Europa, in der Panonischen Tiefebene, ein grosses Khaganat gebildet, so dass die ganze zentral-östliche Region Europas während drei Jahrhunderte beherrschen. Das byzantinische Reich verliert das Limes (Abwehrsystem) an der Donau und an der Balkanhalbinsel, und zwar wegen der often Einfälle der Awaren und dessen Aliierten (die Slaven, die Utiguren, Kutriguren, Bulgaren, usw.)

Das Hauptvorteil der Awaren, war die militärische Taktik, und zwar stützte sich diese Taktik auf den Angriff im Galopp, wobei sie Pfeile von einer grossen Weite her mit dem Reflexbogen warfen, und die wiederholten Abzüge, die den Feind verwirrten. Eine Innovation stellten auch die Geschirrteile dar: Sattelleiter aus Eisen, die das Gewicht des Kriegers besser stützten.

Während ich die Sattelleiter im Nummer 5 aus 2012 dieser Zeitschrift beschrieben habe, werde ich in dieser Nummer über die Typologie des Zaumzeuges weiterschreiben, einige Deko-Objekte (verschiedene Arten von Applikationen) und andere Objekte vom Sattel.

Die Awaren übten ihre Kampfellite samt ihrer Ausrüstung und „Kampfmaschine“ – das Pferd- (Bild 16), zu begraben. In Transilvanien/Siebenbürgen wurde Zaumzeug mit seitlichen Leisten (Bild 1 und 2) und Zaumzeug mit seitlichen Orrinegn (Bild 3-7) entdeckt. Wenn wir uns die Karte 1 anschauen, bemerken wir die Ausgrabungsstätten mit den Zaumzeugentdeckungen.

Cuvinte cheie: khaganat, avari, scărițe de șa, zăbale, aplice.

Schlüsselwörter: Khaganat, Awaren, Steigbügel, Zaumzeug, Deko-Objekte.

Anexe

Zăbale cu bare laterale

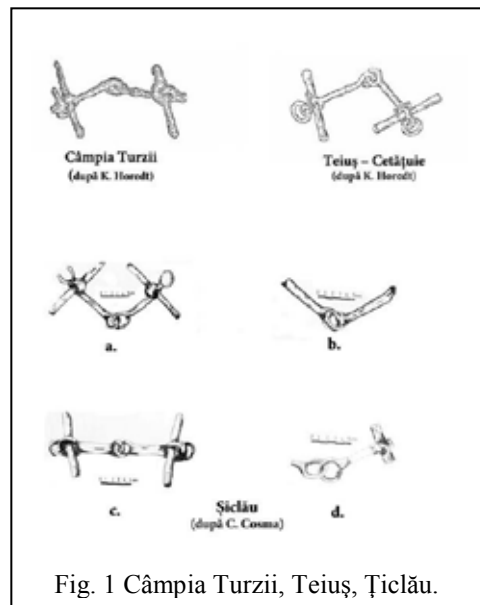

Fig. 1 Câmpia Turzii, Teiuș, Țiclău.

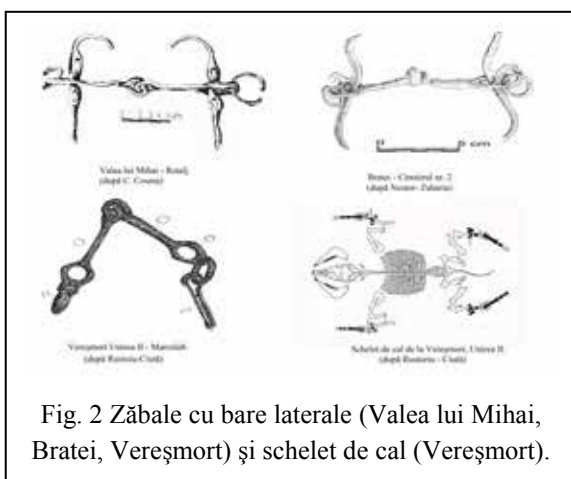

Fig. 2 Zăbale cu bare laterale (Valea lui Mihai, Bratei, Vereșmort) și schelet de cal (Vereșmort).

Zăbale cu inele laterale

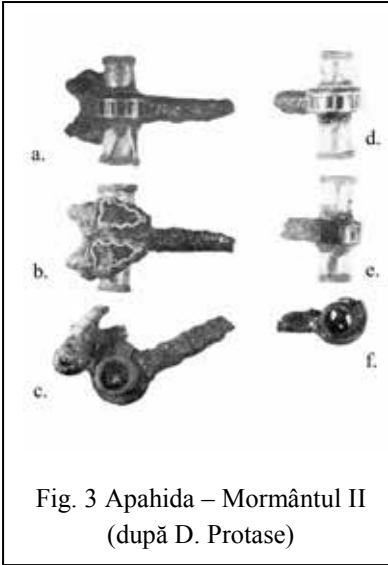

Fig. 3 Apahida – Mormântul II
(după D. Protase)

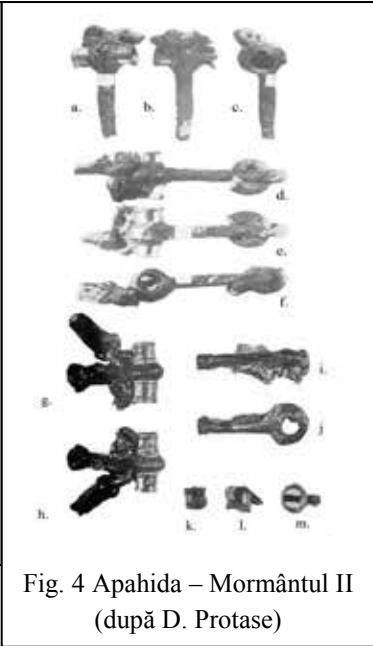

Fig. 4 Apahida – Mormântul II
(după D. Protase)

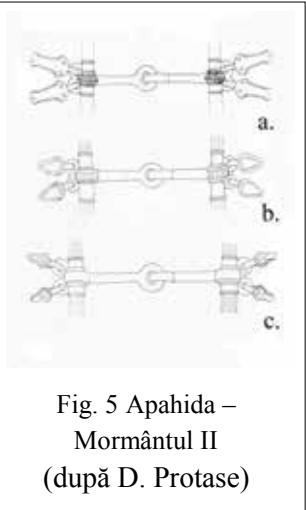

Fig. 5 Apahida –
Mormântul II
(după D. Protase)

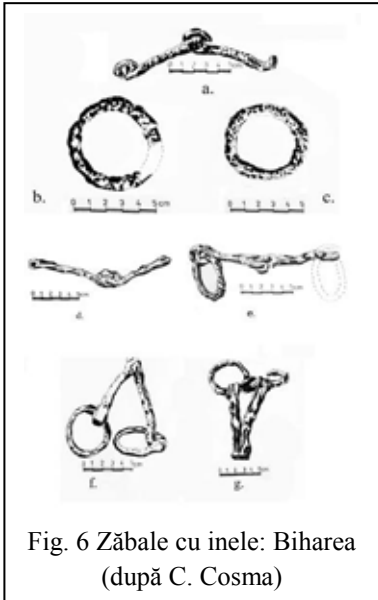

Fig. 6 Zăbale cu inele: Biharea
(după C. Cosma)

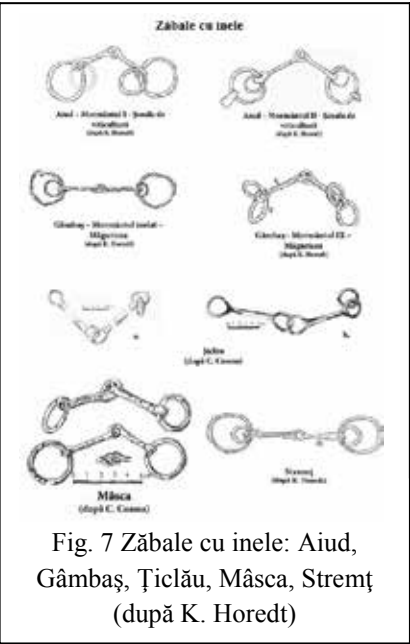

Fig. 7 Zăbale cu inele: Aiud,
Gâmbaș, Țiclău, Mâșca, Stremț
(după K. Horedt)

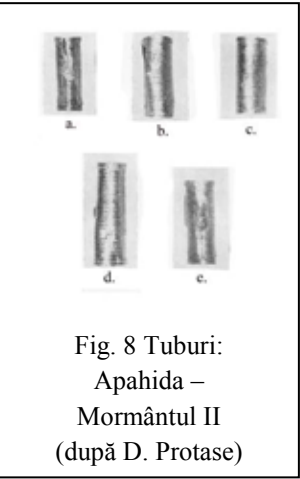
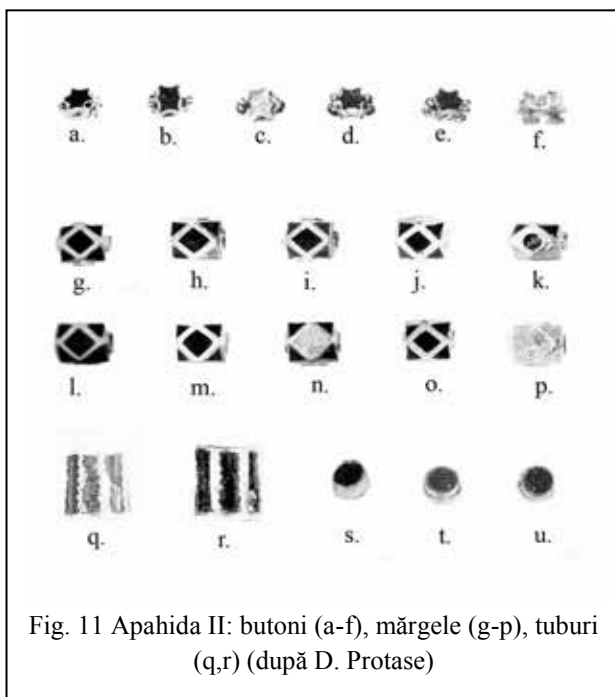
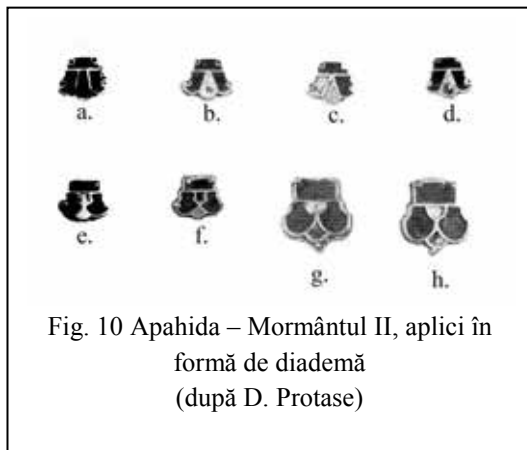
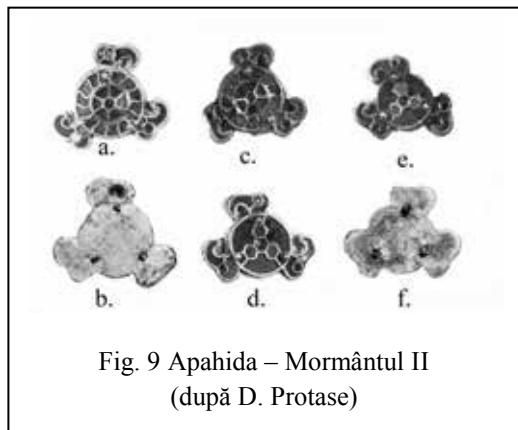
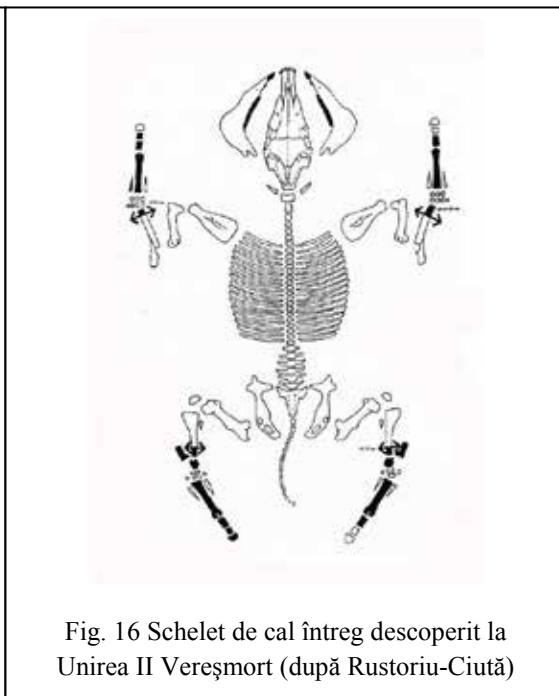
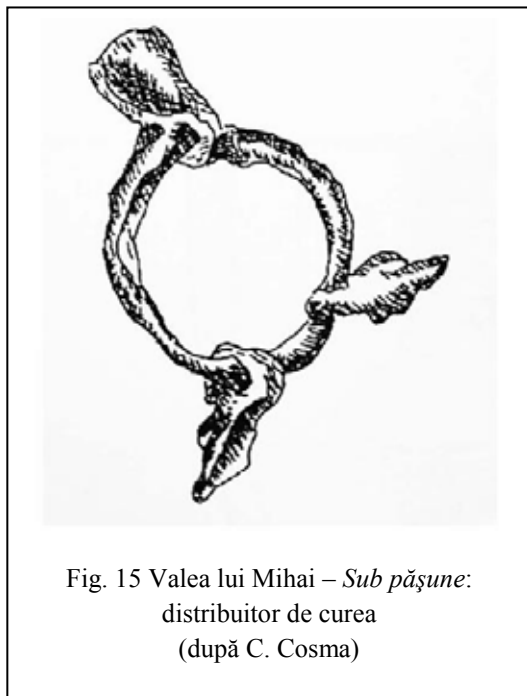
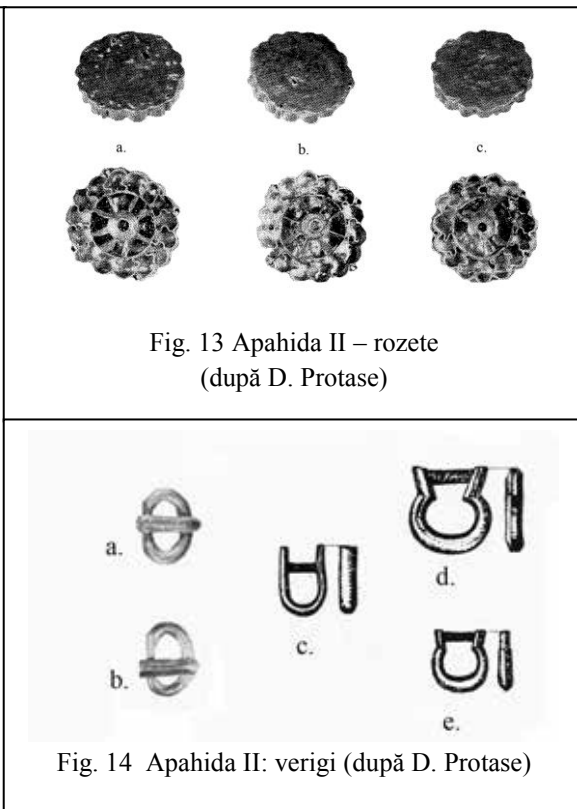
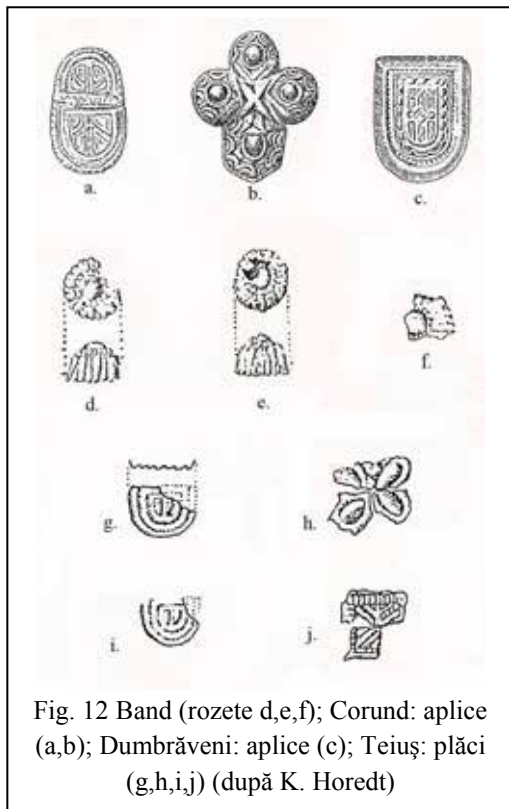

Fig. 8 Tuburi:
Apahida –
Mormântul II
(după D. Protase)

Aplice

ÎNȚRE POLITIC ȘI ECLEZIASTIC. ROLUL EPISCOPILOR UNGARI ÎN JOCURILE POLITICE, CARE AU PRECEDAT INSTAURAREA DINASTIEI ANGEVINE

Răzvan Mihai Neagu

Biserica ungară și regalitatea. În cadrul unui construct statal medieval marii ierarhi aveau, pe lângă rolul ecleziastico-pastoral esențial și primordial, și o funcție politică. Astfel, primatul unui stat era cel care îl consacra oficial pe rege, conferindu-i acestuia legitimitate. Acest model a fost unul general european, arhiepiscopul de Reims îl încorona pe regele Franței, arhiepiscopul de Canterbury pe cel al Angliei, arhiepiscopul de Gniezno pe regele Poloniei. În cazul Ungariei medievale arhiepiscopul de Esztergom era primatul¹ regatului și numai el avea dreptul de a-l încorona cu Sf. Coroană a regelui Ștefan pe monarhul ungar. Acest drept a fost recunoscut și sancționat de Sfântul Scaun. La 20 decembrie 1191, aflat la Roma, la Lateran papa Celestin al III-lea (1191-1198) trimitea o scrisoare arhiepiscopului Iob de Esztergom prin intermediul căreia îi reconfirma dreptul de încoronare a regelui, precum și jurisdicția exclusivă asupra membrilor curții regale. Motivele care l-au determinat pe papă să ia această decizie au fost: *zelul devotamentului tău față de biserica romană și mai cu seamă față de noi*². Așadar, arhiepiscopul era un partizan al hierocrației papale, ale cărei principii urmărea să le impună în Ungaria. Prelatul primea de la pontiful roman dreptul exclusiv de a pronunța pedepse ecleziastice (excomunicarea) și de a judeca pricinile religioase ivite între membrii curții regale. Papa preciza clar faptul că numai arhiepiscopul de Esztergom avea aceste drepturi: *<să ai acest drept> și nimeni altul să nu cuteze a încerca acest lucru mânat de cine știe ce îndrăzneală*³. Arhiepiscopul de Esztergom

---

¹ Pentru detalii privind instituția primatului a se vedea Jean Gaudemet, *Le Gouvernement de l'Eglise a l'Époque classique*, IIe e partie *Le Gouvernement Local*, Editions Cujas, Paris, 1979, p. 33-37.

² *Documente privind istoria României, seria C Transilvania*, veacul: XI, XII, XIII, vol. I (1075-1250), Ed. Academiei Române, București, 1951, p. 11.

³ *Ibidem*.

era și *legatus natus* al papei în Ungaria, astfel că el asigura legătura directă a bisericii maghiare, dar și a aparatului central statal cu Sfântul Scaun.

Precizăm faptul că în Ungaria medievală organizarea ecleziastică gravita în jurul celor două arhiepiscopii, de Esztergom și de Kalocsa. Arhiepiscopul de Esztergom, primatul Ungariei îi avea ca sufragani pe episcopii de Eger, Győr, Nitra, Pécs, Vác și Veszprém, în timp ce sufranii arhiepiscopului de Kalocsa erau episcopii de Transilvania, Oradea, Cenad, Zagreb, Bosnia și Srem.

Pe parcursul perioadei medievale arhiepiscopii de la Esztergom și-au consolidat și sporit rolul politic în stat, pe baza dreptului canonic și al imperativelor promovate de reforma gregoriană. Aceste evoluții au dus inevitabil la confruntări cu puterea laică în contextul în care instituțiile statale au evoluat și consolidat, iar pretențiile autorităților ecleziastice afectau mecanismele de distribuire a puterii. Desigur că monarhii au identificat mereu ierarhi capabili să le susțină programul politic, pe care i-au promovat în diverse funcții⁴. Miza acestui conflict a fost una economică, fiind vorba de imunitățile economice, juridice și fiscale ale clerului.

Pe de altă parte au existat în timpul dinastiei arpadiene ierarhi, care nu au dorit sub nicio formă să abdice de principiile hierocratrice, pe care l-au susținut și promovat cu obstinație. Unul dintre aceștia a fost Luca (Lukács Bánfi), arhiepiscop de Esztergom (1158-1181). Acesta avea o cultură de factură scolastică dobândită la Universitatea din Paris, fiind renumit pentru severitatea sa. El a influențat major politica regatului arpadian în a doua jumătate a secolului al XII-lea. Prelatul l-a determinat pe regele Géza al II-lea să se orienteze spre papa Alexandru al III-lea, unul din exponenții hierocrației papale, în războiul acestuia cu împăratul romano-german Frederic I Barbarossa⁵. Puterea și prestigiul dobândite de arhiepiscopul Luca au fost vizibile la începutul domniei regelui Bela al III-lea (1172-1196). Prelatul a

⁴ Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 103.

⁵ *Ibidem*, p. 105.

refuzat să-l încoroneze pe rege pe motiv că acesta a fost crescut și educat la Constantinopol la curtea împăratului Manuel I, unde ar fi fost contaminat cu învățături schismatice și ar fi primit botezul în rit răsăritean, sub numele de Alexios. Prin intervenție papală, arhiepiscopul de Kalocsa a fost cel care l-a încoronat pe rege (18 ianuarie 1173), care a recunoscut ulterior că acest drept îl are numai arhiepiscopul de Esztergom⁶. Anterior episodului Bela al III-lea, arhiepiscopul Luca a refuzat încoronarea lui Ladislau al II-lea Uzurpatorul în 1162. Acesta a fost totuși încoronat de arhiepiscopul Mikó de Kalocsa, dar arhiepiscopul Luca a condamnat ceremonia și a pronunțat interdictul asupra Ungariei, fiind arestat din ordinul regelui. După eliberare în prezența regelui care asista la liturghie, arhiepiscopul Luca a pronunțat din nou interdictul, aruncându-și veșmintele ceremoniale pe altar⁷.

Marii ierarhi și criza politică de la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. Cele mai grave convulsii în interiorul episcopatului ungar au avut loc la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, în cadrul crizei dinastice provocată de stingerea dinastiei arpadiene și instaurarea cele angevine. Marii ierarhi ungari au jucat un rol cheie în aceste împrejurări, deciziile lor afectând viața politică.

Moartea regelui Andrei al III-lea Venețianul (14 ianuarie 1301) a generat o criză dinastică profundă cu consecințe pe multiple planuri, mai ales asupra situației constituționale a Ungariei. Dacă până în acel moment principiul ereditar și cel al primogeniturii au stat la baza succesiunii dinastice, începând de acum legitimitatea regelui era dată de posedarea însemnelor tradiționale (coroana Sf. Ștefan) și de actul încoronării. Bineînțeles că în cadrul acestuia din urmă rolul principal revenea bisericii deoarece singura autoritate, care avea dreptul să-l încoroneze pe rege era

---

⁶ *Ibidem*, p., 106.

⁷ *Ibidem*, p. 129.

arhiepiscopul de Esztergom, în cadrul ceremonialului special care trebuia să se desfășoare la Székesfehérvár (Alba Regală)⁸.

Ultimul rege arpadian, Andrei al III-lea Venețianul (1290-1301) a promovat o politică abilă prin care și-a atras clerul ungar de partea sa. Având un sprijin minor în rândul nobilimii, regele i-a promovat în diverse posturi pe clerici (prepoziți și episcopi), care au devenit importante personaje ale anturajului regal. Având la bază funcția dobândită, clericul devenea și un important om politic. Ioan, arhiepiscopul de Kalocsa (1278-1301)⁹, din puternica și influenta familie Hont-Pázmány a fost marele cancelar al curții, iar episcopul Benedict de Veszprém a fost cancelarul reginei. Vicecancelarul era în fapt adevăratul conducător al cancelariei regale. Această demnitate a fost ocupată mereu de înalți clerici în epoca lui Andrei al III-lea. Teodor, prepozit de Székesfehérvár, iar apoi episcop de Győr (1295-1308)¹⁰, a fost vicecancelar între 1290-1297. Grigore de Bicskei, prepozit ales de Székesfehérvár a fost vicecancelar între 1297-1298, dobândind ulterior cea mai importantă demnitate ecleziastică din Ungaria, arhiepiscop ales de Esztergom (1298-1303)¹¹. Franciscanul Anton a fost vicecancelar între 1298-1299, 1300 și episcop de Cenad (1298-1307)¹². Un alt cleric a fost vicecancelar, pentru o scurtă perioadă (1299), Ladislau, prepozit de Titel, la fel ca Ștefan, arhidiacon de Alba Iulia, vicecancelar în 1300. Prepozitul Nicolae de Bosnia a fost secretarul secret al regelui și mare capelan al capelei regale. Vicecancelarii celor două regine (Fenenna de

---

⁸ Andreas Kiesewetter, *L' intervento di Niccolò IV, Celestino V e Bonifacio VIII nella lotta per il trono ungherese 1290-1303 in Bonifacio VIII. Ideologia e azione politica*. Atti del Convegno organizzato nell'ambito delle celebrazioni per il VII centenario della morte, Città del Vaticano, Roma, 26-28 aprilie 2004, p. 140.

⁹ Engel Pál, *Magyarország Világi Archontológiája 1301–1457*, Budapest 1996 (varianta CD). În continuare *Magyarország Világi Archontológiája*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Konrad Eubel, *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive Sumorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium Ecclesiarum Antistitum Series Ab Anno 1198 Usque Ad Annum 1431 Perducta E Documentis Tabularii Praesertim Vaticani Collecta, Digesta, Edita Per Conradum Eubel, Monasterii Sumptibus et Typis Librariae Regensbergianae*, 1913, p. 464; *Magyarország Világi Archontológiája*.

¹² *Magyarország Világi Archontológiája*.

Kuyavia și Agnes de Austria) au fost Andronic, prepozit de Veszprém (1292-1298), respectiv Paul, prepozit de Kalocsa (1300-1301). Cancelarul reginei mamă (Tomasina Morosini), ducesă de Slavonia a fost Paul, episcop de Pécs, care a fost urmat de Mihail Bő, episcop de Zagreb (ales în 1296), care în 1297 a fost numit cancelarul lui Alberto Morosini, fratele reginei mamă, duce al Slavoniei (1300-1301)¹³. Se observă că prelații au constituit baza politică a ultimului arpadian, ei devenind o forță majoră în Ungaria la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. Serviciile credincioase prestate de prelați regelui și familiei sale puteau fi răsplătite cu posturi ecleziastice majore (arhiepiscopate, episcopate). Simbolul alianței dintre episcopatul ungar și regalitatea în vremea lui Andrei al III-lea Venețianul a fost dieta de la Pesta (august 1298), când arhiepiscopul Ioan de Kalocsa împreună cu alți 10 ierarhi îl recunosc oficial pe rege *dominus regni naturalis*. În schimbul acestei recunoașteri Andrei al III-lea trebuia să accepte la conducerea statului clerul înalt, iar în fiecare an era obligat să primească la curtea regală pentru trei luni, doi episcopi, unul din provincia Esztergom, iar altul din provincia Kalocsa, care urmau să-l consilieze pe rege în toate chestiunile de natură politică¹⁴. Prin această înțelegere episcopii regatului intrau în sferile politicului, având posibilitatea de a influența acest domeniu esențial al guvernării statului. Cele două sfere, cea laică și cea ecleziastică, au format astfel un tot unitar pentru conducerea Ungariei.

Pe de altă parte, această înțelegere nu era văzută favorabil de papalitate, care dorea sprijinirea partidei angevine, dornică să-și asigure coroana Sf. Ștefan¹⁵. Astfel, Bonifaciu al VIII-lea îl numește la 10 mai 1297 pe franciscanul Petru, capelanul reginei Maria a Neapolelui (fiica regelui Ștefan al V-lea al Ungariei și bunica lui Carol Robert de Anjou), arhiepiscop de Spalato, care deși era considerat ca un

¹³ Andreas Kieseewetter, *op. cit.*, p. 157-159.

¹⁴ *Ibidem*, p. 163.

¹⁵ Tabăra angevină își exprimase pretențiile la coroana Ungariei încă de la moartea regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1290).

susținător al angevinilor, îl recunoaște pe Andrei al III-lea rege legitim al Ungariei. La 1 mai 1298 papa a ridicat Sebenico la rangul de dieceză sufragana arhiepiscopiei de la Spalato, la solocitarea aceleiași regine Maria. Primul episcop al acestei dieceze, Martin, i-a urmat pe ceilalți ierarhi recunoscându-l, la rândul său, pe Andrei al III-lea rege legitim¹⁶.

Un caz special a fost cel al lui Grigore de Bicskei, prepozit de Székesfehérvár ales în 1298 arhiepiscop de Esztergom. La început acesta a fost una dintre persoanele de încredere ale regelui, fiind vicecancelar (1297-1298). Grigore de Bicskei l-a însoțit pe monarh la Viena (începutul anului 1298), unde acesta s-a întâlnit cu Albert de Habsburg și regele Václav al II-lea al Boemiei. În prima jumătate a anului 1298 între Andrei al III-lea și Grigore s-a produs o ruptură datorată, cel mai probabil, faptului că vicecancelarul fusese ales arhiepiscop, însă această alegere a fost contestată. Regele nu a dorit să intervină decisiv asupra chestiunii pentru a nu aduce atingere dreptului papal de confirmare a alegerii arhiepiscopale, respectând astfel prerogativele Sfântului Scaun pentru a nu genera noi surse de conflict. Gestul regal a fost unul bine calculat politic, în contextul în care papalitatea dorea dinastia angevină în Ungaria. Clivajul dintre rege și ierarh s-a datorat și poziției adoptată de acesta din urmă în problema succesiunii la tronul ungar, poziționându-se de partea dinastiei angevine. Ruptura dintre monarh și fostul său vicecancelar este demonstrată de evenimentele anului 1298, când actele constituționale emise au fost promulgate de arhiepiscopul Ioan de Kalocsa împreună cu alți 10 episcopi, și nu de către arhiepiscopul de Esztergom, care nu a participat la dieta de la Pesta fiind izolat de restul episcopatului. Poziția Sfântului Scaun față de aceste evoluții a fost una precaută, dar în 28 ianuarie 1299 Bonifaciu al VIII-lea l-a recunoscut pe Grigore de Bicskei administrator și procurator *in spiritualibus et*

---

¹⁶ Andreas Kiesewetter, *op. cit.*, p. 164.

temporalibus al arhiepiscopiei de Esztergom, însă fără titulatura de arhiepiscop și fără a-i trimite *pallium*-ul¹⁷.

Opoziția lui Grigore față de restul episcopilor se agreează în 1299, el nu participă la dieta de la Rákos (mai 1299), în schimb i-a convocat pe înalții ierarhi la un sinod la Veszprém, amenințând cu excomunicarea pe toți prelații care se vor prezenta la dietă regală. Restul episcopilor împreună cu regele decid să acționeze ferm contra arhiepiscopului ales cerând intervenția Sfântului Scaun. La 6 iulie 1299 episcopul Emeric de Oradea este mandatat să apeleze la papalitate în numele regelui, nobililor și prelaților din Ungaria contra lui Grigore de Bicskei¹⁸.

Grigore reacționează excomunicându-l pe episcopul Petru al Transilvaniei, considerat responsabil pentru decizia prelaților ungari de a apela la Sfântul Scaun. Intransigența lui Grigore îl izolează de restul episcopilor ungari, un acord fiind imposibil. Pe de altă parte, nici după moartea lui Andrei al III-lea, Sfântul Scaun nu îi confirmă alegerea lui Grigore.

Unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Andrei al III-lea Venețianul a fost clericul Teodor Tengerdi. Acesta a îndeplinit până în 1295 postul de prepozit de Székesfehérvár, fiind numit de papă în acest an episcop de Győr. Între 1290-1297 el a fost vicecanclelarul regelui, unul dintre personajele importante ale curții regale. Popularitatea sa în anturajul regal a crescut mult după 1292, an în care a reușit să salveze de la jaf tezaurul regal în timpul rebeliunii nobilului Ioan Héder¹⁹.

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 166.

¹⁸ Este interesant de menționat titlul episcopului de Oradea, el fiind mandatat în acest demers de rege, biserica ungară, dar și de nobili: *Emericus—Episcopus Varadiensis, Procurator nomine et mandato Domini Andreae Illustris Regis Hungariae, Domini Johannis—Archiepiscopi Colocensis et Capituli eiusdem et omnium aliorum Praelatorum et Capitulum Cathedralium Ecclesiarum utriusque provinciae, scilicet Strigoniensis et Colocensis, nec non Baronum omnium et universorum Nobilium totius regni Hungariae* cf. *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, tomus secundus (1273-1321), Strigonii, 1882, p. 462 (în continuare MES II); Bunyitay Vincze, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. I A váradi püspökök a püspökség alapításától 1566. évig, Nagyvárad, 1883, p. 159-160.

¹⁹ Andreas Kiesewetter, *op. cit.*, p. 168.

Spre sfârșitul domniei lui Andrei al III-lea una dintre cele mai importante familii din Ungaria a fost clanul Monoszló. În domeniul ecleziastic din rândurile acestei familii s-au impus Petru, episcop de Transilvania (1270-1307) și ruda sa Mihail Bő, prepozit al capitolului catedral de la Alba Iulia, ajuns ulterior episcop de Zagreb (1296-1303) și cancelar al ducelui Slavoniei, Alberto Morosini²⁰. Papa Bonifaciu al VIII-lea a confirmat alegerea prepozitului de Alba Iulia ca episcop de Zagreb. O atitudine identică a avut-o pontiful roman și față de episcopii Emeric de Oradea și Anton de Cenad, alte personaje cheie ale enturajului regal.

Cu aprobarea și sprijinul înalților ierarhi, Andrei al III-lea a pornit o adevărată ofensivă la Sfântul Scaun de înlocuire a lui Grigore din postul de arhiepiscop ales de Esztergom. În 1300 cu ocazia primului jubileu regele îi trimite la Roma pe episcopii Anton de Cenad și Benedict de Veszprém, iar în toamna aceluiași an îl trimite la curie pe Pietro di Bonzano din Treviso cu propunerea ca episcopul Anton de Cenad să fie numit arhiepiscop de Esztergom²¹. Acest demers și negocierile pe care le-a implicat au fost brusc stopate o dată cu moartea regelui Andrei al III-lea (14 ianuarie 1301).

În acest timp arhiepiscopul ales Grigore s-a orientat spre tabăra angevină, pe care a susținut-o până la sfârșit, sperând că în cazul venirii pe tronul ungar a unui reprezentant al acestei case susținută de papalitate, va primi mult dorita confirmare pontificală. În anul 1300 Carol Robert de Anjou a descins pe coasta Dalmației trimis fiind de rudele sale napoletane, cu scopul de a ocupa tronul ungar, însă angevinul avea la dispoziție doar 3 nave și fonduri insuficiente pentru un astfel de demers. Pe de altă parte nici regele Andrei al III-lea nu a dat importanță acestui eveniment, iar în anul 1300 nu s-a mișcat din Buda.

---

²⁰ *Ibidem*, p. 168.

²¹ Zsoldos Attila, *Province e oligarchi. La crisi del potere reale ungherese fra il XIII e il XIV secolo* în *L'Ungheria angioina*, a cura di Enikő Csukovits, Viella, 2013, p. 51.

Din punct de vedere dinastic, regele Andrei al III-lea Venețianul s-a orientat spre familia domnitoare a Boemiei, Přemysl, fapt cu consecințe majore asupra vieții politice a Ungariei. La 12 februarie 1298 fiul regelui Boemiei, principele Václav s-a logodit cu fiica regelui ungar, Elisabeta în prezența părinților și a mai multor clerici printre care arhiepiscopul ales de Esztergom, Grigore, arhiepiscopul Ioan de Kalocsa și episcopii Benedict de Veszprém, Paul de Pécs, Haab de Vác și Anton de Cenad²².

Moartea lui Andrei al III-lea Venețianul (ianuarie 1301) a deschis o cutie a Pandorei în legătură cu succesiunea sa. Au existat 3 candidați: Carol Robert de Anjou, Václav, fiul regelui Boemiei și Otto al III-lea de Wittelsbach, ducele Bavariei Inferioare. Un rol important în confruntarea dintre ei l-au avut episcopii regatului. Ungaria a fost împărțită la început în două tabere: cea favorabilă angevinilor, care beneficia de sprijinul Sfântului Scaun și cea care îl dorea la tron pe fiul regelui Boemiei alcătuită din majoritatea clerului superior.

Carol Robert de Anjou și-a găsit un important susținător în arhiepiscopul ales de Esztergom, dar neconfirmat, Grigore, care l-a încoronat la Esztergom în primăvara anului 1301 cu o coroană ocazională, deoarece Sf. Coroană era deținută de partida adversă, favorabilă candidatului ceh. Această ceremonie era nulă deoarece ea nu se făcuse în locul tradițional, Székesfehérvár și cu Sf. Coroană²³. În plus arhiepiscopul ales Grigore nu avea confirmarea papală.

Episcopatul ungar a avut o atitudine contrară Sf. Scaun, în problematica persoanei care va fi rege al Ungariei, cel puțin la începutul disputei. Astfel, ierarhii s-au raliat poziției majorității nobilimii, care îl percepeau pe Carol Robert ca o marionetă a papalității. Opțiunea lor a fost Václav, fiul regelui Boemiei. O delegație ungară formată din nobili și ierarhii, arhiepiscopul Ioan de Kalocsa și episcopii Andrei de Eger, Emeric de Oradea, Haab de Vác, Anton de Cenad și Nicolae de

---

²² MES II, p. 452.

²³ Stanislaw Sroka, *Methods of Constructing Angevin Rule in Hungary in the Light of Most Recent Research* în *Quaestiones Medii Aevi Novae*, vol. 1, 1996, p. 78.

Bosnia s-a deplasat la Praga pentru a-l aduce în Ungaria pe principele Václav pentru a fi încoronat rege al Ungariei²⁴. Astfel, la 27 august 1301 la Székesfehérvár principele ceh a fost încoronat de către Ioan arhiepiscopul de Kalocsa cu Sf. Coroană, rege al Ungariei²⁵. Această încoronare avusese loc în orașul tradițional și cu însemnele corespunzătoare, care ofereau legitimitate, însă fusese făcută de arhiepiscopul de Kalocsa și nu de cel de Esztergom. Partizanii prințului ceh se bazau pe faptul că, din punctul lor de vedere, scaunul primațial era vacant deoarece Grigore nu era consacrat de papă. În plus, Václav mai era susținut de episcopii Benedict de Veszprém, Teodor de Győr, Paul de Pécs și Mihail de Zagreb. Pentru a capta bunăvoința noilor săi supuși maghiari, Václav și-a luat numele de Ladislau.

Deși aflat într-un conflict prelungit cu Franța lui Filip al IV-lea cel Frumos, papa Bonifaciu al VIII-lea nu a abandonat Ungaria, unde la trimis pe lagatul Niccolò Boccasini, cardinal-episcop de Ostia și Velletri, membru al ordinului dominicanilor (13 mai 1301)²⁶. Scopul principal al acestei legații a fost sprijinirea candidatului angevin. În documentul de numire pontiful roman face o descriere sumbră a situației din Ungaria, care afecta inclusiv biserica: *Unde cum hostis humani generic, pacis emulus et zizanie seminator, abolim in eodem Regno turbationes et scandala suscitavit, ex quibus Regale solium ipsiusque Regni regimen multipliciter sunt depressa, vastatis fidelium bonis, ecclesiarum et locorum ecclesiasticorum direptis iuribus, conculcata dampnabiliter ecclesiastica libertate, ac subsecutis exinde animarum periculis deplorandis, personarum nephandis excidiis et aliis fere innumeris detrimentis*²⁷. Suveranul pontif dorind să vină în sprijinul Ungariei trimite un legat pentru a aduce pacea și a restabili drepturile și libertățile bisericești

²⁴ *Cronica pictată de la Viena în Izvoarele istoriei românilor*, vol. XI, ed. Gheorghe Popa Lisseanu, București, 1937, p. 224-225 (în continuare *Cronica pictată de la Viena*).

²⁵ Rácz György, *Az Anjou-Ház és a Szentszék (1301-1387) în Magyarország és a Szentszék. Kapcsolatának ezer éve*, Szerkesztette Zombori István, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1996, p. 56; Stanislaw Sroka, *op. cit.*, p. 78.

²⁶ *Ibidem*, p. 57.

²⁷ MES II, p. 555.

grav afectate²⁸. Scopul misiunii legatului papal, acela de a-l ajuta pe Carol Robert reiese clar și din Cronica pictată de la Viena: *fratele Nicolae din ordinul predicatorilor, episcop cardinal la Ostia, investit cu autoritatea scaunului apostolic, sosi în Ungaria în interesul lui Carol*²⁹. O opinie similară este formulată și în *Chronicon Budense: Frater Nicolaus de Ordine Fratrum Predicatorum Episcopus Hostiensis Cardinalis, Apostolice Sedis auctoritate suffultus, in Hungariam pro Karolo advenit*³⁰.

Paralel cu acțiunea de trimitere a legatului în Ungaria, papa Bonifaciu al VIII-lea a deschis o anchetă care îl viza arhiepiscopul Ioan de Kalocsa, cel care l-a încoronat pe Václav, conștient fiind de faptul că înaltul ierarh nu avea acest drept. Arhiepiscopul de Kalocsa era exponentul întregii ierarhii ungare, care s-a poziționat inițial contra candidatului susținut de papalitate, cu excepția arhiepiscopului ales Grigore de Esztergom. Disputa privind succesiunea la tronul ungar a reactivat o mai veche tensiune existentă între cele două arhiepiscopii ungare, care ambele își reclamau întâietatea. Se observă că arhiepiscopia de Esztergom era de partea casei de Anjou, în timp ce arhiepiscopia de Kalocsa s-a poziționat de partea casei Přemysl.

---

²⁸ *nosque invite quodammodo tanti viri presentia careamus, tamen propter urgentem et inevitabilem necessitatem dicti Regni, cui speramus in predictis per tuam industriam circumspectam, illo tibi auxiliante, qui potest, salubriter consuli et utiliter subveniri, te ad prefatum Regnum, commisso tibi plene legationis officio in eodem Regno, et in Polonie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Lodomirie, Galicie et Cumanie partibus illi conterminis, ut in eis evellas et destruas, dissipes et disperdas, edifices, plantes et statuas in nomine domini, sicut videris expedire, de fratrum nostrorum consilio tamquam pacis angelum destinamus; iniuncto tibi nichilominus, ut in Regno ipso inter eiusdem Regni personas, necnon tam ibidem quam in Provinciis memoratis inter ecclesiasticos et mundanos viros, et universos alios cuiuscunque conditionis, preminencie sive status agas et tractes, que ad cultum dei et predictae sedis honorem, observantiam ecclesiasticae sanctionibus, reintegrationem ecclesiasticae libertatis, robur prosperi status Regni et Provinciarum predictorum, honestatis cultum, reformationem pacis, revelationem pauperum, ac animarum salutem et tranquillitatem corporum pertinebunt* cf. MES II, p. 556.

²⁹ Cronica pictată de la Viena, p. 226.

³⁰ *Chronicon Budense*. Post elapsos ab editione prima et rarissima tercentos sexaginta quinque annos, secundum adornavit, Textum recognovit, notis illustravit, lemmata ac indices adiecit, et praefatus est: Iosephus Podhradczky, Budae, Typis Iohannis Gyurián & Martini Bagó, 1838, p. 224.

Papa Bonifaciu al VIII-lea a intervenit ferm împotriva arhiepiscopului de Kalocsa (17 octombrie 1301). Pontiful roman i-a atras atenția arhiepiscopului că nu are dreptul de a-l încorona pe regele Ungariei, această sarcină revenind arhiepiscopului de Esztergom. Prin acțiunea sa, de a-l încorona de Václav, arhiepiscopul de Kalocsa a adus o gravă atingere intereselor Sfântului Scaun și a încălcat legislația. Pentru aceste fapte Bonifaciu al VIII-lea i-a retras lui Ioan calitatea de arhiepiscop și l-a convocat în termen de patru luni la Curia papală pentru a răspunde de faptele sale³¹. Acțiunea papală contra arhiepiscopului de Kalocsa a demonstrat că acțiunile înalților ierarhi ungari afectau într-o măsură ridicată Sfântul Scaun. Acesta privea cu atenție la evoluțiile din Ungaria, urmărindu-și mereu propriul interes. Intervenția papală a arătat și limitele dreptului de acțiune ale ierarhilor ungari, ale căror fapte puteau fi diminuate sau chiar anulate de puterea supremă, care era pontiful roman. Această atitudine reiese și din faptul că la 8 noiembrie 1301 Bonifaciu al VIII-lea porunea clerului ungar să acorde sprijin legatului papal, *pe care am găsit cu cale să-l tritem cu însărcinare de legat deplin în acele părți, pentru îndreptarea stării țării Ungariei, atât în cele duhovnicești cât și în cele lumești*³².

Intervenția papală a avut ca obiect și pe candidatul ceh, Bonifaciu al VIII-lea depunând toate eforturile necesare pentru ca favoritul său angevin să fie recunoscut rege al Ungariei. Astfel, la 17 octombrie 1301 Bonifaciu al VIII-lea l-a muștrat pe regele Boemiei Václav al II-lea deoarece a permis ca fiul său să fie încoronat rege al Ungariei de arhiepiscopul Ioan de Kalocsa, care nu avea acest drept: *ne mirăm și suntem turburați, că luminăția ta a îngăduit și a încuviințat ca iubitul fiu*

³¹ *Mandamus, quatenus prefatum Archiepiscopum Colocensem sub pena privationis et depositionis Archiepiscopalis oneris, officii et honoris, quam si secus fecerit, ipsum incurrere volumus ispo facto, citare procures, ut infra Quatuor mensium spatium personaliter compareat coram nobis* MES II, p. 498; Andreas Kiesewetter, *op. cit.*, p. 185.

³² *Documente privind istoria României, seria C Transilvania*, veacul XIV, vol. I (1301-1320), Ed. Academiei Române, București, 1953, p. 12 (în continuare DIR C, XIV, I).

*V<enceslau>, odrsala ta, să fie ales rege al Ungariei și că a răbdat ca el să fie încoronat de către <Ioan> arhiepiscopul de Calocsa și de niște părtași de ai lui*³³. Papa i-a impus regelui ceh să remedieze situația astfel creată: *să te străduiești a îndrepta și să cauți a drege prin tine însuși ceea ce se știe că s-a încercat fără chibzuire și fără cugetare în această privință, în legătură cu susnumitul tău fiu*³⁴ și să-l asculte pe legatul pontifical, iar dacă regele Boemiei consideră că ar avea drepturi asupra regatului ungar, să se adreseze Sfântului Scaun.

Legatul papal a convocat pentru 25 octombrie 1301 un conciliu la Buda, pentru reformarea bisericii ungare la care vor participa numai prelații favorabili lui Václav. Ca urmare a acestui sinod, legatul a reușit să obțină sprijinul majorității episcopilor din Ungaria pentru candidatul angevin³⁵. Pe de altă parte, la scurt timp de la încoronarea lui Václav tabăra acestuia suferă o lovitură grea în urma decesului arhiepiscopului Ioan de Kalocsa (8 noiembrie 1301). Consecințele nu întârzie să apară, producându-se o fisură în corpul episcopal. Noul arhiepiscop, Ștefan (1302-1304) alege să fie de partea angevinului, fiind urmat de episcopii Ioan de Nitra, Nicolae de Bosnia, Mihail de Zagreb și Paul de Pécs³⁶. Motivele acestei schimbări de atitudine pot fi puse în legătură cu modul de guvernare a lui Václav, care numește în postul de vicescambler străini: episcopul Ioan de Cracovia, care la presiunea papei Bonifaciu al VIII-lea, renunță la post, amenințat fiind cu retragerea sa din demnitatea ecleziastică poloneză, dar regele îl numește în locul său pe canonicul Ștefan de Praga³⁷. De asemenea nu poate fi ignorată prezența și atitudinea legatului papal venit în Ungaria în ajutorul lui Carol Robert de Anjou.

³³ MES II, p. 497; DIR C, XIV, I, p. 9.

³⁴ DIR C, XIV, I, p. 10.

³⁵ MES II, p. 498-499; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2006, p. 157 (în continuare *Regatul Sfântului Ștefan*).

³⁶ Andreas Kieseewetter, *op. cit.*, p. 181.

³⁷ *Ibidem*, p. 182.

La 10 iunie 1302 papa Bonifaciu al VIII-lea i-a citat la curie pe cei doi competitori, Václav și Carol Robert alături de delegați ai clerului ungar pentru a-și susține cauza³⁸. Astfel, în a doua jumătate a lunii mai 1303 solii celor două tabere s-au prezentat la Roma în fața papei³⁹. Din partea clerului ungar au fost prezenți arhiepiscopul Ștefan de Kalocsa și episcopul Mihail de Zagreb, care erau de partea lui Carol Robert, precum și episcopii Benedict de Veszprém și Teodor de Győr, care îl susțineau pe principele boem⁴⁰.

Intervențiile papale pentru susținerea candidatului angevin au atins apogeul la 31 mai 1303, când Bonifaciu al VIII-lea a decretat în mod ferm, în bula *Spectator Omnium*, că regatul ungar aparține de drept lui Carol Robert, iar nu fiului regelui Boemiei⁴¹. Motivarea acestei decizii stă în faptul că la convocarea papală regele Boemiei și fiul său au lipsit, fiind prezenți numai regina Maria a Neapolelui și nepotul ei Carol Robert de Anjou. Argumentându-și decizia luată, papa Bonifaciu al VIII-lea a afirmat că regina Maria este cea mai apropiată moștenitoare a tronului Ungariei, ea fiind sora regelui Ladislau al IV-lea Cumanul. Fiul acesteia Carol Martel de Anjou fusese recunoscut rege titular al Ungariei de papa Nicolae al IV-lea, fapt care nu a fost contestat de nimeni, dar acesta a murit în 1295, iar drepturile sale au trecut asupra fiului acestuia, Carol Robert de Anjou, care a fost uns legitim de arhiepiscopul de Esztergom⁴². În finalul argumentației sale papa a afirmat că dreptul la tronul ungar se moștenește, nu se acordă după bunul plac al alegerii. În continuare, Bonifaciu al VIII-lea preciza faptul că fiecare cleric sau mirean din Ungaria trebuie să dea ascultare reginei Maria și nepotului său Carol Robert, fiind

---

³⁸ *Ibidem*, p. 189.

³⁹ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* (ed. N. Densușianu), I,1 București, 1887, p. 560-562; DIR C, XIV, I, p. 18-19.

⁴⁰ Andreas Kiesewetter, *op. cit.*, p. 190.

⁴¹ Pór Antal, *A Magyar nemzet története*, kötet 3: Az Anjou-ház és örökösei: (1301-1439), Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvény Társulat, Budapest, 1895, p. 16; Stanislaw Sroka, *op. cit.*, p. 79.

⁴² DIR C, XIV, I, p. 25.

datori să le plătească impozitele cuvenite⁴³. Papa îi oprește, sub amenințarea pedepsei excomunicării, pe toți clericii și mirenii din Ungaria de a mai da ascultare fiului regelui Boemiei și îi dezleagă pe aceștia de orice jurământ. Václav al II-lea al Boemiei și fiul său au primit patru luni de la publicarea acestei bule pentru a se prezenta în fața Sfântului Scaun. Documentul emis de papă se încheie cu o declarație de supremație a acestuia față de Ungaria, susținând că el are dreptul de a lua măsuri pentru echilibrarea situației din acest regat central european: *Cât privește refacera suszisei țări ruinate, avem de gând cu ajutorul lui Dumnezeu să luăm măsuri cu sfatul acestor frați <ai noștri> după cum se vor arăta împrejurările potrivite pentru aceasta, prin chibzuială din vreme și leacuri prielnice pentru ca să se întoarcă iar cu ajutorul îndurării de sus vremurile de liniște și să se depărteze cele de frământare, pentru ca astfel starea numitei țări să se schimbe în bine, iar în locul unor vrajbe așa de grele, să vină pacea aducătoare de bucurie și desfătare*⁴⁴. La 11 iunie 1303, cu scopul de a-și susține încă o dată poziția, Bonifaciu al VIII-lea poruncește tuturor locuitorilor Ungariei să dea ascultare reginei Maria și regelui Carol Robert, iar dacă îl vor susține în continuare pe Václav de Boemia, vor fi excomunicați⁴⁵. În disputa pentru tronul ungar s-a implicat și regele de la Napoli, Carol al II-lea soțul reginei Maria, care la 26 iunie 1303 a poruncit slujbașilor săi din regiunea Apulia să acorde sprijin delegației ungare formate din arhiepiscopul Ștefan de Kalocsa, episcopul Mihail Bő de Zagreb și arhidiaconul de Transilvania, care se reîntorcea acasă, după vizita făcută la Sfântul Scaun⁴⁶.

O situație specială se înregistra în Transilvania unde domnea voievodul Ladislau Kán, unul dintre cei mai mari dușmani ai lui Carol Robert. Astfel, în iunie-iulie 1303 arhiepiscopul ales Grigore de Esztergom și arhiepiscopul Ștefan de Kalocsa au cerut printr-un document prelaților și nobililor din Transilvania, să-l

⁴³ Rácz György, *op. cit.*, p. 57.

⁴⁴ DIR C, XIV, I, p. 26.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 29.

⁴⁶ *Ibidem*.

recunoască rege pe candidatul angevin. Acest act arată faptul că marii demnitari ecleziastici ai Ungariei s-au reunit într-un conciliu prezidat de cardinalul legat, unde s-a luat decizia susținerii lui Carol Robert (*ne-am adunat la locul arătat de domnul cardinal*⁴⁷), sub presiunea imperativelor papale. Marii prelați ungari aratau în actul lor că cine nu se va supune va fi lovit de pedeapsa interdictului.

Susținerea fermă de care s-a bucurat Carol Robert din partea lui Bonifaciu al VIII-lea i-a întărit considerabil poziția, mai ales în ceea ce privește legitimitatea, dar situația din Ungaria, era de parte de a fi încheiată.

După moartea lui Bonifaciu al VIII-lea la tronul papal a ajuns fostul legat din Ungaria, Niccolò Boccassini sub numele de Benedict al XI-lea (1303-1304), care a susținut în continuare pretențiile angevinului. Una din primele sale măsuri referitoare la Ungaria a fost luată la 4 noiembrie 1303, când l-a numit arhiepiscop de Esztergom pe episcopul de Zagreb, Mihail Bő afiliat casei de Anjou⁴⁸. Numirea a fost posibilă după moartea arhiepiscopului ales Grigore, care și-a găsit sfârșitul în Italia la Anagni, unde plecase pentru a se alătura curții papale a lui Bonifaciu al VIII-lea. Înalta demnitate ecleziastică în care a ajuns Mihail Bő a fost o răsplătă pentru susținerea pe care a arătat-o candidatului papal la tronul Ungariei. Din păcate pentru Carol Robert, arhiepiscopul Mihail Bő a murit rapid, în toamna anului 1304⁴⁹.

În anul 1304, regele Boemiei, Václav al II-lea, intuind că fiul său minor nu mai are nicio șansă de a rămâne rege, a invadat Ungaria și l-a luat, ducându-l înapoi la Praga⁵⁰. Retragera regelui Václav al II-lea împreună cu fiul său din Ungaria a lăsat

---

⁴⁷ *Ibidem*, p. 31.

⁴⁸ MES II, p. 535; Rácz György, *op. cit.*, p. 58.

⁴⁹ Tudor Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007, p. 301.

⁵⁰ Potrivit unui document din iulie 1304 regele Venceslav al II-lea al Boemiei a invadat Ungaria cu o mare armată (*mango exercitu congregato*), efectuând numeroase distrugerii. Cel mai afectat a fost orașul Strigoniu, reședința primațială cf. MES II, p. 543.

urme adânci asupra arhiepiscopiei de Esztergom, căreia i s-au luat tezaurul și arhiva capitulară⁵¹.

Speculând acest moment de slăbiciune al rivalului său, Carol Robert a trecut la contraofensivă. Astfel, el a reușit să obțină susținerea rudelor sale maternelor, Albert de Habsburg, rege al romanilor și Rudolf, ducele Austriei. La 24 august 1304 la Bratislava, în prezența arhiepiscopilor Mihail de Esztergom și Ștefan de Kalocsa, Carol Robert a semnat o alianță cu ducele Rudolf al Austriei⁵². Împreună cu acesta, Carol Robert a atacat Boemia, dar nu a reușit să cucerească orașul Kutná Hora, însă acțiunea sa a avut rezultatul scontat, slăbind considerabil poziția rivalului său, Václav.

Václav a renunțat oficial la tronul Ungariei (9 octombrie 1305)⁵³. Acest fapt a generat o regroupare a forțelor în interiorul Ungariei, în favoarea lui Carol Robert. Astfel, acesta a fost părăsit de vechii săi aliați (nobilimea slavonă sau clanul Monoszló), primind în schimb susținerea marilor familii aristocratice, care inițial i-au fost potrivnice⁵⁴.

În cursa pentru tronul ungar a intrat și Otto al III-lea de Wittelsbach, ducele Bavariei Inferioare, nepotul de fiică a regelui ungar Bela al IV-lea. Marele dezavantaj al acestuia era lipsa suportului papal. Otto era susținut de facțiunea nobiliară condusă de Henrik Kőszegi, dar și de coloniștii de origine germană (printre care și sașii din Transilvania). Marele său avantaj era faptul că în vara anului 1305 o dată cu retragerea lui Václav, obținuse de la acesta Sf. Coroană⁵⁵. Intrat în Ungaria fără să întâmpine o mare opoziție, Otto a apelat, la rândul său, la înalții ierarhi. El a reușit să-i atragă de partea sa pe episcopii Anton de Cenad și Benedict de Veszprém, care la 6 decembrie 1305 l-au încoronat la Székesfehérvár rege al Ungariei sub

---

⁵¹ MES II, p. 544-545.

⁵² *Ibidem*, p. 543.

⁵³ Mikulas Teich, *Bohemia in History*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 53.

⁵⁴ Tudor Sălăgean, *op. cit.*, p. 302.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 303.

numele de Bela al V-lea⁵⁶. Pentru fidelitatea demonstrată, episcopul Anton de Cenad a primit importanta demnitate de cancelar (1306)⁵⁷. Pozițiile lui Otto din Ungaria s-au deteriorat constant astfel că în 1307 a fost nevoit să se retragă spre părțile estice ale regatului, fiind în cele din urmă capturat împreună cu Sf. Corană de voievodul Transilvaniei, Ladislau Kán, după ce inițial acesta îi fusese aliat. În același interval de timp, dar în împrejurări care nu sunt încă pe deplin clarificate, episcopul Anton de Cenad, cancelarul lui Otto își pierde înalta demnitate ecleziastică, fiind înlocuit cu un susținător al partidei angevine, Benedict⁵⁸. Anton este citat de papă la curie pentru a-și explica gestul de a-l încorona pe Otto⁵⁹. În cele din urmă ducele Bavariei Inferioare a fost nevoit să renunțe la coroana ungară, Carol Robert ajungând singurul pretendent.

Ambii arhiepiscopi au devenit partizani fervenți ai candidatului angevin, înscriindu-se astfel pe linia politică papală: Toma de Esztergom (1305-1321) și Vincențiu de Kalocsa (1306-1311)⁶⁰. Situația în arhidieceza de Kalocsa a evoluat spre o uniformitate în ceea ce privește disciplina ecleziastică. Ne bazăm această afirmație pe faptul că la 31 iulie 1307 papa Clement al V-lea i-a însărcinat pe episcopii de Bosnia și Cenad să-i confere arhiepiscopului de Kalocsa, *pallium*-ul⁶¹. Cu toate acestea au existat și disfuncționalități în corpul episcopal. La sfârșitul anului 1306 episcopul Petru de Transilvania aflat la acea dată sub puternica influență a voievodului Ladislau Kán a refuzat să pună în aplicare excomunicarea acestuia pronunțată de superiorul său ierarhic, Vincențiu de Kalocsa.

Noul pontif roman, Clement al V-lea (1305-1314) a acționat energic pentru impunerea definitivă a lui Carol Robert de Anjou pe tronul Ungariei. Astfel, la 8

⁵⁶ Cronica pictată de la Viena, p. 226; Rácz György, *op. cit.*, p. 58; Stanislaw Sroka, *op. cit.*, p. 79.

⁵⁷ DIR C, XIV, I, p. 47-48.

⁵⁸ Tudor Sălăgean, *op. cit.*, p. 306.

⁵⁹ DIR C, XIV, I, p. 56.

⁶⁰ *Magyarország Világi Archontológiája*.

⁶¹ DIR C, XIV, I, p. 52.

august 1308 papa l-a numit pe franciscanul Gentile Partino da Montefiore, cardinal-preot al bisericii Sancto Martino ai Monti, legat apostolic în Ungaria⁶². Peste două zile Clement al V-lea a reînnoit bula predecesorului său Bonifaciu al VIII-lea prin care i-a fost acordat tronul ungar lui Carol Robert de Anjou. Totodată papa a reafirmat excomunicarea partizanilor lui Václav al Boemiei și a celor ai lui Otto de Bavaria⁶³.

Acțiunea legatului papal în Ungaria a avut un rezultat pozitiv și la 15 iunie 1309 Gentile și arhiepiscopul Toma de Strigoniu l-au încoronat rege pe Carol Robert: *In maiori ecclesia sancte Marie de Castro Budensi, Vesprimiensis dioceses, reverendo in Christo patre et domino, domino fratre Gentili tituli sancti Martini in Montibus presbytero cardinali, apostolice sedis legato; iuxta maius altare ipsius ecclesie sancte Marie sedente, ac venerabilibus in Christo patribus dominis T. Strigoniensi archiepiscopo, ad coronationis magnifici principis domini Caroli Ungarie Regis illustris et misarum solennia celebranda ante ipsum altare stante parato*⁶⁴. Aceasta a fost a doua încoronare a sa petrecută în biserica Sf. Maria din Buda (azi Biserica lui Matia Corvinul) a fost efectuată cu o coroană de ocazie, deoarece Sf. Coroană se afla încă în posesia voievodului Transilvaniei, Ladislau Kán⁶⁵. La această încoronare solmnă au participat majoritatea absolută a prelaților și a marilor baroni ungari. Din partea bisericii au fost prezenți arhiepiscopii Toma de Esztergom, Vincențiu de Kalocsa și Petru de Spalato, episcopii Emeric de Oradea, Ioan de Nitra, Martin de Eger, Aba de Vác, Petru de Pécs, Benedict de Veszprém, Augustin de Zagreb, Benedict de Cenad, Ladislau de Srem, Grigore de Bosnia, precum și prepoziții de Székesfehérvár, Bratislava și Zips. Episcopul Nicolae

---

⁶² *Ibidem*. Pentru detalii asupra legației cardinalului Gentile în Ungaria a se vedea *Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia*. Series Prima. Tomus Secundus. *Acta legationis Cardinalis Gentilis. Gentilis Bibornok Magyarországi Követségének Okiratai 1307-1311*, Budapest, 2000, passim (în continuare *Monumenta Vaticana Hungariae II*).

⁶³ DIR C, XIV, I, p. 56.

⁶⁴ *Monumenta Vaticana Hungariae II*, p. 304.

⁶⁵ Pór Antal, *op. cit.*, p. 43.

Kőszegi de Győr, fiul unuia dintre cei mai puternici baroni ungari din acea epocă, Henrik Kőszegi a fost reprezentat la ceremonie de tatăl său, iar singura episcopie absentă a fost cea a Transilvaniei la conducerea căreia se afla din 1308 fiul voievodului Ladislau Kán instalat prin forță și constrângerea canonicilor⁶⁶. Deși încoronarea a avut loc sub patronajul Sfântului Scaun, reprezentat de cardinalul Gentile, aceasta a ridicat două probleme de legitimitate, deoarece fusese efectuată în lipsa Sf. Coroane, aflată în posesia voievodului Transilvaniei, cu o diademă de ocazie, special confecționată și referitor la locația ceremoniei, care a fost orașul Buda și nu Székesfehérvár. Pentru a conferi legitimitate acestei a doua încoronări a lui Carol Robert, cardinalul Gentile împreună cu ceilalți prelați ungari amintiți, printre care episcopii Emeric de Oradea și Benedict de Cenad au întărit încoronarea angevinului cu noua coroană la 24 iunie 1309⁶⁷. Ceremonia încoronării din 15 iunie 1309 a arătat coeziunea clerului maghiar grupat în jurul cardinalului, reprezentatul oficial al Sfântului Scaun, după o perioadă de dezbinări și opinii contrare generate de apriga lupta dinastică. Legatul papal a reușit grație abilităților sale să-i determine pe înalții ierarhi să renunțe la propria vanitate și să-l susțină pe Carol Robert de Anjou candidatul agreat de papalitate.

Cardinalul Gentile a înțeles perfect că o încoronare a unui rege ungar fără Sf. Coroană era nelegitimă și în ultimă instanță, nulă, misiunea sa în Ungaria nefiind astfel încheiată. Carol Robert nu dispunea încă de o forță militară capabilă să-l învingă pe voievodul Transilvaniei și să recupereze Sf. Coroană. Această sarcină a

---

⁶⁶ Tudor Sălăgean, *op. cit.*, p. 317.

⁶⁷ *Cum autem ipsius recuperationem nulla sollicitudo potuisset perficere, tandem reverendus pater dominus frater Gentilis tituli sancti Martini in Montibus presbyter cardinalis, sedia apostolice legatus, cernens, quod ob ipsius carentiam, cui multum reverentie atque autoritatis ex dicti regni incolarum opinione defertur, quasi in eo sit ius regium constitutum, unde et detentores (sic) ipsius audacia creverat et regie dignitati poterit plurimum derogari, omnium nostrorum itemque baronum regni Hungarie consilio et assensu, idem diadema, donec sic occupatum existeret, ne cum eo reges coronarentur aut possent coronari, penitus interdixit. Ac ne semel data eidem genti sedis apostolice in prefato diademe benediction tali presumptione deficeret, idem dominus legatus ex nostro et baronum beneplacito et assensu, egregio opera ex auro et lapidibus pretiosis novum fecit diadema parari* cf. Monumenta Vaticana Hungariae II, p. 353; DIR C, XIV, I, p. 162.

îndeplinit-o cu succes cardinalul Gentile, care a pornit o adevărată campanie împotriva voievodului, care avea ca ultim scop recuperarea Sf. Coroane. Împotriva lui Ladislau Kán a fost utilizată cea mai dură pedeapsă ecleziastică, excomunicarea (afurisenia). La 25 decembrie 1309 cardinalul Gentile l-a excomunicat pe Ladislau Kán⁶⁸. Argumentându-și decizia drastică pe care a luat-o cardinalul a identificat trei motive majore: *primo*, refuzul voievodului de a restitui lui Carol Robert proprietățile regale uzurpate; *secundo*, căsătoria fiicei sale cu fiul regelui Serbiei, care era schismatic; *tertio*, refuzul de a restitui Sf. Coroană a Ungariei⁶⁹. *Cronica pictată de la Viena* consemnează momentul excomunicării lui Ladislau Kán în următorii termeni: *Iar pe Ladislau, voievodul Transilvaniei, îl lovi cu o excomunicare specială, fiindcă deținea fără drept coroană regatului, pe care o primise de la principele Ottho, când l-a prins în captivitate și fiindcă pe fiica sa, același Ladislau o dăduse ca soție fiului lui Ștefan, regele Serbiei, care era schismatic*⁷⁰. Teritoriul stăpânit de Ladislau Kán a fost pus, cu această ocazie, sub interdict, slujbele religioase fiind interzise. Prin pedeapsa ecleziastică pronunțată, cardinalul Gentile a tăiat orice legătură a celui excomunicat cu biserica și cei care încă făceau parte din ea. Supușii săi erau astfel dezegați de jurământul de credință prestat celui în cauză. Măsura luată de Gentile a fost eficientă. Fiind supus unei imense contrângerii, Ladislau Kán a cedat și la 8 aprilie 1310 a semnat la Szeged un acord cu reprezentantul regelui Carol Robert, arhiepiscopul Toma de Esztergom și cu reprezentantul cardinalului, capelanul Dionisie. Actul cuprindea patru puncte majore: 1) Ladislau Kán era obligat să depună jurământ de credință regelui angevin; 2) voievodul trebuia să-l primească în teritoriile sale pe rege; 3) restituirea Sf. Coroane; 4) restituirea proprietăților regale: mina de argint de la Rodna, comitatele

---

⁶⁸ Rácz György, *op. cit.*, p. 59.

⁶⁹ DIR C XIV, I, p. 164-169. Varianta în limba latină a documentului în Monumenta Vaticana Hungariae, II, p. 369-374.

⁷⁰ Cronica pictată de la Viena, p. 228.

Bistrița, Sibiu și al secuilor, precum și a orașelor Sic, Cluj și Dej⁷¹. În august 1310 Kán s-a deplasat personal spre curtea regală, predând Sf. Coroană lui Carol Robert, căruia i-a depus omagiul vasalic. La 27 august 1310 Carol Robert a fost încoronat pentru a treia oară, dar de data aceasta cu Sf. Coroană, la Székesfehérvár de către arhiepiscopul Toma de Esztergom, conform vechiului tipic, dobândind astfel legitimitatea necesară pentru a fi unanim recunoscut rege al Ungariei⁷². Cu ajutorul clerului ungar, dar și a presiunilor papale Carol Robert de Anjou devine regele Ungariei inaugurând în istoria acestui regat central-european o epocă glorioasă, care a propulsat statul la rangul de putere demnă de luat în considerare.

Considerații finale. Arhiepiscopii și episcopii au jucat un rol important pe scena politică a Ungariei la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. Acest fapt s-a datorat crizei dinastice prin care a trecut regatul central-european după stingerea dinastiei arpadiene. Marii ierarhi au devenit personalități cheie, opțiunea lor politică în favoarea sau defavoarea unui candidat la tron, influențând șansele acestuia de a dobândi puterea. Cele mai importante și influente personalități ecleziastice din Ungaria erau arhiepiscopul de Esztergom (primat al Ungariei) și arhiepiscopul de Kalocsa. În contextul crizei dinastice importanța episcopilor sufragani ai acestora a crescut, din punct de vedere politic. Pe de altă parte se constată un clivaj destul de accentuat în cadrul bisericii între partizanii unei tabere și susținătorii celeilalte (celorlalte).

---

⁷¹; DIR C, XIV, I, p. 172-173; Monumenta Vaticana Hungariae, II, p. 374-375; Tudor Sălăgean, *op. cit.*, p. 325.

⁷² Pál Engel, *op. cit.*, p. 158; Fara, Andrea, *Le Riforme Politiche ed Economiche di Caroberto d'Angiò nel Regno d'Ungheria e in Transilvania: Il Ruolo del Capitale Mercantile e Tecnologico Italiano e Tedesco (1300-1342)* în *L'Europa Centro-Orientale e la Penisola italiana: Quattro secoli di rapporti e influssi interscorsi tra Stati e civiltà (1300-1700)* a cura di Cristian Luca e Gianluca Masi, Museo di Braila Istros Editrice, Brăila-Venezia, 2007, p. 43, nota 2.

**BETWEEN POLITICS AND ECCLESIASTICAL AFFAIRS.
THE ROLE OF THE HUNGARIAN BISHOPS IN THE POLITICAL GAMES, WHICH
PRECEDED THE ESTABLISHMENT OF THE ANGEVIN DYNASTY
(Summary)**

Archbishops and bishops played an important role in Hungarian politics in the late thirteenth century and early fourteenth century. This was due to the dynastic crisis experienced by the Central European kingdom after the extinction of the Arpadian dynasty. Great Hierarchs became key figures, their political choice in favor or against a candidate for the throne influence its chances of gaining power. The most important and influential ecclesiastical figures were the Archbishop of Esztergom (primate of Hungary) and the Archbishop of Kalocsa. In the context of the dynastic crisis the importance of their suffragan bishops has grown politically. This dynastic crisis showed also the cleavages within the Hungarian church.

Cuvinte cheie: episcop, Ungaria, criză dinastică, regalitate, dinastia Angevină.

Keywords: bishop, Hungary, dynastic crisis, royalty, Angevin dynasty.

APLICĂRI AL ACORDULUI DE LA STODIOS DIN 1380-1382 ÎN BISERICA MOLDOVEI

Vasile Mărculeț

Biserica a ocupat un loc important în lumea bizantină. Diarhia Stat-Biserică și împărat-patriarh a fost o realitate permanentă pe toată durata existenței Imperiului Bizantin.

În epoca imperiului păgân, susține istoricul Steven Runciman, împăratul roman în calitatea lui de reprezentant al poporului, „*era pontifex maximus*”¹. Când poporul aflat sub jurisdicția acestuia a devenit lumea creștină, conchidea același istoric, împăratul bizantin „*a rămas reprezentantul lui și pontifex maximus*”². Odată cu victoria creștinismului *caesar*-ul roman a pretins de asemenea că este „*reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ*”³.

Raporturile statului cu Biserica, respectiv politica religioasă a împăraților constantinopolitani, care vor rămâne nealterate pe toată durata existenței Imperiului Bizantin, au fost stabilite încă în epoca primului împărat creștin, Constantin cel Mare. Statul și Biserica, considera Hélène Ahrweiler, „*reprezentate de împărat și, respectiv, de patriarh, au fost, se știe, stâlpii de susținere ai lumii bizantine, care a continuat lumea romană creștină*”⁴. Este semnificativă din acest punct de vedere atitudinea împăratului Ioannes I Tzimiskes (969-976), care în fața sinodului și senatului afirma că „*cunosc două puteri pe pământ și în această viață, sacerdoțiul și Imperiul; celui dintâi Creatorul i-a dat în grijă sufletele, celuilalt, autoritatea asupra trupurilor; dacă aceste două părți nu suferă nicio știrbire, atunci binele domnește în lume*”⁵.

---

¹ S. Runciman, *Marea Biserică în captivitate. Un studiu referitor la Patriarhia Constantinopolului din perioada premergătoare cuceririi turcești până la Marele Război de Independență*, București, 2013, p. 68.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 67.

⁴ Hélène Ahrweiler, *Ideologia politică a Imperiului Bizantin*, București, 2002, p. 121.

⁵ Leonis Diaconi Caloënsis, *Historia, scriptoresque alii ad res Byzantinas Pertinentes*, edidit Carolus Benedictus Hase, Parisiis, MDCCCXIX [Leonis Diaconi Caloënsis, *Hstoriae libri decem et liber de*

Referitor la aceste aspecte, conchide istoricul francez Charles Diehl, încă din momentul în care Constantin a făcut din creștinism nu numai o *religio licita*, ci și una de stat, a avut grijă „să dea guvernării imperiale dreptul de a interveni în toate problemele ecleziastice și îi asigurase mijlocul de a governa în mod despotic Biserica, în ce privește lucrurile ca și persoanele. Autoritatea împăratului în materie de religie părea deci aproape absolută”⁶. Ca urmare, în calitatea lui de cap al Bisericii și în baza autorității de care dispunea, „împăratul convoca conciliile; el era reprezentat aici prin înalți funcționari, când nu asista în persoană, ratifica deciziile Părinților și aceste decizii nu aveau putere de lege decât după această ratificare”⁷. În Bizanț, conchide Hélène Ahrweiler, „împăratul și patriarhul erau condamnați, [...], să colaboreze, altminteri Imperiul s-ar fi clătinat din temelii”⁸.

Autoritatea împăratului în Biserică s-a menținut aproape neștirbită și, mai ales necontestată, pe toată durata mileniului bizantin, inclusiv în etapa finală a existenței imperiului, când în urma pierderilor teritoriale suferite în fața ofensivei turcești, *oikoumene*, aflată sub jurisdicția directă a basileilor, se redusese dramatic. Ca urmare, în 1393, când marele cneaz al Moscovei, Vasili I (1389-1425), invocând decăderea Imperiului Bizantin ca urmare a pierderilor teritoriale suferite în fața turcilor, a formulat o astfel de contestare, punerea sa la punct de către patriarhul ecumenic Antonios IV nu a întârziat să se producă. „Sfântul împărat – scria înaltul ierarh – are o poziție de seamă în Biserică [...] și asta pentru că împărații au stabilit și au confirmat încă dintru începuturi adevărata credință în toată lumea creștină. Ei au convocat sinoadele ecumenice, au confirmat hotărârile canoanelor sfinte și

---

velitatione bellica Nicephori Augusti, e recensione, Caroli Benedicti Hasii, Bonnae, MDCCCXXXVIII], VI, 7; Leo the Deacon, *The History of Leo the Deacon. Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, Introduction, translation and annotations by Alice-Mary Talbot and Denis F. Sullivan with the assistance of George T. Dennis and Stamatina McGrath, Washington, D.C., 2005, VI, 7; Apud H. Ahrweiler, *op. cit.* 2002, p. 123.

⁶ Ch. Diehl, *Marile probleme ale istoriei bizantine*, în Ch. Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, București, 1969, p. 56.

⁷ *Ibidem*.

⁸ H. Ahrweiler, *op. cit.* 2002, p. 123.

dumnezeiești cu privire la adevărata doctrină și la organizarea vieții creștinilor și tot ei au poruncit ca acestea să fie acceptate”⁹.

La sfârșitul secolului al XIV-lea, în pofida slăbirii considerabile a puterii centrale, împăratul Ioannes V Palaiologos (1341-1376, 1379-1391) s-a arătat însă destul de puternic pentru a-și impune autoritatea în Biserică. Prin anii 1380-1382, la începutul patriarhatului lui Nilos Kerameos, basileul îi impunea noului patriarh acceptarea unui acord încheiat în timpul unui sinod desfășurat la Mănăstirea Stoudios. Acordul îi asigura basileului autoritatea decizională în ceea ce privește investirea arhieriei și înființarea unor noi dioceze¹⁰. Conform articolului II al respectivului acord, toate *„transferurile, promovările, rangurile și scaunele astfel ca și colaționările la titlul de beneficiu a episcopilor unei alte biserici vor aparține împăratului, fără asentimentul căruia nimic nu se face în acest domeniu văzând în aceasta un privilegiu vechi al coroanei*”¹¹.

*

Încheierea acordului de la Stoudios a coincis, întâmplător sau nu, cu constituirea Mitropoliei Moldovei. Asupra datării momentului întemeierii Mitropoliei Moldovei specialiștii nu s-au pus încă de acord avansând date cuprinse între 1380 și 1392¹². Fără a insista asupra discuțiile legate de acest aspect, ne

⁹ Fr. Miklosich, Ios. Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV-MCCCCII*, tom. II, Vindobonae, MDCCCLXII, p. 188-192, nr. CCCCLXII; Apud S. Runciman, *op. cit.*, p. 69-70.

¹⁰ V. Laurent, *Les droits de l'empereur en matière ecclésiastique. L'accord de 1380/82*, în „Revue des Études Byzantines”, XIII, 1955, p. 15, 17; H.-G. Beck, *Istoria Bisericii Ortodoxe din Imperiul Bizantin*, București, 2012, p. 478-479.

¹¹ *Ibidem*.

¹² N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906, p. 91, n. 1; C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. II, 1924, p. 262-263; V. Laurent, *Aux origines de l'Église moldave: le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*, în „Revue des Études Byzantines”, V, 1947, p. 162-163 (*Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*); V. Laurent, *Le trisépiscopat du patriarche Matthieu Ier (1397-1410). Un grand procès canonique à Byzance au début du XVe siècle*, în „Revue des Études Byzantines”, XXX, 1972, p. 101; R. Theodorescu, *Implicații balcanice ale începuturilor Mitropoliei Moldovei. O ipoteză*, în „Românii în istoria universală”, vol. III₁, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1988, p. 545; R. Theodorescu, *Implications balkaniques aux débuts de la Métropole de Moldavie. Une hypothèse*, în R.

menținem opinia, formulată și argumentată cu alte prilejuri, potrivit căreia momentul întemeierii Mitropoliei Moldovei s-a consumat prin 1380-1381¹³.

Este bine cunoscută disputa religioasă dintre Patriarhia Ecumenică și Moldova pentru învestirea mitropolitului, izbucnită la scurt timp după constituirea mitropoliei, respectiv în primii ani ai ultimului deceniu al secolului al XIV-lea. Nu vom insista asupra ei, desfășurarea evenimentelor și, mai ales, finalitatea acesteia fiind, de altfel, abordate în numeroase lucrări.

Actele patriarhale de care dispunem ne-au transmis din perioada cuprinsă între momentul înființării diocezei moldovene și cel al izbucnirii disputei cu Constantinopolul, numele unui ierarh grec, Theodosios, considerat de majoritatea specialiștilor ca fiind primul mitropolit pe care autoritățile bizantine au încercat să-l impună în scaunul arhieresc al Moldovei. Potrivit scrisorii patriarhului Mattheos I către Alexandru cel Bun (1400-1432), din 26 iulie 1401, cu privire la recunoașterea

---

Theodorescu, *Roumains et Balkaniques dans la civilisation sud-est européenne*, București, 1999, p. 230; N. Șerbănescu, *Mitropolia Moldovei și Sucevei. Șase sute de ani de la prima mențiune documentară cunoscută a existenței ei 1386-1 septembrie 1986*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CIV, 1986, 9-10, p. 113-115; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 276-277; Șt. S. Gorovei, *Aux débuts des rapports moldo-byzantins*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XXIV, 1985, 3, p. 187-191 (*Aux débuts*); Șt. S. Gorovei, *La începutul relațiilor moldo-bizantine: contextul întemeierii Mitropoliei Moldovei*, în „Românii în istoria universală”, vol. III₁, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1988, p. 858-861 (*La începutul relațiilor moldo-bizantine*); Șt. S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași, 1997, p. 177-180 (*Întemeierea Moldovei*); C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399-1 ianuarie 1432)*, Iași, 1984, p. 186; C. Zaharia, *Iosif I Mușat întâiul mare ierarh român. Noi mărturii privind viața culturală și spirituală a Moldovei în secolele XIV și XV*, Huși, 1987, p. 42; Ș. Papacostea, *Întemeierea Mitropoliei Moldovei: implicații central- și est-europene*, în „Românii în istoria universală”, vol. III₁, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1988, p. 529; Ș. Papacostea, *Byzance et la création de la Métropole de la Moldavie*, în „Études Byzantines et Post-Byzantines”, II, 1991, p. 137-138; Ș. Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, București, 1999, p. 283; Lydia Cotovanu, *Deux cas parallèles d'oikonomia byzantine appliquée aux métropolitains Anthime Kritopoulos de Séverin et Cyprian de Kiev, de Petite-Russie et des Lituanien (deuxième moitié du XIVe siècle)*, II, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XLIII, 2004, 1-4, p. 41; V. Josanu, *Un episod al afirmării și consolidării statalității românești la răsărit de Carpați: înființarea Mitropoliei Moldovei*, în „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei”, s.n., XIX, 2013, p. 26; L. Pilat, *Studii privind relațiile Moldovei cu Sfântul Scaun și Patriarhia Ecumenică (secolele XIV-XVI)*, Iași, 2012, p. 52.

¹³ V. Mărculeț, *Organizare ecleziastică și implicații bizantine în spațiul românesc (secolele X-XV)*, Brăila, 2014, p. 75.

lui Iosif ca mitropolit al Moldovei, „a venit anume kyr Theodosios acela”, care, respins fiind de autoritățile Moldovei, „nu s-a oprit deloc, ci a făcut repede calea întoarsă”¹⁴.

Momentul sosirii mitropolitului Theodosios în Moldova a fost stabilit diferit de diverșii specialiști care s-au ocupat de acest subiect. Constantin Marinescu îl datează „înainte de 1392”¹⁵. Vitalien Laurent se pronunță pentru datarea venirii lui Theodosios în Moldova între 1381 și 1386¹⁶. Jean Darrouzès nu exclude posibilitatea nominalizării de către patriarhul Antonios IV a lui Theodosios pentru scaunul arhieresc al Moldovei în anul 1389¹⁷. Constantin Cihodaru este de părere că Theodosios a venit în Moldova în 1390¹⁸. Ștefan S. Gorovei consideră că numirea lui Theodosios s-a produs probabil înainte de 1389¹⁹. Istoricul basarabean Pavel Parasca susține că venirea lui Theodosios în Moldova a avut loc, „mai degrabă în 1389”²⁰.

În ceea ce ne privește, considerăm că nominalizarea lui Theodosios ca mitropolit la Moldovei s-a făcut cândva între c. 1380, după ocuparea scaunului patriarhal de către Nilos Kerameos, și ante septembrie 1386, momentul redactării manualului de diplomatică bizantină, *Ekthesis Néa*, cel mai probabil la o dată mai apropiată de ultimul an al intervalului. Considerăm că pledează în sensul susținerii opiniei noastre informațiile cuprinse în *Ekthesis Néa* și preluate într-o *Notitia episcopatum*, care înregistrează faptul că în timpul patriarhatului lui Nilos

---

¹⁴ Fr. Miklosich, Ios. Müller, *op. cit.*, p. 531, nr. DCLXVII/II; *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. IV: *Scriptores et acta Imperii Byzantini saeculorum IV-XV (Scriitori și acte bizantine, secolele IV-XV)*, editat H. Mihăescu et alii, București, 1982, p. 274-275, nr. XLV, 67 (*Fontes*, IV).

¹⁵ C. Marinescu, *op. cit.*, p. 262.

¹⁶ V. Laurent, *Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*, p. 163-164.

¹⁷ J. Darrouzès, *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople*, vol. I: *Les actes des patriarches*, fasc. VI. *Les registres des 1377 à 1410*, Paris, 1979, p. 185 (*Regestes*).

¹⁸ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 186.

¹⁹ Șt. S. Gorovei, *Aux débuts*, p. 190-192; Șt. S. Gorovei, *La începutul relațiilor moldo-bizantine*, p. 859-862; Șt. S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 179-183.

²⁰ P. Parasca, *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*, 2002, p. 48.

Kerameos, respectiv anterior lunii septembrie a anului 1386, au fost investiți mai mulți mitropoliți, dintre care „*unul în Maurovlahia*”, respectiv în Moldova²¹.

Parcursul celor două surse ne arată clar că ele fac vorbire despre nominalizarea unor mitropoliți, nu despre înființarea unor dioceze. Acest lucru permite concluzia potrivit căreia la data numirii mitropoliților amintiți, diocezele respective fuseseră deja înființate.

Ceea ce intrigă însă în cazul mitropolitului Theodosios este lipsa oricărei reacții a Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol față de alungarea arhiereului grec de către autoritățile Moldovei. Atitudinea autorităților patriarhale față de această situație vine în totală contradicție cu cea adoptată câțiva ani mai târziu, când, pentru a-și impune arhiereul nominalizat prin 1391-1392, mitropolitul Ieremias, aceleași autorități nu au ezitat să declanșeze o violentă dispută religioasă cu Moldova. Timp de circa un deceniu, până în 1401, acestea au făcut uz de toate presiunile posibile, mergând până la a forța o ruptură de Biserica Moldovei prin anatemizarea, autorităților politice, a episcopilor și clerului local, precum și a tuturor credincioșilor, pentru a-și impune candidatul, conflict care a vizat, în ultimă instanță, controlul asupra investirii mitropolitului²². În cazul lui Theodosios nu a fost întreprins nimic.

Cum se explică această indiferență totală a autorităților patriarhale față de situația creată prin respingerea lui Theodosios? Care factori au determinat o asemenea atitudine? Jean Darrouzès nu exclude o punere în aplicare a acordului de la Stoudios din 1380-1382²³. Spre un răspuns asemănător s-a orientat și istoricul Ștefan S. Gorovei, care vede și el în numirea lui Theodosios ca mitropolit al

²¹ J. Darrouzès, *Ekthesis Néa. Manuel des pittakia du XIVe siècle*, „Revue des Études Byzantines”, XXVII, 1969, p. 47; J. Darrouzès, *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981, p. 418, not. 20, 48-49; *Fontes*, IV, p. 312-313, nr. XLIX, 1.

²² V. Mărculeț, *Conflictul religios moldo-bizantin de la sfârșitul secolului al XIV-lea – dispută pentru recunoașterea mitropoliei sau pentru controlul investirii mitropolitului?*, în „Carpica”, XXXVIII, 2009, p. 66-73.

²³ J. Darrouzès, *Regestes*, p. 185.

Moldovei o punere în aplicare a acordului de la Stoudios din 1380-1382, respectiv numirea numitului arhieru de către împărat. Ca urmare, conchide acesta, așa s-ar explica „*pentru ce în timpul primului său pontificat, patriarhul Antonios a acceptat situația din Moldova așa cum a găsit-o la începutul anului 1389*”²⁴.

În opinia noastră, răspunsurile formulate de istoricii amintiți sunt cât se poate de plauzibile. Credem și noi că, foarte probabil, făcând uz de prerogativele în materie ecleziastică stabilite prin acordul de la Stoudios, împăratul Ioannes V Palaiologos l-a numit în fruntea recent-înființatei eparhii a Moldovei pe mitropolitul Theodosios. Ca urmare, în momentul în care autoritățile de la Suceava au refuzat să îl accepte ca întâistătător al Bisericii Moldovei, dorindu-l în această demnitate pe episcopul autohton Iosif, patriarhul Nilos Kerameos, semnatarul acordului de la Stoudios, în timpul căruia s-a făcut numirea nu a considerat oportun să intervină lăsând, probabil, rezolvarea problemei în competența împăratului. Din aceleași motive, patriarhul Antonios IV, care i-a urmat lui Nilos la începutul anului 1389, a adoptat o poziție similară celei a predecesorului său în impasul apărut în relațiile religioase bizantino-moldovene. În consecință, Theodosios, nu numai că nu va putea ocupa scaunul arhieresc al Moldovei, dar nu va fi susținut nici să-și păstreze numirea, intrând în anonimat după acest moment. Situația se va perpetua până la moartea împăratului Ioannes V, în februarie 1391.

Cu totul diferită avea să fie atitudinea autorităților patriarhale câțiva ani mai târziu, când au numit propriul mitropolit pentru Biserica Moldovei, în persoana grecului Ieremias. Numit, probabil, după moartea împăratului Ioannes V, prin 1391-1392, Ieremias a fost respins și el de autoritățile Moldovei, care-l doreau arhieru pe Iosif. De această dată, susținerea arătată candidatului lor de autoritățile patriarhale a fost una totală, acestea mergând, așa cum am arătat, până în pragul producerii unei rupturi în relațiile religioase bizantino-moldovene pentru impunerea acestuia.

---

²⁴ Șt. S. Gorovei, *Aux débuts*, p. 192; Șt. S. Gorovei, *La începutul relațiilor moldo-bizantine*, p. 861; Șt. S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 181.

*

O a doua punere certă în aplicare a acordului de la Stoudios în Biserica Moldovei s-a consumat la începutul anului 1416, la moartea mitropolitului Iosif. Protagonistii săi au fost de această dată împăratul Manuel II Palaiologos (1391-1425) și patriarhul ecumenic Euthymios II.

Conform relatării marelui eclesiarh Sylvestros Syropoulos, vestea morții mitropolitului Moldovei la găsit pe împărat în Pelopones. Ca urmare, făcând uz de prerogativele sale în materie ecleziastică, basileul l-a numit pe episcopul de Poleanina arhiereu al Moldovei și l-a trimis la Constantinopol spre a fi consacrat în funcție.

Numirea arhiereului de către împărat s-a lovit însă de opoziția categorică a patriarhului ecumenic, Euthymios II. Acesta nu numai că a refuzat hirotonisirea mitropolitului Moldovei, dar i-a interzis până și intrarea în capitală. Intervențiile unor înalți funcționari ai patriarhiei și a unor arhierei aflați la Constantinopol „*ca numitul prelat să fie acceptat ca mitropolit al Moldovlahiei sau măcar să poată intra în capitală și să rămână acolo până la întoarcerea împăratului, care ar urma să decidă ce va crede de cuviință în legătură cu el*”, s-au lovit, multă vreme, de opoziția patriarhului²⁵. Cu mare greutate, acesta a acceptat ca mitropolitul numit al Moldovei să fie instalat „*într-o deplină izolare la Mănăstirea lui Vasile cel Mare, în așteptarea împăratului*”²⁶.

Temeiurile care au stat la baza deciziei patriarhului Euthymios II sunt clar precizate de Sylvestros Syropoulos. Potrivit relatării marelui eclesiarh, acesta „*se pregătea cu orice chip ca la întoarcerea împăratului să fie reformată Biserica în așa fel ca ea să nu mai fie guvernată de către acesta*”²⁷.

²⁵ S. Sguropulus, *Vetera historia Unionis non verae inter Graecos et Latinos: sive Concilii Florentini exactissima narratio*, Hagae-Comitis, MDCLX, II, II; *Fontes*, IV, p. 364-367, nr. LXIII, 1.

²⁶ *Ibidem*, *Ibidem*, p. 366-367, nr. LXIII, 1.

²⁷ *Ibidem*, *Ibidem*.

Reforma bisericească pe care intenționa să o pună în aplicare patriarhul, ni se relevă cât se poate de evidentă din informațiile transmise de Sylvestros Syropoulos. În primul rând, capul Bisericii orientale urmărea abrogarea acordului de la Stoudios și, prin aceasta, suprimarea prerogativelor de natură ecleziastică ale basileului.

Împăratul Manuel II revenea la 24 martie 1416 la Constantinopol, dar reforma bisericească concepută de patriarhul Euthymios nu a mai ajuns însă să fie pusă în aplicare, deoarece doar două luni mai târziu, la 21 mai, intransigentul ierarh înceta din viață. Succesorul său, patriarhul ecumenic Joseph II, o personalitate ștearsă, nu i-a mai continuat politica, supunându-se întru totul politicii religioase imperiale. Totodată, dând curs voinței imperiale, el îl consacra pe episcopul de Poleanina în fruntea Mitropoliei Moldovei.

Faptul că numirea arhiereului Moldovei a fost o decizie imperială este reconfirmată de Sylvestros Syropoulos. acesta consemnează că „*împăratul întors din Pelopones și rânduind afacerile Bisericii după cum s-a arătat, iar pe zisul mitropolit înzestrându-l și cu scrisori patriarhale în vederea plecării sale spre Moldovlahia, conducea treburile împărăției*”²⁸.

*

Ultima punere în aplicare a acordului de la Stoudios în Biserica Moldovei a fost opera împăratului Ioannes VIII Palaiologos (1425-1448). Ea s-a consumat cu prilejul numirii ultimului mitropolit grec în fruntea Mitropoliei Moldovei.

În vara sau în toamna anului 1447 se stingea din viață mitropolitul unionist al Moldovei, Damianos. Succesorul lui trebuia să fie de asemenea un arhiereu care să promoveze politica religioasă unionistă a curții imperiale. Arhiereul care corespundea acestor imperative a fost identificat în persoana lui Ioachim, episcopul de Agathopolis. Ca urmare, în noiembrie 1447 acesta era numit de împăratul Ioannes VIII în fruntea Bisericii Moldovei.

---

²⁸ *Ibidem*, II, IV; *Ibidem*, p. 366-369, nr. LXIII, 2.

Faptul că numirea noului mitropolit al Moldovei a fost o decizie imperială își află confirmarea în însăși conținutul decretului imperial de transfer din scaunul episcopal de Agathopolis, în cel mitropolitan al Moldovei. În actul în discuție se precizează că *„având domnia mea, prin harul lui Dumnezeu, râvnă evlavioasă și harul cu dragoste de Dumnezeu, de a avansa și transfera pe unii dintre preasfinții mitropoliți și iubitori de Dumnezeu episcopi din scaune mai joase în scaune mai mari și mai înalte sau câteodată din scaune mai înalte în altele mai joase, dacă crede nimerit și folositor acest lucru, după cum cer timpul și împrejurările, deoarece era nevoie să fie un arhiereu legitim în preasfințita mitropolie a Moldovei, căci cel de mai înainte a murit, [...], l-am găsit acum pe preaiubitorul de Dumnezeu episcop de Agathopolis, kyr Ioachim, [...] și îl promovăm și îl transferăm la preasfințita mitropolie a Moldovlahiei, cu voința și recomandarea preasfântului meu stăpân, patriarhul ecumenic”*²⁹.

Parcursul textului decretului imperial de transfer nu lasă nici un dubiu asupra faptului că numirea arhiereului Moldovei a fost făcută de basileul Ioannes VIII în baza prerogativelor deținute în materie ecleziastică deținute de autoritatea imperială. Precizarea faptului că numirea mitropolitului a fost făcută de împărat *„prin harul lui Dumnezeu”, [...], de a avansa și transfera*” mitropoliți și episcopi în diverse scaune arhieresti conduce, fără nicio îndoială la concluzia că respectivele prerogative sunt cele conferite autorității imperiale de acordul de la Stoudios din 1380-1382.

Mitropolitul Ioachim a fost ultimul arhiereu grec numit de la Bizanț în fruntea Bisericii Moldovei. Odată cu alungarea lui prin 1454, Moldova rupea relațiile religioase cu Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol. Următorii arhieriei, până la mijlocul secolului al XVII-lea, când raporturile cu Patriarhia Ecumenică au fost restabilite, au fost clerici români, hirotonisiți de Patriarhia sârbească de la Peć.

---

²⁹ *Fontes*, IV, p. 360-361, nr. LXI; M. Lascaris, *Joachim, métropolit de Moldavie et les relations de l'Église moldave avec le Patriarcat de Peć et l'Archevêché d'Achris au XVe siècle*, în „Annales de l'Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, XIII, 1927, p. 31.

*

Finalizarea prezentului demers ne permite formularea concluziei, potrivit căreia prin 1380-1382 între împăratul Ioannes V Palaiologos și patriarhul Nilos Kerameos a fost încheiat acordul de la Stoudios. În baza lui, basileul primea largi prerogative în materie religioasă: dreptul să numească episcopi și mitropoliți, precum și să înființeze noi diocese. Prevederile acordului de la Stoudios au fost aplicate în trei rânduri în Biserica Moldovei. Prin 1380-1386, împăratul Ioannes V l-a numit mitropolit pe arhiereul Theodosios, neacceptat însă de autoritățile moldovene. La începutul anului 1416, împăratul Manuel II l-a numit mitropolit pe episcopul de Poleanina, măsură care s-a lovit de opoziția patriarhului Euthymios II. În noiembrie 1447, împăratul Ioannes VIII Palaiologos, l-a numit mitropolit al Moldovei de episcopul de Agathopolis, Ioachim, ultimul arhiereu grec al Moldovei.

**APPLICATIONS OF THE AGREEMENT FROM STUDIOS FROM 1380-1382
IN THE CHURCH OF MOLDAVIA
(Abstract)**

Around 1380-1382 between Emperor Ioannes V Palailogos and Patriarch Nilos Kerameos was signed the agreement from Stoudios. Based on it the emperor was receiving wide religious prerogatives: the power to name bishops and metropolitans and also to establish new dioceses. The provisions of the agreement from Stoudios were applied three times in the Church of Moldavia. In 1380-1386 Emperor Ioannes V named Bishop Theodosios as metropolitan but he was not accepted by the Moldavian authorities. At the beginning of the year 1416 Emperor Manuel II named Bishop Poleanina as metropolitan measure that faced the opposition of Patriarch Euthymios II. In November 1447 Emperor Ioannes VIII Palailogos named the Bishop of Aghatopolis, Ioachim the last Greek Bishop of Moldavia, as Metropolitan of Moldavia (translation by *Theodora Mărculeț*).

Cuvinte cheie: Stoudios, Moldova, Ioannes V, Theodosios, Manuel II, Poleanina, Ioannes VIII, Agathopolis, Ioachim.

Key words: Stoudios, Moldavia, Ioannes V, Theodosios, Manuel II, Poleanina, Ioannes VIII, Aghatopolis, Ioachim.

CRONICI SIGHIȘORENE (I)

Liviu Cîmpeanu

Nicolae Teșculă

Apariția cronicicii sighișorene în secolul al XVII-lea și dezvoltarea ei o putem integra în contextul european legat de criza spirituală a secolului, de disputele teologice care afectează întreaga creștinătate occidentală de după Reformă. Este secolul în care încet, încet Renașterea face loc Barocului, care aduce o nouă sensibilitate. În același timp este secolul în care putem spune ca debutează nouă epocă, și anume cea modernă. Deși formele societății moderne nu sunt încă palpabile, apariția bisericilor naționale, traducerea Sfintei Scripturi în limbile vernaculare și întărirea statului absolutist de pe urma prăbușirii autorității bisericii universale sunt germeii care anunță zorii noii epoci.

Pentru Transilvania mai putem adăuga criza politică accentuată ca urmare a disputelor dintre Habsburgi și Imperiul Otoman asupra teritoriului dunărean, a multitudinii de războaie care măcinau Ardealul au dus la o predilecție pentru istorie și pentru a păstra memoria trecutului într-un viitor nesigur.

Edit Szegedi în lucrarea sa dedicată istoriografiei săsești arăta că în acest secol, istoriografia la sași a jucat un rol de evidențiere a identității politice și juridice a legăturilor dintre comunitate, Universitatea Saxonă și Principat.

Acum istoria se situează între două coordonate, între Umanism și Reformă, este o necesitate de a apăra statutul politic al națiunii, ca și un impuls la cunoașterea trecutului istoric prin apelul la arhive, prin realizarea de culegeri de izvoare. De asemenea o putem integra într-un curent care ține seama de perspectiva istoriei bisericești, ca o istorie a reformei, dar și de o apropiere de beletristică prin memorialistică. Forma scrisului istoric este acela al unei istorii locale cu un interes regional, care pune orașul și istoria sa în centrul evenimentelor. Cronistica păstrează

în mare parte forma cronologică lapidară, dar evoluează spre menționarea opiniilor autorului sub forma unor lucrări memorialistice.¹

Pentru secolul al XVII-lea am repertorizat un număr de 12 cronicari cu una sau mai multe încercări de menționare a trecutului. Formele de abordare sunt diverse: de la mici menționări ale unor evenimente din trecut sau din prezent, până la lucrări elaborate care tratează istoria Transilvaniei și istoria bisericii. Aceeași diversitate o observăm și la cei care scriu: de la simpli oameni, notari de breaslă sau „vateri” de vecinătăți, până la erudiți școliți în Universitățile germane sau italiene, cu o implicare activă în viața politică sau bisericească a Ardealului.²

Aici amintim pe **Petrus Sirius, Michael Moses, Johann Ursinus, Zacharias Filkenius Georgius Kraus cel Bătrân, Georg Wachsmann, Johann Goebel, Andreas Gebell, Johann Kempes, Georgius Kraus cel Tânăr, Martin Kelp și Georg Haner.**

La aceste cronici tot pentru secolul al XVII-lea am mai putea adăuga o cronică anonimă pe care Karl Fabritius în al său studiu dedicat cronicicii sighișorene nu o menționează. În unele monografii dedicate orașului Sighișoara³ ea apare menționată sub numele de *Cronica Schenker sau Schenker-iană*. Numele acestei cronici este de fapt: *Chronica Anonymi eu. jusdem procipique vero Schaessb.res tempore hui transscripta ex.Autographo classiss D.Johannis Godofredi Schenker dicta a Th. Posesor*. Din titlu aflăm că este vorba de o cronică anonimă a orașului, transcrisă de către Johann Gottfried Schenker, de unde probabil și numele de

¹ Edit Szigeti *Tradiție și inovație în istoriografia săsească între baroc și Iluminism*. Teză de doctorat, Cluj Napoca, 2002, pp. 124-135.

² Vezi o analiză asupra cronicicii sighișorene în această decadă în: Karl Fabritius „Die Schässburger Chronisten des Siebzehnten Jahrhunderts“ în *Siebenbürgische Chronik des Schässburger Stadtschreiber Georgius Kraus 1608-1665*, II Theil, Wien, 1864, pp.XVI-XLV; Costin Feneșan, *Doi cronicari ardeleni din secolul al XVII-lea*, Editura de Vest, Timișoara, 2001, passim; Nicolae Teșculă „Cronistica sighișoreană în secolele XVII-XVIII”, în *Vatra*, nr. 6, 2006, Tg. Mureș, p. 25-30.

³ în acest sens vezi bibliografia de la monografia scrisă de Emil Giurgiu *Sighișoara*, ed. Sport-Turism, București, 1982.

Schenker, dată cronicii. Despre acest personaj știm doar ca a fost preot în Sighișoara între 1787 –1819, la Biserica Mănăstirii⁴

Ceea ce ne-a parvenit este o copie în limba germană de secol XVIII, după cum reiese din documentul păstrat la Arhivele Statului, filiala Tg. Mureș.⁵ Cronica tratează evenimentele din perioada 1198-1710, într-o manieră cronologică. Dacă pentru primele secole informațiile sunt lapidare, secolul al XVII-lea cunoaște o bogăție de informații, o consistentă descriere a incendiului, urmând ca pentru începutul secolului al XVIII-lea informațiile să fie la fel de lapidare, singura informație inedită fiind legată de menționarea perioadei cumplitei ciume din 1709 și a numărului de victime. Nu avem însă mai multe date legate de această cronică. Posibil să preia informații de la cronicari din secolul al XVII-lea cum au fost Georgius Krauss sau Johann Ursinus.

Autorul textului de față este Martin Gottlieb Schech von Sternheim (1724-1807), care provine dintr-o familie de negustori imigranți din Plaunitz. Orfan de mic copil, va fi crescut de preotul orașului Sighișoara Bartolomaeus Melas (tatăl generalului Michael von Melas). Studiile le începe la Gimnaziul sighișorean, apoi la Universitățile din Breslau, Frankfurt am Oder și Leipzig. Întors în patria sa îndeplinește diverse funcții administrative cum ar fi cea de notar, judecător regal în orașul natal, reprezentant al Sighișoarei la adunările "Universității Saxone" și în Dieta Transilvaniei, cea de conducător al scaunului Oraștie, cancelist în cancelaria protonotarului și secretar al Comitetului Națiunii Săsești. Datorită meritelor sale deosebite, împăratul Francisc I îl ridică la rangul de nobil în anul 1804. Cercetatorul Geront Nussbecher arată că începând cu anul 1756 în calitate sa de notar face prima aranjare sistematică a arhivei scaunului Sighișoara. A publicat

---

⁴ Schässburg. *Bild ein siebenbürger Stadt*. Rautenburg Verlag, 1998, p. 136 (în continuare Schässburg...).

⁵ vezi Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Mureș, *Fond Colecția de documente a Muzeului de Istorie Sighișoara*. nr. 322/1828 , Dosar I.G. Schenker *Cronica orașului Sighișoara cuprinzând evenimentele din 1198-1710*. nr. 18.

studii istorice ca: "Die Geschichte des Großfürstenthums Siebenbürgen von den Uralten Zeiten her bis auf das 1780 Jahr" (Istoria Marelui Principat al Transilvaniei din cele mai vechi timpuri și pâna în anul 1780).⁶

Textul în sine conține cinci elemente și anume: textul cadru, discuția între abatele Eder și Martin Gottlieb Schech von Sternheim, care constă în trei întrebări cu conținut istoric pe care Eder i le adresează notarului sighișorean; următoarele trei elemente ale textului sunt răspunsurile notarului, ce conțin informații inedite despre arhiva orășenească, un fragment de cronică de secol XVII și câteva aprecieri istorico-genealogice despre voievodul Ștefan Bathory. Al cincilea element sunt câteva însemnări cronistice anonime din secolul al XVIII-lea.

Cea mai spectaculoasă parte sunt fragmentele de cronică de secol XVII asupra cărora o să insistăm în continuare. Este vorba despre evenimentele politico-militare din primii ani ai secolului, care au afectat Sighișoara în contextul războiului de 13 ani 1593-1606, când sighișorenii și-au demonstrat atașamentul față de Casa de Habsburg. Potrivit textului, fragmentele provin din Cronica din globul cruciger al Turnului cu Ceas, scrisă de notarul orașului Georgius Krauss. O lectură critică și comparativă a vechilor cronici sighișorene relevă faptul că acest text are la bază o cronică mai veche alcătuită de Georg Wachsmann și Johann Goebel ante 1663.⁷

Se pare că Georgius Krauss a întocmit cel puțin două variante ale textului, una fiind pusă în globul cruciger al Turnului cu Ceas în 1677, unde a stat până în 1773 și cea de-a doua păstrată în Arhiva Orașului Sighișoara și copiată în prima jumătate a secolului XVIII de către Josephus Krauss, copie care la rândul ei a ajuns

---

⁶ Date despre biografia sa vezi: *Schäßburg...*, p.400.; Geront Nussbächer „Contribuții la istoria arhivei orașului Sighișoara în secolul al XVIII-lea” în *Din istoria arhivelor ardelen. 75 de ani de la înființarea Arhivelor Statului Cluj*, Cluj-Napoca, 1995, pp. 137-144.

⁷ Johannis Goebel et Georg Wachsmann, „Chronica Civitatis Schaessburgensis 1514-1663“, în *Deutsche Fundgruben*, vol II, ed. contele Josef Kemeny, Cluj, 1840, pp. 85-140.

în arhiva familiei Mild⁸. Varianta din globul cruciger a fost găsită după o sută de ani cu ocazia restaurării Turnului cu Ceas.⁹

Fragmente din această variantă au fost reproduse de Martin Gottlieb Schech von Sternheim, în acest raport-răspuns adresat lui Karl Eder, pe care îl reproducem mai jos cu traducere în limba română pentru prima oară în istoriografia română.

Textul a fost transcris după originalul păstrat în Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Mureș, *Fond Colecția de documente a Muzeului de Istorie Sighișoara*, nr. 322/1828 , Dosar *Martin Gottlieb Schech von Sternheim-Diferite evenimente din istoria orașului Sighișoara, original, germană*, Cota 24. Numerotarea filelor este indicată pe coloana albă din stânga textului, în conformitate cu numerotarea istorică. La traducere s-a încercat să se păstreze cât mai fidel sensul și forma frazelor, de aceea pe alocuri textul poate părea greoi și stângaci. Toate contribuțiile sunt marcate cu paranteze patrate.

f. 1 f. Memorabilia Schaessburgensia.

H. Abt Eder fragt St. v. Sternheim:

*1. Ob das Original der Urkunde v. Joh. Zapolya v. 1532, durch welche einige Vorkehrungen des Königs Wladislaus, zur Aufnahme der Burg, dann einige Artikel der Schäßburger bestätigt werden, im Archiv vorfindig sey, unter welche Archiv Nrs. u. ob es z.z. mit Siegel versehen sey?*¹⁰

⁸ Această variantă a fost publicată : *Aus den Zeiten tiefes Not. Zwei chronistische Berichte aus der Fürstenzeit Siebenbürgens von Georgius Krauss. Juratus notarius der Stadt Schaessburg. Mit der Selbstbiographie und einem Bildnis des Verfassers*, Herausgegeben von dr. Fritz Mild, Druck und Verlag von Friedr. J. Horeth, Schässburg, 1926.

⁹ Cf. infra, f.1. verso a manuscrisului (indicată pe coloana albă din stânga textului). Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Mureș, *Fond Colecția de documente a Muzeului de Istorie Sighișoara*.nr. 322/1828 , Dosar *Continuarea cronicii din Turnul cu Ceas a lui Georgius Krauss pentru perioada 1681-1775, original, germană*, Cota 21, f. 1. față.

¹⁰ Fragmentul de text redat aici cu *italics* este în original o notă marginală, pe coloana albă (nescrisă) din partea dreaptă a textului.

Hierauf antwortet Sch. v. St. : dieses Original, welches zwar mit keinen Siegel versehen, war, jedoch die Schnur woran das Siegel gehangenn, war noch, wie ich mich besinne, ganz vorhanden, zeit während meines Notariats (welches 1756-1775 war) noch wirklich im Archiv vorrätig. Da aber das Gewölbe, wo das Archiv aufbehalten wird, durch den Regen schaden erlitten, u. den Einsturz drohete, so wurde vor nöthig erachtet solches abbrechen u. die schadhafte Stelle ausbeßern zu laßen. Dieses geschah um das J. [loc gol în ms.].

Da man aber zu dieser Absicht das Archiv vorher raumen mußte, hatte man die Unachtsamkeit gehabt, u. die Schrifte, die vorher wohl nach ihrer verschiedenen Gegenständen separirt waren, neu zusammen, in große Schubladen, zu paken, um solche während der Arbeit in Sicherheit zu bringen. Ob nun gleich das Archiv Gebäude wieder in die Ordnung ist, so sind doch die alten Schriften in der größten Unordnung, weil auch niemand daselbst gratis arbeiten will. Unter andern ist auch erwähnte Original Urkunde irgendwo unter andere Schriften vermischt worden. Dergestalt als selbige neulich im Archiv gesucht wurde, selbige gar nicht gefunden werden konnte. Inzwischen zweifle gar nicht, wenn bei bequemer Witterung selbige mit fleiß gesucht werden wird, solche ohnfehlbar zu finden seyn wird.

*2. Ob man aus dortigen Urkunden keinen Beweis von Anhänglichkeit der Stadt an das Haus Oesterreich nehmen kann?*¹¹

Über die Anhänglichkeit der Stadt Schäßburg an das keyserliche, österreichische Haus, besinne mich zwar nicht einige wichtige Urkunden, die Processe zum Beweise davon wäre verfaßt worden, in hiesigen Archiv bemerkt zu haben. Andere *facta* hingegen, aber meistens höchst traurige Vorfälle, die diese Anhänglichkeit verursacht haben, finden sich als die

---

¹¹ Şi această frază, redată aici cu *italics* este o notă marginală, pe coloana albă (nescrisă) din partea dreaptă a textului.

überzeugendsten Beweise. Die siebenbürgische Geschichte liefert aus die umstandliche Beschreibung der höchst unruhigen u. unbeständigen Regierung des ehemaligen Fürsten Sigismund Bathori. Dieser junge

f. 1 v. Fürst nahm nach dem Tode des ihm, wegen seiner Kinderjährigkeit/ [gegebener Vormund, Joh. Göczi] die regierung Ao. 1588 selbst an, wurde derselben aber, nach wenigen Jahren so satt, daß er mit allerlei Gedanken umging, des Landesregierung befreyet zu werden. Er reisete schon Ao. 1597 nach Prag u. trug dem Kayser Rudolph den Wechsel des 7bürgischen Fürstenthums gegen die Fürstenthümer Oppeln u. Ratibor in Schlesien an, welches auch bald darauf, durch den Botskai, zu Stande gebracht wurde. Weil ihm aber der Wechsel wiederum bald gereute, so kam er ganz unvermuthet in Klausenburg an u., der Großmütigsten Kaisen ohnerachtet, er sich das Land hatte huldigen laßen, überließ ihm ungehindert die Regierung. Zum zweitenmal versuchte er den Kaiser u. verrichtete durch seine Bevollmächtigten ein förmlichen Cessions Instrument unter dem 6-ten April 1599. Mittlerweile aber hatte er seinen Vetter, den Cardinal Andr. Bathori, Bischof von Warmland, berufen um ihm das Fürstenthum zu übergeben. Wie dieser ums Leben gekommen war, entstand in 7bürgen eine erbärmliche Anarchie. Sigismund erklärte sich wieder zum Fürsten v. 7bürgen u. wurde von vielen, besonders die [die] vom Wajden Michaly u. dem Gral. Basta streng behandelt worden, angenommen. Da erschienen nun bald die Anhänger des Fürsten, bald die Bastaischen Völker. Wenn eine Parthei der Uebermacht weichen mußte, so kam die Gegenparthei und nahm der vorigen ihre Stelle ein, u. zehrte des vollend auf, was die vorigen zurückgelassen hatten.

Als Ao. 1773 der hiesige St[un]dtthurm reparirt worden mußte, so fand man im Thurmknopf, nebst verschiedenen Abschriften einiger Privilegien, auch

eine historische Verzeichniß der Vorfäter (sic!) hiesiger Stadt, wovon folgender Abzug genommen worden ist.

[Cronica din globul cruciger al Turnului cu Ceas. Fragmente].

Ao. 1601. Als der Gral. Basta u. Michael Waida mit ihren Völkern ins Land kommen u. unter Klausenburg ruten, mußten die Klausenburger zur Rantion 20000 Fl. erlegen, bitten um Gnade u. ergeben sich, welches auch Kronstadt, Mediasch u. Nösen gethan, und thun müßten. Endlich kommen des Basta Völker auch nach Schäßburg, fordern auch eine große Summe Geldes, welches auch geschehen mußte u. ist die Stadt in solche Armuth u. Schulden gerathen, daß die Stadt mehr als 30000 Fl. Schulden machen mußte.//

f. 2 f. Nachdem sich Basta zurück auf Sathmar gezogen, kommen des Bathori Sigmond Völker an, traktiren so lange bis sie auf Treu u. Glauben in die untere Stadt eingelaßen werden, bleiben daselbst etliche Tage friedsam, suchen aber gleichwohl alle Weg und Gelegenheit, wie sie mit List die Burg einnehmen möchten. Von ohngefähr hatte damalzten der Haller Gabor Weine in die Burg geflüchtet. Da aber nun der Haller auf des Kaisers Seite war, beginnt er den Wein aus der Burg abzuführen. Als die Weine den 14-ten X-bri 1601, da eben Predigt gehalten worden, aus der Burg sollten geführt werden u. die Wägen unter das vorderste Thor anlangten, halten die Unger die Wägen mit den Weinen auf, überfallen das Thor u. so brechen die Zekel mit großer Gewalt in die Burg hinein, fangen an das Volk niederzuhauen, fallen in die Häuser, schlagen Gewölbe, Kasten u. Keller auf, rauben u. plündern alles dahin, kleiden in so grimmiger kälte klein u. groß ab, daß sie nackt u. blos in die umliegenden Dörfer laufen mußten. Es kamen viele bürgerliche Leute ums Leben, unter andern 2 Pfarrer: Simon Czekelius von Nethus u. Lucas Wystius von Dalya, welche in der Predigt gewesen waren. Noch mehrere wurden verwundet, welche doch alle starben, so gering sie

doch verwundet gewesen. In *Summa* was vor Jammer und Elend gewesen, ist nicht zu beschreiben. Nach den Ungarn u. Szeklern kamen die Kozaken u. bekamen das beste weil sie in der großen Berg Kirche großen Reichthum bekommen von silbernen Kelchen, Meßgewändern des Heil. Nikolai u. der 12 Apostel, wie auch anderer heiligen silbernen *Statuas*. Das Kriegesvolk hat nicht untersucht gelaßen, die Todtengräber geöffnet u. beraubt, ja auch die heimlichen Oerter und Gemächer wurden untersucht, das nichts verborgen bleiben konnte. Es war ein jämmerlichen Zustand. Die armen Bürger hatten in ihren Häusern keine Ruhe. Die Zekel theilten alles nach ihrem Willen aus, prangten u. stolzierten in unsere Häusern u. vermeinten ewig darinn zu wohnen, hielten alles vor ihr Eigenthum u. nannten die Stadt nach ihrem Namen Nemesvar, vermeinten daß sie von Teutschen nimmermehr sollte bewohnt werden./

f. 2 v. Der Csaki Istvan hatte den Mako György zum Obercapitän mit den Egri Györgj anstatt des Bürgermeisters gesetzt, welche alles in der Stadt zu bewirten u. Recht hielten, welches alles unwissend u. wieder des Fürsten willen geschehn. Dieser war bei Deva u. führte nur den Namen des Fürsten, aber Csaki administrirte alles im Land. Die Zekel hatten die Burg inne vom 14-ten X-bris 1601 bis in den Julius 1602. Aeußerlich wollten doch auch Christen seyn u. hielten ihren Gottesdienst in dem Kloster /: die untere ev. Kirche:/¹², die Bürger mußten in der Kapelle vorlieb nehmen, wo ihnen der eine Diaconus Matth. Göldner halb nackt und bloß den Gottesdienst hielt. Denn der Pfarrer Petr. Surius u. übrige Geistlichkeit hatten sich flüchten müßen. Der ganze Rath wurde im Arrest gehalten u. oft über sie beschloßen daß sie getötet werden sollten, ohnerachtet sie eine rantion v. 8143 Fl. u.

---

¹² Paranteză a copistului din sec. XVIII.

extra 100 Species Dukaten erleget, wozu noch auch die Stadt 7000 Fl. u. 613 Kübel Korn /: welches damals 5 Fl. gegolten:/¹³ erleget.

Der gemeine Raub wurde ohne die Kirchenschätze auf 50000 Fl. erichtet. Aus der Stadt Laden sind absonderlich genommen worden 3000 Fl.. Nach der Rantion u. Schätzung hatte der Csaki aus des Satans Eingebung dem Paladi György den Befehl ertheilet, dem gefangenen Rath in der Nacht hinrichten zu laßen. Allein Gott lenkte deßen Herz zur Barmherzigkeit, daß er den Befehl nicht vollzog. Es ist aber gesagt worden, daß der Czaki Istvan, der damals in Mediasch residirte, in der nemlichen Nacht vor Gewißensbißen nicht ruhen konnte und des folgenden Morgens eine große Freude von sich spüren laßen, als er gehört hat daß sein Befehl nicht vollzogen worden.

Inzwischen starben sie alle in kurzer Zeit. Der einzige Steph. Henneng setzte sein Leben noch fort, so daß er des 1608-ten Jahr erreicht hat.

Ao. 1603. Kam Szekely Moses, ein *Lo fö nemes ember*, mit einem Schaaren Türken u. Tataren ins Land, plünderte u. sengte zuerst die Klausenburger Vorstädte, dann zog er nach Bistritz,

f. 3 f. Mediasch u. unterwarf sich alles. Gral. Basta mußte sich gegen// Szamos Ujvár zurückziehen. Schäßburg war ihm ein Hinderniß denn da lagen 3 kayserl. Hauptleute, nemlich Joh. Koppa, Urban Bergmann, Friedrich Pettinger mit ihren Fähnlein. Szekely rückte heran, belagerte die Stadt von 3 Seiten, ein Lager stund bei Holdvilag, eines bei Ebeschdorf, eines bei Weißkirschen. Da die Stadt sich ihm nicht ergeben wolte, wurde selbe von Weißkirch her u. am Kreutzberg stark beschossen. Den 19-ten Juni trieb der Feind das Stadt Vieh u. die Kuh Heerde davon. Die Bürger, so sie ihr Vieh retten wollten, thaten einen Ausfall, wobei 60 Bürger niedergemacht wurden, die übrigen retteten sich in die Wälder. Die 60 gebliebenen wurden in die

---

¹³ Paranteză a copistului din sec. XVIII.

Stadt gebracht u.mit großen Wehklagen begraben. Inzwischen war Raduly Waida, ein aliirter des Kaisers, bei Kronstadt ins Land kommen. Diesem schikte Szekely den Imets Mihaly u. Mako Györgj mit vielen Volk entgegen, wurden aber beide von Ratz Györgj, der es mit ihm hielt, geschlagen u. büßten beide das Leben ein, u. wurden ihm dem Raduly zugeschikt. Szekely hub jezt die Belagerung auf u. rückte dem Raduly entgegen, wurde aber auch, *deto* 17 Juni gänzlich geschlagen u. selbst in der Flucht mit einen Spieß durchstochen, sein Haupt abgehauen u. nach Kronstadt geführt. Bétkes Bassa kam mit seinen Türken durch die Flucht davon. Unterdeßen war die Pest in Schäßburg aufgebrochen, die eine jämmerliche Verwüstung angerichtet. Die Hungersnot kam dazu, indem ein Kübel Korn hier zwar um 10 Fl., in Nösen aber 24 Fl. u. in Klausenburg gar 40 Fl. gegolten.

Petrus Spinoza so mit seinen Volk nur einen Monath in Schäßburg gewesen, auf diese ist von allerlei Proviant spendiret worden 1130 Fl.

Auf Joh. Koppa u. Petinger seyn zugleich 28000 Fl. erogirt worden. Extraordinaire haben die Bürger 5000 Fl. auf sie spendiret. In diesen trübseligen Jahr ist auch großen Viehsterb gewesen.

f. 3 v. Außer diesem hat die Stadt auch dem Gral. Basta selbst/ vor die Pragmerianische [?] Soldaten 28000 Fl. vorgeschossen, dafür derselbe der Stadt die Dörfer Czikmantor, Kis- u. Nagy Kend, Szönaverös, Maldorf, Sz. Iván im Kükellöer Comitatz, dann Also- u. Felső Szederjes, Reten, Moha, Woldorf, Palos im Albenser Comitatz, aber ohn allen Effect, zur Sicherheit verschrieben (die darüber gestallte Urkunde liegt hier in Abschrift, sub N. 1 bei).

Ao. 1604 den 21-ten Januar kommt Caspar Genth mit seine Compagnie Wallonen zu Schäßburg an. Es waren 55 Kopf u. lagen bis in Aug. hier. Auf

sie sind aufgegangen 32000 Fl., Ein 40-er alter Wein hat gegolten 128 Fl., ein 40-er neuer Wein 100 Fl., ein Kübel Korn 5 Fl., ein Kübel Hafer 3 Fl. Capitain Salamon hat 8 Monath hier gelegen u. sind auf ihn gegengen 31142 Franc. Hörsel ist zu Kaisd gelegen 8 Monath lang u. ist auf seine Compagnie gegangen 38561 fl. *Item* auf die Planische blaue Fahne haben die unserigen von der Stadt errogirt 15766.

Notandum daß unser Stuhl auch denen so in Repser Stuhl gelegen, contribuiren müßen. Mehburg allein hat des Haersel Lieutenant nach Szász Kézd an baaren Geld, Wein, Fleisch, Korn, Hafer, spendiert 7734 fl. Erkedt hat ebenermaßen mehr spendirt als 10000.

In diesen Jahr, den 26-ten Juli hat Schäßburg abermals 6000 Fl. zu Bezahlung der Wallonnen u. zum Empfang des Kayserlichen Comissarien Paul Krausenek, Karl Imhof u. Thom. Gr. v. Capreol vorgestekt, wofür ihr die Zehnden im Schäßburger Stuhl, aber auch ohne Effect, verschrieben worden (die Abschrift dieser Urkunde liegt sub N. 2 bei).

.....
 .....
 Es liegt annoch (sic!) ein eigenhädig unterfertigtes Brief, den Kaiser Rudolpf (sic!) an den Schäßburger Magistrat erlaßen, u. worinnen er ihre Treue u. Anhänglichkeit gnedigst anerkennt, lobet u. ihr seine Bepfälhe erspricht, im Archiv.

3. *Wann ist die Stadt durch d[en] Waiwoden Bathori auf die Seite des Zapolya gebracht worden?*¹⁴

Hievon ist mir nichts bekannt, kann mich auch nicht besinnen in einiger Geschicht einiges

---

¹⁴ Și această frază, redată aici cu *italics* este o notă marginală, pe coloana albă (nescrisă) din stânga textului, în partea inferioară a paginii.

f. 4 f. Merkmal angetroffen zu haben. In// oberwähnten, Ao. 1773 in hiesiegen Thurmknopf gefundenen Mscr. finde ich ad Ann. 1528 nur so viel angemerkt:

[Cronica din globul cruciger al Trunului cu Ceas. Frament 2].

Ao. 1528 wird diese unsere Stadt Schäßb. von Fürsten Bathory István /: er war nicht Fürst sondern, nach dem Mscr. des seeligen H. Mich. Gunesch (sic!), Past. Kelnek., p. 6, der leiblichen Natur des nachgehends erwählten Fürsten u. darauf gewordenen Königs in Polen, Steph. Bathory. Nach der Schmeitzelschen Genealogischen Tabelle, war er Palatinus unter König Ludwig II. u. Waiwod von 7bürgen unter Joh. Zapolya, ein Sohn des bei Mohacs gebliebenen Steph. Bathori de Somlyo:¹⁵ belagert, richtet nichts aus, verbrennt einen Theil der Stadt u. ziehet unverrichteter Sachen ab.

.....

.....

Ao. 1713 brennt der größte Theil der Burg in Schäßburg ab.

Ao. 1733 wurde die Stadt Schäßburg wegen ihrer 3 Zehend Gaerten jenseits der Kokel evociret, doch behielt sie dieselben, aus allerhöchsten Milde, auch weiter hin.

Ao. 1749 im Sept. hatte Schäßb. das Unglück daß die ganze untere Kirche auf dem Markte wegbrannte.

Ao. 1778 kam den 6-ten August eine ungeheure Menge Heuschrecken vom Udvarhelyer Stuhl hier an, welche aber von den Bürger mit Lärm fortgescheut wurde.

¹⁵ Paranteză originală a copistului din sec. XVIII.

Traducerea în limba română a cronicii:

f. 1 f. Memorabilia Schaessburgensia.

*Domnul abate Eder*¹⁶ îl întreabă pe St v. Sternheim:

*1. Dacă originalul diplomei lui Ioan Zapolya, din 1532, prin intermediul căreia sunt confirmate câteva prevederi de-ale regelui Vladislav și câteva articole de-ale sighișorenilor, [emisă] cu ocazia cuceririi cetății, este de găsit în arhivă, sub ce număr arhivistic și dacă mai este prevăzută cu sigiliu?*¹⁷

La aceasta, Sch. v. St. răspunde: acest original care, deși nu mai avea sigilul, păstra totuși, după câte îmi amintesc, întreg șnurul de care atârna sigilul, se mai afla, cu adevărat, printre documentele¹⁸ arhivei [orășenești], în timpul notariatului meu (care a fost între 1756-1775). Dar cum bolta¹⁹ în care este păstrată arhiva a suferit pagube din cauza ploii și amenința să cadă, s-a considerat necesar ca aceasta să fie demolată și să se dreagă locul cu pricina. Aceasta s-a întâmplat cam în anul [loc gol în ms.].

Dar pentru asta a trebuit să se golească mai întâi arhiva, s-a lucrat cu nepăsare și înscrisurile care mai înainte erau bine separate după diferitele obiecte cuprinse în ele, au fost împachetate laolaltă în sertare mari, pentru a le pune în siguranță în timpul lucrărilor. Deși clădirea arhivei este iarăși în ordine, vechile înscrisuri sunt totuși în cea mai mare dezordine, pentru că nimeni nu vrea să lucreze acolo pe gratis. Printre altele, și pomenita diplomă originală a fost amestecată undeva printre alte înscrisuri. În felul acesta, când ea a fost căutată deunăzi în arhivă, ea nu a putut fi găsită de loc. Între timp nu

¹⁶ Joseph Karl Eder (1760-1810), abate catolic și directorul Școlii normale din Sibiu, cunoscut pentru preocupările sale istorice.

¹⁷ Fragmentul de text redat aici cu *italics* este în original o notă marginală, pe coloana albă (nescrisă) din partea dreaptă a textului.

¹⁸ În text: *war [...] im Archiv vorrätig*, rom. = exista în depozitul/ fondurile arhivei.

¹⁹ Încăperea boltită.

mă îndoiesc deloc că dacă acea [diplomă] o să fie căutată cu sârguință, adu-mecând-o mai în tihnă (sic!), ea, negreșit, o să fie de găsit.

2. Dacă, în documentele de acolo, nu se poate găsi vre-o dovadă despre devotamentul orașului față de Casa de Austria? ²⁰

Despre devotamentul orașului Sighișoara față de Casa Imperială de Austria, nu îmi aduc aminte să fi remarcat în această arhivă oarece diplome importante, care [în general] au fost emise ca dovezi în procese. În schimb, alte *facta* și, în special, incidente foarte triste pe care le-a provocat acest devotament, se găsesc ca cele mai convingătoare dovezi [în acest sens]. Istoria Transilvaniei oferă descrierea amănunțită a domniei frământate și inconstante a principelui de

- f. 1 v. odinioară, Sigismund Bathory. Acest principe tânăr/ a preluat domnia în Ao. 1588, după moartea [tutorelui său, János Ghiczy²¹, care a fost numit] din cauza minoratului său; dar, după câțiva ani, s-a săturat de ea [de domnie] atât de tare încât umbla cu tot felul de gânduri cum să se elibereze de domnia țării. El a călătorit deja în Ao. 1597 la Praga și i-a propus împăratului Rudolf²² schimbul principatului transilvănean cu principatele Oppole și Ratibor din Silezia, ceea ce s-a și întâmplat imediat după aceea, prin intermediul lui Bocskay²³. Deoarece s-a căit imediat pentru schimbul făcut, a venit pe neașteptate la Cluj, fără să-i pese de preamiloștivil împărat, [și] țara i-a jurat credință, acordându-i nestingherită domnia. Pentru a doua oră l-a încercat pe împărat și a încheiat, prin împuterniciții săi, un Instrument de

²⁰ Și această frază, redată aici cu *italics* este o notă marginală, pe coloana albă (nescrisă) din partea dreaptă a textului.

²¹ Nobil maghiar care a deținut mai multe funcții militare (comandant al cavaleriei din Gyula, căpitan al Oradiei) și a devenit guvernatorul Transilvaniei, tutorele principelui-minor Sigismund Bathory. A murit de fapt în 1589.

²² Rudolf al II-lea de Habsburg, împărat romano-german (1576-1612), rege al Bohemiei și al Ungariei. A fost pivotul central al forțelor creștine din Războiul de 13 ani (1593-1606), aliatul principal al lui Sigismund Bathory, Mihai Viteazul și Radu Șerban.

²³ Viitorul principe, Ștefan Bocskay.

Cesiune formal, în data de 6 aprilie 1599. Între timp l-a chemat pe vărul său, pe cardinalul Andrei Bathory, episcopul de Varmia, să-i predea principatul. Cum acesta și-a pierdut viața²⁴ s-a iscat în Transilvania o anarhie jalnică. Sigismund s-a declarat iarăși ca principe al Transilvaniei și a fost acceptat de către mulți, mai ales de către aceia care au fost tratați cu asprime de către Mihai Vodă și de către generalul Basta. Atunci apăreau când susținătorii principelui când oștile lui Basta. Când o partidă trebuia să părăsească puterea venea contrapartida și lua locul celor de mai înainte și, în cele din urmă, mistuia ceea ce lăsa în urmă cei de dinainte.

Când în anul 1773, Turnul cu Ceas a trebuit să fie reparat, s-a găsit în globul cruciger, pe lângă diferite copii ale unor privilegii, și o consemnare istorică a strămoșilor acestui oraș, din care a fost luat următorul fragment.

[Cronica din globul cruciger al Turnului cu Ceas. Fragmente].

Ao. 1601. Când generalul Basta și Mihai Vodă cu oștile lor au venit în țară și s-au odatat lângă Cluj, clujenii au trebuit să plătească o cauțiune de 20000 Fl., au cerut îndurare și s-au predat, ceea ce au făcut și au trebuit să facă și Brașovul, Mediașul și Bistrița. În cele din urmă, oștile lui Basta au ajuns și la Sighișoara, au cerut și de aici o mare sumă de bani, care a trebuit achitată iar orașul a ajuns în așa sărăcie și datorii încât a trebuit să se împrumute cu 30000 Fl.²⁵ //

f. 2 f. După ce Basta s-a retras la Sătmăr, au venit oștile lui Sigismund Bathory, [și] atât au tratat [cu autoritățile orașenești] până când au fost lăsați în orașul de jos, pe încredere și credință; au rămas acolo mai multe zile în pace, dar cu toate acestea au căutat cale și prilej cum să poată cuceri cetatea cu vicleșug.

²⁴ Învins de Mihai Viteazul la Șelimbăr, 18/28 octombrie 1599, principele-cardinal Andrei Bathory a încercat să fugă în Moldova, la aliatul său Ieremia Movilă. Interceptat în secui de o ceată de secui rebeli, trecuți de partea noului stăpân al Transilvaniei, Mihai Viteazul, Andrei Bathory a fost ucis împreună cu companionul său, Miklos Miko.

²⁵ În text: repetiție: "încât orașul a trebuit să facă datorii de 30000 Fl.".

Cam pe atunci, Haller Gabriel și-a adăpostit vinurile în cetate. Dar cum Haller era de partea împăratului, a început să ducă [butoaiele cu] vinul din cetate. Când la 14 decembrie 1601, întocmai când era ținută predica, vinurile ar fi trebuit să fie scoase din cetate și carele au ajuns sub poarta principală, ungurii au oprit carele cu vinuri, au atacat prin surprindere poarta, și astfel secuii (sic!) au năvălit cu putere mare în cetate, au început să omoare oamenii, au năvălit în case, au spart bolțile²⁶, lăzile și pivnițele, au jefuit și au prădat totul în calea lor, i-a dezbrăcat în așa ger cumplit pe cei mici și pe cei mari, încât au trebuit să fugă dezbrăcați și goi (sic!) în satele învecinate. Mulți cetățeni și-au pierdut viața, printre alții 2 preoți: Simon Czekelius din Netuș și Lucas Wyhtins din Daia, care s-au fost aflat la predică. Și mai mulți au fost răniți care, până la urmă, au murit cu toții, chiar dacă au fost răniți ușor. *In Summa*, nu se poate descrie ce jale și nenorocire a fost. După unguri și secui au venit cazacii și au pus mâna pe ce a fost mai bun deoarece au dobândit din marea Biserică din Deal bogăție mare de pocale din argint, hainele liturgice ale Sf. Nicolae și ale celor 12 apostoli, precum și alte *statuas* sfinte din argint. Ostășimea nu a lăsat nimic necăutat, a deschis mormintele și le-a jefuit, ba chiar și locurile și încăperile ascunse au fost căutate, încât nu a putut rămâne nimic ascuns. Era o stare jalnică. Sărmanii cetățeni nu aveau liniște în casele lor. Secuii au împărțit totul după bunul plac, se purtau obraznic și se făleau în casele noastre și socoteau că o să locuiască pentru totdeauna în ele; considerau totul ca proprietate a lor și numeau orașul cu numele lor, *Nemesvar*²⁷, [și] socoteau că nu o să mai fie locuit de germani niciodată./

²⁶ Este vorba despre firidele cu boltă din zidurile caselor, folosite ca loc de depozitare pentru diferite bunuri.

²⁷ Orașul nobililor

f. 2 v. Ștefan Csaki²⁸ l-a pus pe Mako György în calitate de căpitan general, împreună cu Egri Györgj, în locul primarului, care țineau să gospodărească totul în oraș și [împărțeau] dreptatea, ceea ce s-a întâmplat fără știința și împotriva voinței principelui. Acesta se afla la Deva și purta doar numele de principe, căci Csaki administra totul în țară. Secuiei au stăpânit cetatea [Sighișorii] de la 14 decembrie 1601 până în iulie 1602. Pe dinafară vroiau totuși să pară și ei creștini și își țineau slujbele bisericești în mănăstire/: biserica evanghelică de jos:/²⁹, cetățenii au trebuit să se mulțumească cu capela, unde le ținea slujba diaconul Matth. Göldner, pe jumătate dezgolit și gol. Căci preotul paroh Petr. Surius³⁰ și restul preoțimii au fost nevoiți să fugă. Întregul sfat [orășenesc] era ținut în arest și adesea s-a hotărât asupra lor [a membrilor sfatului orășenesc] să fie uciși, fără să se țină cont că au plătit o cauțiune de 8143 Fl. și peste aceștia 100 de ducați, pe lângă care orașul a mai plătit 7000 Fl. și 613 câble de grâu /: care atunci valora 5 Fl.:/³¹. Toată prada s-a ridicat la 50000 Fl., fără comorile bisericești. Din Lada Orașului³² au fost luați, separat, 3000 Fl.. După cauțiune și impunere, Csaki, îndemnat de Satan, i-a dat lui Paladi György porunca să ucidă la timp de noapte sfatul [orășenesc] întemnițat. Doar Dumnezeu a abătut inima aceluia înspre milă, de nu a îndeplinit porunca. S-a vorbit însă că Ștefan Csaki, care în vremea aceea rezida la Mediaș, nu a putut să se odihnească în noaptea

²⁸ Nobil maghiar, comandant de câmp al armatei transilvănene, a trecut, pe rând, de partea lui Basta și apoi de cea a lui Sigismund Bathory. A fost și guvernatorul Transilvaniei.

²⁹ Paranteză a copistului din sec. XVIII. Este vorba de Biserica Mănăstirii.

³⁰ Despre Petrus Sirius știm că s-a născut în Criș, probabil fiu al preotului acestei parohii, Petrus Saur. A studiat la Wittenberg în jurul anului 1579. La 13 februarie 1586 primește funcția de preot al orașului Sighișoara, din 1590 decan (protopop). În jurul anului 1600 locuiește sigur în Mediaș. Participă la sinodul parțial al Bisericii Evanghelice C.A. întrunit după moartea lui Lucas Unglerus din 1600 și la sinodul de alegere a noului superintendent (episcop) din 1601 în calitate de decan. Moare în 1603. (Karl Fabritius, *op.cit.* pp. XV).

³¹ Paranteză a copistului din sec. XVIII.

³² Trezoreria orașului.

aceea din cauza muștrărilor de conștiință și că în dimineața următoare a simțit o bucurie mare, când a auzit că porunca sa nu a fost îndeplinită.

Între timp au murit cu toții, în scurtă vreme (sic!). Doar Steph. Henneng și-a continuat viața, astfel încât a ajuns cel de-al 1608-lea an.

Ao. 1603. A venit Moise Secuiul, un *Lo fö nemes ember*³³, cu o ceată de turci și tătari în țară, a jefuit și pârjolit suburbiile Clujului, apoi a mers la Bistrița, Mediaș și și-a supus sieși totul. Generalul

- f. 3 f. Basta a trebuit// să se retragă spre Gherla. Sighișoara i-a fost o stavilă deoarece acolo stăteau 3 comandanți imperiali, și anume Joh. Koppa, Urban Bergmann, Friedrich Pettinger, cu stegulețele lor³⁴. Szekely s-a apropiat, a asediat orașul din trei părți: o tabără stătea la Hoghilag, una la Ibașfalău³⁵, una la Albești. Deoarece orașul nu a vrut să i se predea, a fost bombardat cu putere dinspre Albești și de pe Dealul Crucii³⁶. În 19 iunie dușmanul a mînat de aici³⁷ vitele orașului și ciurda de vaci. Cetățenii care au vrut să-și salveze vitele au făcut o ieșire din cetate, la care au fost uciși 60 de cetățeni, ceilalți s-au salvat în păduri. Cei 60 rămași [pe câmpul de luptă] au fost aduși în oraș și îngropați cu bocete mari. Între timp, Radu Vodă³⁸, un aliat (sic!) al împăratului, a venit în țară, la Brașov. Szekely i-a trimis împotriva lui pe Imets Mihaly și pe Mako Györgj, cu multă oaste, însă amândoi au fost bătuți de către Gheorghe Raț, care ținea cu el [cu Radu Șerban]³⁹, și au plătit amândoi cu viața, și i-au fost trimiși [ca prizonieri] lui Radu. Szekely a ridicat

³³ Termenul *Lo fö*-definește un grad militar în trupele secuiești-*primi pilus* (în lb. latină), iar *nemes ember*-arată că făcea parte din nobilimea secuiască.

³⁴ Steguleț = unitate militară mai mică.

³⁵ În text: *Ebeschdorf*, traducerea germană a toponimului maghiar *Ebesfalva*, rom. = Ibașfalău, vechiul nume al Dumbrăveniului.

³⁶ În text: *Kreuzberg*.

³⁷ Adică a capturat.

³⁸ Radu Șerban, voievodul Țării Românești (1602-1611). A fost exponentul boierimii antiotomane a lui Mihai Viteazu, continuând politica acestuia, alături de Vulturul Bicefal, împotriva Semilunii. A fost colaboratorul generalului imperial G. Basta până în 1606 când s-a încheiat pacea între cele două imperii, la Zsitvatorok.

³⁹ Gheorghe Raț era unul dintre căpitaniii lui Mihai Viteazul, care și-a continuat activitatea militară și în timpul domniei lui Radu Șerban.

atunci asediul și a mers împotriva lui Radu, însă a fost bătut și el, în 17 iunie, fiind el însuși străpuns cu o sulică în timpul fugii [de pe câmpul de luptă], capul fiindu-i tăiat și dus la Brașov. Bekteș Pașa⁴⁰ și turcii săi au scăpat prin fugă. Între timp a izbucnit ciuma în Sighișoara,⁴¹ care a provocat o pustiire cumplită. Pe lângă aceasta a venit și foametea, prin aceea că o căblă de grâu costa aici 10 Fl., însă la Bistrița era 24 Fl. iar în Cluj chiar 40 Fl.

Lui Petru Spinoza care a fost la Sighișoara cu oastea sa doar o lună, i-au fost date în acest timp tot felul de provizii în valoare de 1130 Fl.

Pe Johann Koppa și pe Petinger s-au cheltuit 28000 Fl. deodată. *Extraordinaire*, cetățenii au cheltuit cu ei 5000 Fl. În acest an jalnic a fost și mare molimă printre vite.

- f. 3 v. În afară de acestea, orașul i-a achitat și generalului Basta,/ pentru soldații săi⁴², 28000 Fl., [bani] pentru care acesta [generalul] i-a făgăduit în scris orașului, satele: Țigmandu, Chendu Mare și Mic, Senereuș, Vișoara (Domald), Sântioana [?] în comitatul Târnave, apoi Mureniul de Sus și de Jos, Retiș, Mușna [?], Văleni (Dombos)⁴³ și Paloș în comitatul Alba, însă fără niciun efect (diploma emisă în acest sens este redată în copie, aici *sub N. 1*⁴⁴).

Ao. 1604, în 21 ianuarie a ajuns la Sighișoara Caspar Genth cu compania sa. Au fost 55 de capete și au stat aici până în august. Pe ei s-au cheltuit 32000 Fl., o măsură⁴⁵ de vin vechi valora 128 Fl. iar o măsură de vin nou 100 Fl., o căblă de grâu 5 Fl., o căblă de ovăz 3 Fl.

Căpitanul Solomon a stat aici 8 luni și s-au cheltuit cu el 31142 Fl.

Franc. Hørsel a stat la Saschiz vreme de 8 luni și pe compania lui au mers 38561 fl..

⁴⁰ Bekteș Pașa, din Tmișoara, aliatul lui Moise Secuiul.

⁴¹ Ciuma din 1903 a făcut 2000 de victime, printre care și preotul Petrus Sirius.

⁴² În text: *Pragmerianische* [?] *Soldaten*, rom. = „soldați praghezi” [?].

⁴³ Pe șoseaua Făgăraș-Rupea, la 5 km NE față de Șaros.

⁴⁴ Deși anunțată, diploma nu apare în ms. de față.

⁴⁵ În text: *40-er*, rom. = *patruzecime*.

Item, pe steagul albastru⁴⁶ a lui Plan, au cheltuit ai noștrii, de la oraș, 15766 Fl.

Notandum că scaunul nostru a trebuit să contribuie și la [întreținerea] acelor care au stat în scaunul Rupea. Doar Beia i-a plătit locotenentului Haersel [care staționa] la Saschiz 7734 Fl. în bani gheață, vin, carne, grâu și ovăz. De asemenea, Archita a plătit mai mult de 10000.

În acest an, în 26 iulie Sighișoara a plătit încă odată 6000 Fl. pentru plata valonilor⁴⁷ și pentru primirea comisarilor imperiali Paul Krauseneck, Karl Imhof și Thom. conte de Capreol, [bani] pentru care i s-a făgăduit în scris, dar tot fără efect, dijmele din scaunul Sighișoara (o copie a acestei diplome este redată aici, *sub N. 2*⁴⁸).

.....
.....
În arhiva [Sighișorii] mai există o scrisoare autografă a împăratului Rudolf, emisă pentru magistratul sighișorean, în care laudă și recunoaște cu milostivire credința și devotamentul lor, și le trimite [diferite] porunci.

3. Când a fost adus orașul de partea lui Zapolya, de către voievodul Bathory?⁴⁹

Despre aceasta nu știu nimic, nici nu îmi amintesc să fi întâlnit oarece informații în vreo istorie.

f. 4 f. În// sus-menționatul manuscris, găsit în 1773 în globul cruciger de aici, găsesc consemnat *ad annum* 1528, doar atât:

[Cronica din globul cruciger al Turnului cu Ceas. Fragment 2].

Ao. 1528 acest oraș al nostru, Sighișoara, este asediat de către principele Bathory István /: el nu a fost principe, ci, potrivit manuscrisului răposatului

⁴⁶ Steag albastru= unitate militară cu uniforme albastre.

⁴⁷ Este vorba despre mercenarii valoni din oastea lui Basta.

⁴⁸ Nici această copie nu apare în ms. de față.

⁴⁹ Și această frază, redată aici cu *italics* este o notă marginală, pe coloana albă (nescrisă) din stânga textului, în partea inferioară a paginii.

domn Mich. Gunesch (sic!), past[or] de Câlnic⁵⁰, p. 6, era doar din sângele principelui pomenit mai apoi și devenit în cele din urmă rege al Poloniei, Ștefan Bathory. Potrivit tabelelor genealogice a lui Schmeitzel⁵¹, el a fost palatin sub regele Ludovic al II-lea⁵² și voievod al Transilvaniei sub Ioan Zapolya, un fiu a lui Stephan Bathory de Somlyo, cel rămas pe câmpul de luptă de la Mohacs:/⁵³, nu a reușit nimic, a ars o parte din oraș și s-a retras fără izbândă.

.....

.....

Ao. 1713 a ars cea mai mare parte a Cetății din Sighișoara.

Ao. 1733 orașul Sighișoara a fost chemată la proces din cauza celor 3 grădini ale dijmii [?], însă le-a păstrat în continuare, din cea mai înaltă milă⁵⁴.

Ao. 1749, în septembrie, Sighișoara a avut ghinionul ca întreaga biserică de jos, din târg⁵⁵, să ardă.

Ao. 1778 în 6 august a venit aici o mulțime înspăimântătoare de lăcuste din scaunul [secuiesc] Odorhei, care însă a fost alungată de către cetățeni cu gălăgie.

---

⁵⁰ Este vorba, desigur, de Andreas Gunesch (1648-1703), preotul Sebeșului, cu vaste preocupări istorice. Vezi Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica. Cronicari români despre sași. Românii în cronica săsească*, București, 1980, p. 59.

⁵¹ Brașoveanul Martin Schmeitzel (1679-1747), a ajuns consilier regal al Curții Prusace și profesor de istorie și de drept la universitățile din Halle și Jena. A fost cel mai complex istoric sas, reușind să-și tipărească o buă parte din lucrările sale. Vezi A. Armbruster, *op.cit.*, p. 70-71.

⁵² Ludovic al II-lea Jaggiello, rege al Ungariei 1516-1526, a căzut în bătălia de la Mohacs.

⁵³ Paranteză originală a copistului din sec. XVIII.

⁵⁴ Expresia cea mai înaltă milă exprimă de obicei recunoștința față de autoritățile chezaro-crăiești. Din această frază lapidară se poate astfel înțelege că judecata a fost ținută direct de autoritățile imperiale.

⁵⁵ Este vorba de Biserica Spitalului.

SCHÄBBURGER CHRONIKEN (I) **(Zusammenfassung)**

In den vorliegenden Seiten wird, zum ersten Mal in der rumänischen Historiographie, ein Bericht aus der 2-ten Hälfte des 18. Jh. veröffentlicht. Dieses beinhaltet drei Fragen welche der katholische Abt und Historiker, Joseph Karl Eder dem schäßburger Notar, Martin Gottlieb Schech von Sternberg gestellt hat, und welche sich auf eventuelle Beweise der Loyalität der Stadt Schäßburg gegenüber den Kaiserlichen Hause von Habsburg, im 16. Jh., beziehen. Die Antworten des schäßburger Notars beinhalten wichtige Informationen über die Lage des Stadtarchivs in der 2-ten Hälfte des 18. Jh., einen Auszug aus dem Schäßburger Turmknopfchronik, verfasst von den berühmten Chronist Georg Kraus, Auszug welches sich auf die Ereignisse der ersten Jahren des 17. Jh. bezieht, und, letztendlich, historisch-genealogische Daten über den siebenbürgischen Wojewoden Stephan Bathory, aus der 1. Hälfte des 16. Jh. Der Text beinhaltet, am Ende, vier chronistische Aufzeichnungen über schäßburger ereignisse aus dem 18. Jh.

Diese Ausgabe hat als Vorlage das Original des Berichtes aus dem Staatsarchiv aus Neumarkt/Mureș, und ist auch mit eine rumänische Übersetzung versehen. Diese Arbeit ist der Grundstein einer kritischen Edition aller Schäßburger Chroniken, welche die beide Autoren in den nächsten Jahren planen.

Cuvinte cheie: cronici, Sighișoara, secolul al XVII-lea, arhivă, istorie.

Stichworte: Chroniken, Schässburg, 17. Jahrhundert, Archiv, Geschichte.

CULTIVAREA PORUMBULUI ÎN TRANSILVANIA DE SUD –EST ÎN SECOLELE AL XVIII-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Niculina Ciotloș

În secolul al XVIII-lea, cu toată diversitatea plantelor de cultură, agricultura își păstrează caracterul preponderent cerealier, dar chiar îl întărește prin asimilarea noului grâu - porumbul. Dacă pentru alte spații europene porumbul este atestat documentar încă din secolul al XVI-lea, pentru spațiul românesc prima sa consemnare, este se pare, cea din 1639, pe domeniul Chioarului¹.

Prezența culturii de porumb este semnalată de o cronică a anilor 1693-1695 atribuită lui Nicolae Costin, care pomenește de această plantă în legătură cu obligația impusă țăranilor de a plăti bir din acest produs. Se crede că porumbul a fost introdus în Transilvania sub domnia principelui George Racotzi (1631-1648)². Introducerea noilor culturi în secolul al XVIII-lea – cartoful și porumbul-, mai degrabă decât să îmbunătățească regimul alimentar, a sporit stocul resurselor și posibilitatea înmulțirii populației, a contribuit la reducerea frecvenței crizelor, a mortalității, a favorizat reproductivitatea³.

Porumbul (Kukuruz) a fost importat prima oară în anul 1611 din Valahia respectiv din Turcia, de aici și denumirile de "Wälschkorn" sau „Türkeschkorn". Landtag-ul a interzis însă în anul 1688 cultivarea acestuia, sub o pedeapsă de 6 guldeni, astfel el fiind cultivat numai începând cu secolul următor⁴.

Transformarea economiei transilvane dintr-una predominant pastorală într-una producătoare de cereale a fost un proces lent, care nu s-a încheiat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dar, deși întotdeauna a existat un amestec de

---

¹ Ludovic Demeny, "Introducerea unor plante noi în agricultura Transilvaniei în secolul al XVII-lea" , în *Revista de istorie*, tom. 42, 1989, nr 12, p. 1245-1246.

² D.Dincă și T. Moscalu- *Cultura porumbului*, Editura Agro-silvică, București, 1967, p.4.

³ Massimo Livi Bacci, *Populația în istoria Europei*, Editura Polirom, Iași, 2003, p 73.

⁴ Michael Kroner, *Istoria sașilor transilvăneni*, vol. 2, p. 134.

agricultură și de pastoralism, balanța a început să se încline către cea dintâi în secolul al XVIII-lea⁵.

Una dintre schimbările cele mai importante care au făcut posibilă o asemenea transformare a fost introducerea culturii porumbului la începutul secolului. El înlocuise prin anii 1740, meiul ca principală cereală cultivată pentru alimentație. El dădea randament mult mai mare decât meiul și astfel îmbogățea mult rezervele disponibile pentru hrană, ceea ce acționa ca un stimulent pentru extinderea culturilor de cereale⁶.

La început, rareori porumbul a fost cultivat pe ogoare, în locul altor cereale-câteodată a fost utilizat ca furaj, plantat fiind pe pârloage, uneori a fost experimentat pe terenuri cultivate cu zarzavaturi. În ambele cazuri, prezența sa e greu perceptibilă în documente, care, arătându-ne peisajul agrar îndeosebi în aspectele care ating interesul proprietarilor, tind să treacă cu vederea realitățile productive minore fără o compensație cu veniturile acestora. Grădinile de zarzavaturi erau scutite de dijmă, țăranul putea planta tot ce dorea.

Se pare că în multe cazuri cultivarea porumbului și-a avut începutul în mod disimulat, aproape ascuns, ferit de cererile stăpânilor și de zeciuiei. Până și pe plan terminologic tinde să se ascundă dându-i-se un nume de împrumut-mălai, grâu mare, bob ș.a. Țăranii au înțeles repede capacitățile nutritive și productivitatea lui deosebită, dar mulți l-au privit cu neîncredere, considerându-l un grâu pentru animale⁷.

În orice caz, după mari perioade de restricție alimentară, de foamete, de creștere demografică, hrișca, cartoful, porumbul s-au alăturat timid culturilor tradiționale, au cunoscut un succes aproape imediat, dar nu au reușit să se impună cu impact semnificativ asupra regimului alimentar.

---

⁵ Țara Bârsei, Academia de științe sociale și politice a RSR, Editura Academiei RSR, București, 1972, p. 109.

⁶ *Ibidem*.

⁷ M.Montanari, *op.cit.*, p 103

În urma primelor experimente trecute oarecum neobservate, cultivarea porumbului a început să se extindă dobândind o realitate economică semnificativă. Cu vremea și modalitățile diferite, în funcție de loc, a apărut interesul proprietarilor de pământ de a face din porumb o cultură de câmp deschis, incluzând-o cu drepturi depline în convențiile agrare făcând-o egală cu cerealele tradiționale. De aici încolo, țăranii nu au mai fost la fel de entuziaști încetinind ritmul de cultivare al acestuia., dar productivitatea foarte ridicată a porumbului în raport cu culturile cerealiere tradiționale deschidea posibilitatea unor noi și formidabile venituri prin cota care se încasa de la noul produs, fie pentru că el oferea o cantitate de hrană ieftină cu care se asigura supraviețuirea țăranilor.

În conscripția fiscală din 1750, informațiile despre producția de porumb era menționată mai mult în districtul Bistrița, cu o pondere importantă de, 25,6%, din producția culturilor de primăvară⁸(rezultatul este obținut din calculul procentual aplicat în baza informațiilor sintetizate în tabelul nr.1 de la începutul capitolului)

Guvernator Transilvaniei, baronul Samuel von Brukenthal, în registrul de casă, avea înregistrate date despre vânzări, printre care și porumb. Astfel, în anul 1771, pe 5 măsuri și 2 câble a 1,40 fl. a obținut 9,40 fl., în 1772, la 7 câble a obținut 11,40 fl., iar în 1773 la 8 câble a obținut 12,16 fl⁹.

În conscripția iosefină din 1785, aproape că lipsesc informațiile despre producția de porumb, deși această plantă se generalizase până la sfârșitul secolului al XVIII-lea și dădea o recoltă de câteva ori mai mare decât cea de grâu. O excepție o fac țăranii din Band, scaunul Mureș, ei și cu prilejul conscripției din 1820 arătau că la o mierță de boabe de porumb semănată primăvara, obțineau 60 de mierțe de porumb știuleți, o medie de 22 de mierțe boabe la una semănată. Declarația locuitorilor de aici a fost formulată astfel: „arabilele se pot cultiva cu grâu curat,

---

⁸ *Conscripția fiscală 1750...*, p. XLV

⁹ AN-DJ Sibiu, *Fond Brukenthal*, Q1-4 nr. 242, f. 38

amestecat, cu secară, cu porumb, orz, alac și ovăz, cu un cuvânt acestea sunt potrivite pentru toate plantele care ne hrănesc”¹⁰.

Cea mai crescută producție consemnată de conscripția din 1820, a fost cea de porumb. Din totalul celor 29 de localități cercetate la Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș în fondul *Conscripții urbariale 1785-1820*, și anume localitățile: Șoard, Boiu, Țopa, Jac, Lunca Târnavei, Bălcaciu, Boița, Tălmăcel, Cisdăbioara, Cloașterf, Colun, Criș, Galeș, Apoș, Jidvei, Meșendorf, Porcești, Proștea Mare, Proștea Mică, Rucăr, Ruși, Săliște, Sebeșul de Sus, Sebeșul de Jos, Sibiel, Tălmăciu, Tilișca, Vale, Cârța, și în cazul cărora a fost dată producția de porumb, doar în 10 nu depășea 10 mierțe porumb-știuleți la o mierță porumb boabe semănată; în 10 era între 10-20 mierțe; în 9 sate între 40-80 mierțe de porumb-știuleți la o mierță semănată. Transformat porumbul-știuleți în porumb boabe cantitatea se reduce la o treime și în cel mai bun caz la o jumătate¹¹.

În comparație cu impunerea greoaie a cartofului, porumbul s-a impus în Europa rapid, într-o lume țărănească obsedată de grâu, de pâine și cereale în general. Șansa porumbului a fost că era o cereală ce se propunea unei lumi cerealiere, o lume dominată de amestecuri cerealiere. Din această cauză porumbul a intrat în toate combinațiile alimentare ale vremii, inclusiv a pâinii, adesea în cantități importante datorate randamentului său superior față de cerealele tradiționale. Intrând în componența pâinii, porumbul a fost lesne asimilat în mental grâului. Nu întâmplător cel mai ades, în compoziția numelui dat de europeni porumbului era și cuvântul *grâu*. Apoi, porumbul s-a insinuat și în alte combinații alimentare sub formă de fiertură, cum sunt vechile terciuri, tradiționale din mei, în românește *mămăligă*.

¹⁰ AN DJ Mureș, *Fond. Conscripții...*, dosar nr.319

¹¹ *Ibidem*, dosare nr. V/89, 114, 114a, IX/154, IX/160, 620-644

Din declarațiile sătenilor din Tălmăciu din scaunul Sibiu, în iulie 1820, reținem...”La hotar avem 3 fordulașe, în care semănăm pe rând, într-unul băgăm și semănăm holdele de secară, în celălalt semănăm cucuruz”¹²...

În alte sate declarațiile spuneau: ...”la hotaru nost se face bine tot feliu de bucate de seceră și cucuruz, dar mai tare grâul cel mestecat și cucuruz când se face de mijloc¹³”.

Pe lângă marea productivitate față de cerealele tradiționale, porumbul aduce cu sine un adevărat -complex simbiotic- împreună cu fasolea și dovleacul, însoțitorii săi permanenți, aceste plante asigurându-i celui dintâi necesarul de azot. A recolta de pe aceeași suprafață o cantitate apreciabilă de cereale, apoi o cantitate importantă de proteină vegetală din producția de fasole și una de grăsime din semințele de dovleac, era firesc să se stârnească entuziasmul cultivatorilor¹⁴.

Importanța deosebită a porumbului rezidă în multiplele sale întrebuințări.

Deși boabele de porumb, în general, sunt mai sărace în materii proteice și minerale decât boabele celorlalte cereale, sunt în schimb bogate în materii grase și extractive neazotate cu valoare energetică mare.

Cu toate acestea, porumbul are niște neajunsuri din punct de vedere al alimentației omului. Proteinele bobului de porumb sunt în general sărace în anumiți aminoacizi importanți pentru organismul uman, și de asemenea îi lipsesc vitaminele C și D.

Întrebuințarea de bază a porumbului a fost și a rămas în furajarea animalelor, care îl consumă în cele mai variate forme- boabe, uruială, tărațe, boabe germinate, turte de germeni etc.

¹² AN DJ Mureș, *fond Conscriptii urbariale*, dosar 622, f4.

¹³ *Ibidem*, dosar 194, f4

¹⁴ B. Ștefănescu, *Lumea rurală...*, p. 58-59

Dintre toate plantele cultivate în Transilvania, porumbul ocupa și ocupă în continuare, un loc de cea mai mare importanță atât prin suprafața cultivată și recolta obținută, cât și prin rolul lui în alimentație, în creșterea animalelor și în comerț¹⁵.

Trebuie adăugat că porumbul s-a insinuat ca o plantă a sărăcimii, ca plantă necesară în perioade de crize, când marea majoritate a populației satelor era săracă, cu pretenții alimentare reduse și care a făcut să se abdice de la anumite obiceiuri alimentare acceptând noua plantă în cultură. O sumă de calități de necontestat, au făcut ca și complicitatea vremurilor și a segmentelor sociale fără prea multe alternative existențiale, să impună porumbul tinzând spre eliminare altor culturi cerealiere. Pătrunderea porumbului în economia țărănească nu se face în detrimentul celui alt sector de bază al său, creșterea animalelor.

După cum s-a arătat în mai multe rânduri, relația de o largă elasticitate, între cultura plantelor cerealiere și creșterea animalelor, constituie cheia economiei europene tradiționale: cum cele două subramuri ale economiei agricole se întrepătrund și se condiționează, orice inovație în cultura solului se impune greu și numai în măsura în care nu afectează negativ, nu intră în opoziție cu creșterea vitelor. La nivelul creșterii vitelor, porumbul nu va intra în nici o opoziție cu creșterea vitelor, dimpotrivă o sprijină mai ales în segmentul său deficitar, stabulația necesară trecerii perioadei lungi și dificilă din timpul iernii, porumbul fiind în egală măsură hrană pentru oameni ca și nutreț pentru porci, păsări, vite¹⁶.

---

¹⁵ Dincă, *op. cit.*, p. 7

¹⁶ B. Ștefănescu, *Tehnică...*, p. 223

**Maisanbau im Südosten Siebenbürgens, in dem achtzehnten Jahrhundert
und in der ersten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts**

(Zusammenfassung)

Die außerordentlich hohe Ergiebigkeit von Mais im Verhältnis zu dem herkömmlichen Getreidekulturen, öffnete die Möglichkeit neuer und sehr viel höherer Einnahmen durch die Abgabenquote des neuen Produktes, welche in Rechnung gestellt wurde, da dieses nach Anfang des neunzehnten Jahrhunderts den Bauern eine erhebliche Menge billiger Lebensmittel um ihr Überleben sichern zu können, darbot.

Cuvinte cheie: agricultură, economie, cereale, porumb, productivitate

Schlüsselwörter: Landwirtschaft, Wirtschaft, Getreide, Mais, Produktivität.

CORPUL PREOȚESC ȘI STAREA PATRIMONIALĂ A PREOȚILOR ȘI A PROTOPOPIATULUI ORTODOX ROMÂN SIGHIȘOARA ÎN SECOLELE XIX-XX

Gheorghe Drăgan

Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara a fost înființat pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Conform Șematismului Transilvaniei, între 1787-1793, protopop a fost Ștefan Mundran, care a fost și preot. Îi urmează Teodor Delbea între 1794-1803, care era din Daneș, deoarece în anul 1800 este trecut în șematism ca protopop la Daneș, iar în Conscripția din 1805 este trecut ca preot în Daneș. Despre cei doi protopopi sau administratori protopopești sperăm ca cercetările viitoare să ne aducă mai multe informații.

Ștefan Bălaș (1771-1817) a fost primul preot și protopop al Sighișoarei. El a construit biserica și prima școală primară românească în Cornești (azi cartier al Sighișoarei). Despre preotul Ștefan Bălaș, cele mai importante informații sunt oferite de protopopul Zaharia Boiu sen. (1800-1888), în *Cronica sa* (1887), în care amintește principalele realizări ale acestuia. Ștefan Bălaș a venit în Sighișoara, în 1771, din Săcele (Brașov), când a fost hirotonit preot de către episcopul Sofronie Chirilovici, pentru Sighișoara care atunci devenea „parohie materă”¹. Interesant este următorul aspect, în Conscripția din 1805 a fost trecut anul hirotonirii lui Ștefan Bălaș 1775. Românii locuiau în suburbiile și cătunurile din jurul orașului, fiind maieri, păstori și stupinari, ei nu aveau nici casă parohială, nici pământ, nici școală. Biserica se afla într-o „măieriște domnească” din zona Corneștiului, un simplu „șopron învelit cu scânduri”². Școala nu avea o clădire proprie iar cursurile se țineau numai iarna. Aici, după însemnările protopopului Zaharia Boiu sen., erau „50-60 de

---

¹ Ana Grama, , *Inventare de bunuri ale bisericilor românești ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighișoara 1854-1855*, „Marisia“, XXV, 1996, p. 154.

² Ioan Boian, *Istoricul Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara*, Sighișoara, 2002, Anexe, p. I.

familiei de români și aproape tot atâția țigani” și veneau preoții din satele vecine pentru serviciul religios.

Ștefan Bălaș a fost cel care a organizat parohia ortodoxă a Sighișoarei, construind în 1780 (1777 după *Monografia Județului Târnava Mare*) o clădire în Cornești cu două camere plus șură cu dublă folosință: biserică și casă parohială. Z. Boiu sen. l-a descris astfel pe Ștefan Bălaș: „foarte zelos și iubitor de cele sfinte, a mișcat pe micul popor a aduna materialul și a se pregăti materialul de ridicarea Bisericii dar mai întâi s-a zidit casa aceasta parohială cam pe la anul 1780”³. Edictul de toleranță din 1781 a permis preotului Bălaș să construiască biserica în mai multe etape, datorită slabelor mijloace materiale ale românilor sighișoreni; corpul este terminat în 1788, pristolul (altarul) în 1789, turnul în 1797, iconostasul în 1818. Sfințirea bisericii a fost făcută de către episcopul Ioan Moga în anul 1822. Desigur că la construirea bisericii au contribuit și negustorii greci (aromâni) care făceau comerț în Sighișoara, despre acest aspect s-a scris de către alți autori și nu intră în cercetarea noastră.

Ștefan Bălaș a fost și protopop al tractului Sighișoara care cuprindea localitățile cu români din scaunele Sighișoara și Odorhei. Despre numărul de credincioși și situația economică a protopopiatului am prezentat, în Capitolul al II-lea, Conscriptia din 1805.

În concluzie preotul și ulterior protopopul Ștefan Bălaș, format după cum scria Aurel Stoicoviciu, la „binecunoscuta școală bisericească Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului”, a fost întemeietorul și organizatorul ortodoxiei din zona Sighișoarei. El a implementat aici modelul ortodoxiei și școlii românești brașovene, „de la Brașov s-a adus deci răsadul școalei române la Sighișoara”. Ștefan Bălaș a organizat parohia, a construit biserica, școala, casa parohială, a completat primele protocoale cu botezați, cununați și morți. Desigur că în realizările sale nu s-a sprijinit numai pe

---

³ *Ibidem*.

contribuția precară a românilor ortodocși din zonă, a fost ajutat de către negustorii greci (aromâni) care aveau o influență mare. Ajutorul acestor comercianți va continua și în secolul al XIX-lea, după ce vor veni alți preoți și protopopi. Nu întâmplător a fost numit „începător a toate”.

După moartea lui Ștefan Bălaș protopopiatul a fost condus de Ilie Medrea din Hendorf

(Brădeni) între 1818-1833. În această perioadă a avut loc sfințirea bisericii din Cornești de către episcopul Vasile Moga la 28 mai 1822, preot al doilea fiind Ioan Drăghici din Albești. După Ilie Medrea, protopopiatul a fost condus de Nicolae Iliovici din Daneș (1833-1843); în același an 1833 Zaharia Boiu a fost numit preot la Sighișoara. Aurel Stoicoviciu, în cronica sa, precizează că cei doi au fost administratori protopopești, deci au fost locuitori de protopop. În timpul celor doi protopopi, Ilie Medrea și Nicolae Iliovici, biserica din Corneștii Sighișoarei, ne relatează Z. Boiu sen., trecea printr-o perioadă dificilă: „venise biserica în lăuntru și afară cu atâta sărăcie și lipsă de toate, încât era aproape de demolare în 1833”.

Un demn urmaș, al lui Ștefan Bălaș, a fost preotul și protopopul Zaharia Boiu sen. (1843-1882), în timpul căruia protopopiatul Sighișoarei cuprindea zona scaunelor Sighișoara și Odorhei. Z. Boiu a fost cel mai longeviv protopop din Sighișoara. În perioada sa ortodoxia sighișoreană a evoluat și s-a consolidat prin măsurile luate pe plan ecleziastic, economic, cultural și național.

Zaharia Boiu s-a născut la 8 mai 1800, conform însemnărilor sale, în „casa și familia” preotului Moise Boiu din Hetiur, mama sa fiind Maria Drăghici din Sighișoara. Bunicul său, Mihail Boiu, a fost preot în Bodogaia de Jos (scaunul Odorhei), deci provenea dintr-o familie cu tradiție ecleziastică. Mihail Boiu este trecut în Conscripția din 1805 ca preot, în localitatea amintită, fiind hirotonit la Buda în 1779. Tatăl său Moise Boiu a fost preot în Hetiur, conform însemnărilor lui Z. Boiu, aici în casa parohială „acoperită cu paie cu 2 încăperi, între acesta era

tinda”, într-o încăpere era locuința preotului și în cealaltă „biserica cu altarul”. Sub acest preot s-a ridicat biserica din Hetiur pe la anii 1805-1807.

Murind tatăl său de tânăr, Zaharia și sora sa „mai mică” au fost luați spre creștere și îngrijire de preotul Ștefan Bălaș, iar mama lor de negustorul macedonean Zaharie Avram care avea „boltă la piață”. Acesta era ginerele lui Ștefan Bălaș ceea ce confirmă legăturile acestuia cu negustorii greci.

În casa lui Ștefan Bălaș, Z. Boiu a învățat „cele bisericești, citirea, scrierea cu slovele cirilice, cântările și rânduiala bisericii, până la junețea mea de 17-18 ani”⁴. Timp de doi ani a urmat cursurile de pedagogie de 6 săptămâni (în fiecare an între Paști și Rusalii) conduse de Moise Fulea. Apoi următorii doi ani i-a dedicat cursurilor pentru candidații la preoție, deschise de episcopul Ioan Moga la Sibiu, pe care le-a terminat cu calificativul „eminent”. S-a întors la Sighișoara unde, între anii 1823-1828, a fost dascăl, cantor și diacon la biserică și școala primară care își desfășura cursurile în vechea clădire. Încă din anul 1825, prin strădaniile lui Z. Boiu sen., școala românească de aici a fost considerată de către autoritățile guvernamentale transilvane ca fiind cea mai bună „școală poporală” din ținutul Târnavelor, una dintre cele mai bune șase școli românești ale vremii, alături de cele din Brașov, Rășinari, Săcele, Veneția de Sus și Cernat⁵.

Din biografia lui Zaharia Boiu sen. mai precizăm câteva momente: în 1823 s-a căsătorit cu Ioana Pălușan, decedată în 1885; în 2 octombrie 1828 a fost hirotonit preot de către episcopul Vasile Moga în biserica din Paloș; în 1833 a ajuns paroh primar în Cornești; între anii 1843-1848 a fost numit „administrator protopopes tractual”; iar între anii 1848-1882 protopop al tractului Sighișoara. Episcopul Andrei Șaguna l-a hirotonit protopop în 4 decembrie 1848 „cu singhelie și brâu roșu”.

---

⁴ *Ibidem*.

⁵ Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 197.

Protopopul Zaharia Boiu s-a stins din viață la 23 octombrie 1888. Din necrologul publicat de ziarul german „Gross Kokler Bote”, nr. 514 din 28 octombrie 1888, pe lângă elogiile aduse, mai sunt date câteva date importante pentru ortodocșii din Sighișoara⁶. Astfel, publicația respectivă, precizează faptul că în 1771, prin venirea preotului Ștefan Bălaș, s-a întemeiat comunitatea ortodoxă sighișoreană, însă la 1742 Sighișoara avea 80 de gospodării ortodoxe, depinzând de preotul din Daneș. La 1775 slujba se ținea într-o șură pentru ca la 1796 slujba să se officieze în biserică. Mai este precizat și numărul familiilor (222) la 1785 și numărul credincioșilor (2214) la 1880. A fost apreciată activitatea sa de 65 de ani în cadrul bisericii, colaborarea cu autoritățile orașului. La înmormântare au participat alături de fiul său Zaharia Boiu, preot în Sibiu, și preotul Demetriu Moldovan, ginerele său, printre alții, primarul orașului Julius Matz, preotul evanghelic Johann Teutsch, preotul catolic Jozsef Weiss și preotul reformat Balas Imre. Ceremonia a avut loc la biserica din Cornești, unde pe lângă corul bisericii, a participat o numeroasă asistență, „de la bătrâni la cei mici”, fiind ocupată întreaga stradă din fața bisericii. Slujba a fost oficiată de preoții din Paloș și Cața, iar predica a ținut-o preotul din Saschiz.

În 1882 Consistoriul a aprobat retragerea lui Z. Boiu de la conducerea protopopiatului, apreciind și recunoscând meritele sale în activitatea sa în slujba bisericii, aproape 60 de ani. Până la numirea unui nou protopop, protopopiatul a fost condus de preotul Demetriu Moldovan care l-a ajutat pe Z. Boiu, datorită vârstei acestuia, alături de preotul Teofil Gheaja din Vânători. D. Moldovan a preluat arhiva fostului protopopiat Paloș de la preoții Ioan Vătășan din Archita și Ioan Curta din Bunești și a adus-o la Sighișoara în noiembrie 1882, unde se află și în prezent.

Activitatea economică a lui Z. Boiu a constat în distribuirea ajutoarelor de stat spre parohiile sărace, mai ales în zona Odorheiului (Bodogaia de Jos și Porumbenii Mari), unde preoții amenințau cu trecerea la greco-catolici, sprijinirea

---

⁶ *Gross Kokler Bote*, nr. 513, 28 octombrie 1888, p. 2.

construirii de biserici, inventarierea bunurilor mobile și imobile, sprijinirea școlilor confesionale, deschiderea unui fond al protopopiatului.

Protopopul Zaharia Boiu, prin activitatea sa ecleziastică și culturală, s-a implicat în mișcarea națională românească, fiind împotriva tendințelor de maghiarizare ale regimului dualist austro-ungar. Longevitatea sa la conducerea protopopiatului, colaborarea cu Andrei Șaguna, susținându-l în acțiunile sale în conducerea protopopiatului, toate acestea au consolidat ortodoxia românească din zona Sighișoarei.

Protopopul Demetriu Moldovan (1847-1922) a fost administrator protopopesic între 1882-1893, fiind ajutat și de alți preoți la conducerea protopopiatului și protopop între 1893-1922⁷. Așa cum am menționat în capitolul precedent Demetriu Moldovan a fost numit preot în Sighișoara în anul 1872, fiind căsătorit Ioana, fiica protopopului Zaharia Boiu sen.. Demetriu Moldovan a absolvit Gimnaziul evanghelic – lutheran de la Mediaș, apoi a urmat teologia la Sibiu, unde a fost influențat de ideile lui Andrei Șaguna⁸. Protopopul D. Moldovan a condus protopopiatul Sighișoara în momente istorice dificile, regimul dualist austro-ungar, primul război mondial, situația de după război. Mitropoliții ortodocși ai Transilvaniei în această perioadă au fost: Miron Romanul (1874-1898), Ioan Mețianu (1898-1916) și Vasile Mangra (1916-1918).

Demetriu Moldovan a fost un demn urmaș al lui Zaharia Boiu sen., care la rândul său continua tradiția de la Ștefan Bălaș, afirmându-se bun administrator al bisericii dar și pe plan spiritual, cultural și național în pofida tendințelor de maghiarizare ale regimului dualist.

Protopopul Demetriu Moldovan s-a stins din viață în 4 ianuarie 1923 la vârsta de 75 de ani. Ziarul german Gross Kokler Bote din 7 ianuarie 1923 a publicat

---

⁷ Ioan Boian, *op. cit.*, p. 37.

⁸ *Gross Kokler Bote*, nr. 2926, 7 ianuarie 1923, p. 2.

un necrolog⁹. Din acesta aflăm funcțiile pe care le-a deținut D. Moldovan: preot, protopop, membru de onoare al Consistoriului, deputat sinodal și ofițer al Ordinului „Coroana României”. A fost condus de „o asistență spirituală și de o mulțime îndurerată” din care au făcut parte și un grup numeros al „inteligenței săsești sighișorene”, fiind îngropat în curtea bisericii ortodoxe din Cornești în apropiere de mormântul generalului rus Scariatin. Ziarul subliniază faptul că D. Moldovan a avut o relație „prietenoasă, loială și tolerantă cu corpul național săsesc” în calitatea sa de membru al Consiliului Orășenesc Sighișoara (magistrat, adunarea comitatului). Activitatea de conducere a protopopiatului a fost apreciată: „a condus protopopiatul cu foarte multă maturitate și a slujit interesele națiunii române și ideile episcopului Șaguna referitoare la un mare stat austriac centralizat”.

În anul 1923, la 1 ianuarie a fost numit administrator protopopesec preotul Ioan Munteanu, învățător și apoi preot al doilea în Sighișoara¹⁰. El a condus protopopiatul între anii 1923-1926.

Ioan Munteanu a decedat în anul 1926, iar soția sa în anul 1931. La propunerea Mitropoliei Sibiului, protopopiatul a fost condus câteva luni de preotul Romul Doctor din Vânători.

Protopopul Emilian Stoica (1884-1972) a fost numit la conducerea Protopopiatului Sighișoara în 1 noiembrie 1926, el a fost protopop între anii 1926-1955. Din scrierile sale știm că a fost preot în Aciliu (jud. Sibiu) șapte ani și apoi protopop la Cohalm (Rupea)¹¹. Perioada de 29 de ani cât a condus protopopiatul a surprins perioada interbelică (România Mare, al doilea război mondial) și regimul comunist. În lucrarea de față ne vom opri asupra activității din perioada interbelică,

---

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Ioan Boian, *op. cit.*, p. 48.

¹¹ Emilian Stoica, *Istoricul clădirii noii biserici ortodoxe din Sighișoara construită în anii 1934-1937*, (manuscris), Sighișoara, 1966, p. 1.

perioadă bogată în realizări pe plan spiritual, administrativ și economic pentru protopopiat.

Protopopul Emilian Stoica a încetat din viață în anul 1955. În timpul cât a fost la conducerea protopopiatului, ne referim la perioada interbelică, a fost un bun administrator pe plan administrativ-bisericesc, a condus cu multă competență și autoritate morală protopopiatul, a desfășurat o bogată activitate culturală pe plan școlar, în cadrul conferințelor preoțești și al Astrei sighișorene.

Problema corpului preoțesc am cercetat-o printr-un studiu de caz al parohiei din Corneștii Sighișoarei, deoarece preoții de aici au ajuns la conducerea instituției și aici a fost centrul protopopiatului. În secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dintre preoții, al doilea vor ajunge protopopi: Zaharia Boiu sen., Demetriu Moldovan și administrator protopopesec Ioan Munteanu. Interesantă este relația de rudenie și succesiunea protopopilor Ștefan Bălaș, Zaharia Boiu și Demetriu Moldovan. Zaharia Boiu sen. era ginerele lui Ștefan Bălaș, iar Demetriu Moldovan era ginerele lui Zaharia Boiu sen.

Înainte de 1918, preoții au fost aleși de către adunarea parohială, după statutul șagunian, iar după 1918, în perioada interbelică, statutul din 1925 a păstrat același lucru pentru preoții din Transilvania.

Relațiile preoților cu protopopii, Consistoriul Arhiecezan, autoritățile statului înainte și după 1918, învățătorii, și credincioșii le voi trata în subcapitolul „Viața bisericească în protopopiat și în parohii”.

În Conscriptia din 1805 a fost trecut și al doilea preot, Mihail Drăghici, hirotonit în Transilvania la 1790. Acesta a fost al doilea preot între 1794-1811¹². Zaharia Boiu sen., în însemnările sale, relatează faptul că începând cu preotul Ștefan Bălaș au fost doi preoți la Sighișoara, unul fiind protopop, administrând protopopiatul, iar al doilea se ocupa de comunitatea ortodoxă sighișoreană. După

---

¹² Arhivele Naționale. Direcția Județeană Mureș, Fondul *Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara, Registru Protocol al Botezărilor, Cununașilor și Morților (1778-1817)*, f. 1.

Mihail Drăghici au urmat ca al doilea preot: Mihail Moldovan care a trecut la uniți și a fost înlăturat de comunitatea ortodoxă locală, Gheorghe Vătășan care a plecat la Archita, Ioan Drăghici, Vasile Leicu și Dumitru Pălușan, Zaharia Boiu sen., în intervalul 1811-1845¹³. Vasile Leicu a ridicat a doua casă parohială între 1840-1845. Între anii 1845-1872 nu a mai fost preot al doilea la parohia din Cornești. Preoți al doilea au fost din nou începând cu anul 1872, Demetriu Moldovan, 1897, Ioan Munteanu, 1927, Aurel Stoicoviciu, și din 1942, preot al treilea, Ioan Știrbeț, și din 1949, preot al patrulea, Pavel Morar.

Zaharia Boiu jun. (1834-1903) a fost cea mai importanta personalitate a românilor sighișoreni. S-a născut la Sighișoara la 4 martie 1834. A fost elev al școlii primare ortodoxe de aici. Zaharia Boiu a fost primul absolvent român al Gimnaziului Evanghelic - Lutheran din Sighișoara în 1854. Trebuie menționat faptul că în 1868, la liceul german din Dealul Școlii, limba română a fost introdusă ca obiect de studiu, fiind primiți și elevii români. În anul școlar 1854/1855 a fost învățător la Săcele (Brașov). Între anii 1855-1857 a urmat cursurile Institutului Teologic din Sibiu unde între 1857-1859 a fost profesor suplinitor la „secțiunea pedagogică”. A urmat, ca bursier, studii de specializare (teologie, filozofie, pedagogie) la Universitatea din Leipzig între 1859-1861. Din anul 1861 Zaharia Boiu a fost profesor definitiv la cele două secții ale Institutului Teologic din Sibiu.

Activitatea sa culturală este legată de orașul Sibiu. Aici a fost asesor consistorial pe lângă Mitropolia Ardealului, redactor la *Telegraful Român* și *Transilvania*, a fost membru al Academiei Române din 1890. A fost pedagog, elaborând manuale școlare ca: „Abețedarul” (1862), „Cartea de cetire pentru școlile populare române”, transformând vechiul învățământ clerical într-un învățământ practic. Lucrarea sa „Manducere” este un îndrumător metodic pentru învățători, în care evită exagerările școlii latiniste și introduce metoda intuitivă și fonetică în

---

¹³ Ioan Boian, *op. cit.*, Anexe, p. II.

predarea limbii române. Manualele sale au fost apreciate și folosite de Ion Creangă¹⁴.

Pe lângă acestea a fost orator, poet, publicist, predicator, pedagog și patriot. Și-a exprimat opoziția față de unirea Transilvaniei cu Ungaria (1868) și a sprijinit românii de peste Carpați în Războiul pentru independență (1877-1878), a participat la înființarea Astrei, a tradus „Memorialul” din 1882 în limba germană, era o petiție privitoare la situația românilor din Ardeal elaborată de George Barițiu. A murit la Sibiu în 1903.

Profesorul Petru Șpan scria despre Zaharia Boiu jun. că „era un profesor excelent, mai ales în tratarea de materii istorice. Îți știa povesti atât de frumos și fluent, încât captiva de la primul cuvânt pe care-l rostea. Știa, prin umorul său plăcut și printr-o înfățișare simpatcă, impunătoare, să-ți lege atenția cu așa putere, încât puteai să-l ascuți cu ceasul. Nu mai puțin maestru era în punerea de întrebări, o chestie capitală în învățământ. Peste tot, era un cap luminat și foarte clar”.

Activitatea protopopului Zaharia Boiu a continuat demersul lui Ștefan Bălaș pentru progresul ortodoxiei sighișorene. Atât ca preot cât și ca protopop, Zaharia Boiu a dotat biserica din Cornești cu cele necesare cultului, a câștigat porția canonică de 24 iugăre de pământ și 10 stânjeni de lemne de foc „în tot anul din pădurea alodială”, dreptul de cumpărare a unei case în cetate pentru școala confesională, întâmpinând opoziția credincioșilor, „aici foarte greu a mers lucrul cu poporul care nu se apleca la ideia aceasta”¹⁵. În demersul său a fost ajutat de avocatul Bacon, comitetul bisericesc și alți „domni binevoitori din oraș”, înființându-se „școala cu 3 clase elementare”. Învățătorii erau plătiți din casa alodială și 12 stânjeni de lemne de foc pe an, pentru încălzitul acesteia, „din pădurea alodială gratis”. Tot în cronică sa, Zaharia Boiu, relatează că școala confesională din

---

¹⁴ Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 177.

¹⁵ Ioan Boian, *op. cit.*, Anexe, p. III.

cetate a fost sfințită, „cu mare solemnitate”, în 7 ianuarie 1871, în prezența unui numeros public „din popor și din străini” și faptul că din „negrija” învățătorilor „s-a aprins casa arzând toată arhiva întreagă”, în anul 1884, cu „arhivul, biblioteca primită, protocoalele și ordinațiunile, decrete ale școalei, unde era toată lucrarea de la început până la sfârșit”, acest lucru fiind o mare pierdere până în prezent. De asemenea el a deschis un fond tractual, aflat în creștere, pentru construirea celei de a doua biserici.

Starea fundațiilor parohiale pe 1899:

- fondul protopresbiteratului constă în suma de 5154 coroane și 261 fileri;
- fondul pentru înființarea unei școli centrale constă în suma de 2285 coroane și 60 de fileri;
- o creștere la fondul de mai sus a reprezentat-o în anul 1900, suma de 373 de coroane și 12 fileri, a fondului reuniunii învățătorilor din districtul Sighișoara.

În ceea ce privește starea materială în anul 1900 a Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara, averea „nemișcătoare și mișcătoare”, a bisericii și a școlilor confesionale, am tratat acest subiect în Anexa nr. 1. Cercetarea noastră s-a bazat pe „Conspectul V. Consemnarea despre starea averilor bisericesti și școlare pe anul 1899” din Protopopiat Sighișoara¹⁶.

Au predat rapoarte despre situația stării materiale 25 de parohii și 4 filii. Averea imobilă a parohiilor din protopopiat consta în: 29,5 biserici în valoare de 48190 florini, 22 case parohiale în valoare de 13852 florini, 3 case pentru închiriere și alte trebuințe în valoare de 250 florini, pământ în „dotațiunea preoțească” (190 iugăre și 17028 stj.p.=222,6 ha) în valoare de 10173,2 florini, pământ în „fundațiunea bisericască” (422 iugăre și 13080 stj.p.=331,08 ha) în valoare de 16244 florini și alte realități (10) în valoare de 2950 florini.

---

¹⁶ Fondul *Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara*, dos. nr. 40, f. 1-86.

Averea imobilă a școlilor confesionale din protopopiat consta în: 21 clădiri cu locuință pentru învățător în valoare de 24888,92 florini, 2 clădiri fără locuință pentru învățător în valoare de 200 florini, 6 case separate pentru învățător în valoare de 650 florini, 1 casă pentru închiriere în valoare de 20 florini, pământ în „dotațiunea învățătorescă” (22 iugăre și 6422 de stj.p.=55,14 ha) în valoare de 2502 florini, pământ în „fundațiunea școlară” (13 iugăre și 632 stj.p.=11,71 ha) în valoare de 476,36 florini și alte realități (1) în valoare de 1200 florini.

Averea mobilă a parohiilor din protopopiat consta în capital, fonduri și fundațiuni bisericești în valoare de 17814 florini, mobilier în valoare de 13259 florini, iar suma de 15669,2 florini o reprezenta împrumuturile. Averea mobilă a școlilor confesionale consta în capital, fonduri și fundațiuni școlare în valoare de 4518,6 florini, mobilier în valoare de 1912,48 florini, iar suma de 1900,37 florini o reprezentau împrumuturile. Parohiile mai înstărite erau Sighișoara, Albești, Daneș, Boiul Mare, iar cele mai sărace Jacul Românesc, Noul Săsesc, Porumbenii Mari.

Consistoriul cerea, prin circulara nr. 573 din 25 iulie 1903, protopopului ca averile imobile bisericești să fie „trecute și la cartea funduară numai pe numele bisericii”, în cazul în care erau trecute averi imobile pe numele școlii confesionale în „cartea funduară”, să fie trecută și biserica ca „susținător al școlii confesionale”, actul trebuia redactat în limba maghiară.¹⁷ Problema prescrierii trebuia rezolvată „cu mare precauțiune și fără sgomot”. Imobilele școlare dacă treceau la averile bisericești, se considerau la datele despre averile bisericești, practic aparțineau bisericii. Termenul pentru soluționarea problemei era până în octombrie 1903.

Preotul Ioan Munteanu împreună cu soția sa Maria Valeria, neavând copii, a lăsat prin testament Arhiepiscopiei Sibiului toată averea lor mobilă și imobilă în valoare de peste 1000000 lei în 1926, din care s-a înființat „Fundația pr. Munteanu” pentru ajutorarea copiilor săraci și orfani. Pe spațiul intravilan donat de pr.

---

¹⁷ *Ibidem*, f. 189.

Munteanu se află astăzi clădirea Protopopiatului Ortodox Sighișoara (str. Anton Pann, nr. 8).

Preotul Ioan Munteanu, a solicitat, în anul 1925, Mitropolitului Nicolae Bălan (1920-1955) intervenția pe lângă ministrul liberal Alexandru Constantinescu pentru primirea delegației românilor ortodocși din Sighișoara care solicita împrumutarea cu 300 de iugăre din pădurea orașului care să fie exploatate pentru construirea unei biserici¹⁸. Delegația a fost formată din: pr. Ioan Munteanu, Constantin Medrea, țărani frunțași Petru Cioanta și Petru Radu care au obținut împrumutarea cu 300 iugăre din pădurea orașului. Pădurea a fost în Dealul de Mijloc, 200 de iugăre esență de stejar, fag și carpen și 100 de iugăre esență de fag și carpen. Menționăm că în 1924, Ioan Munteanu, solicitase Primăriei Sighișoara împrumutarea cu 100 de iugăre din pădurea Bisericii Evanghelice – Lutherane care poseda 900 de iugăre din pădurea orașului, dar sașii care conduceau Primăria au refuzat solicitarea Bisericii Ortodoxe din Sighișoara.

Realizarea cea mai importantă a protopopului Emilian Stoica a fost construirea Catedralei Ortodoxe cu hramul „Sfânta Treime” din Sighișoara între anii 1934-1937. E. Stoica a terminat de construit casa parohială de lângă biserica din Cornești începută de prot. Demetriu Moldovan. Terenul pentru construirea catedralei, în suprafață de 1200 stj.p., a fost dat de Comisia de ocol pentru expropriere și împrumutarea în parcul „Regina Maria”, în anul 1923. Din 1926 până în 1933, protopopul s-a confruntat cu opoziția românilor ortodocși sighișoreni care voiau ca noua biserică să se construiască fie în Cetate, fie în piața orașului, fapt care ar fi dăunat grav aspectului arhitectonic al orașului, ceea ce sașii nu puteau accepta¹⁹. Disputa asupra locului construirii catedralei a fost rezolvată de Mitropolitul Nicolae Bălan în ședința Consiliului parohial din 26 martie 1934, prin

¹⁸ Emilian Stoica, *Istoricul clădirii noii biserici ortodoxe din Sighișoara construită în anii 1934-1937* (manuscris), Sighișoara, 1966, p. 48.

¹⁹ Emilian Stoica, *op. cit.*, p. 4-15.

convingerea acestuia să aprobe locul de lângă Târnava din parcul orașului. În pofida acordului dat de Consiliul parohial, protopopul a primit amenințări anonime din partea credincioșilor că nu vor să facă parte din noua parohie, amenințând că vor „trece la altă religie”. Protopopul a reușit să facă față acestor amenințări prin lămurirea și atragerea intelectualilor. Pe lângă fondurile obținute din exploatarea pădurii, construcția catedralei, a beneficiat de sprijinul financiar al prefectului averescan Aurel Popa (1926-1927) și al oamenilor politici liberali prefectul V. Știrbeș și primarul Aurel Mosora (1934-1938), primul primar român al orașului Sighișoara. Prezentăm mai jos sumele primite pentru construcția catedralei²⁰.

Colecta din popor – 500000 lei;

2. Chiria școlii (1929-1940) – 1084000 lei;

3. De la Ministerul Cultelor – 90000 lei;

4. De la Ținut – 15000 lei;

5. Universitatea săsească – 130000 lei;

6. Prefectura jud. Târnava mare – 1960000 lei;

7. Primăria orașului Sighișoara – 3717000 lei;

8. Din exploatarea pădurii – 6955000 lei.

Total: 14476519 lei.

Din această sumă s-a scăzut:

Pierderile avute la bănci (criza din 1929-1933) – 2511770 lei;

Costurile exploatării pădurii – 1831130 lei;

Total: 4342900 lei.

Diferența dintre suma primită și costuri ne dă valoarea sumei investite pentru construirea catedralei: 10133619 lei.

Catedrala a fost construită după planurile arhitectului Dumitru Petrescu-Gopeș din București, de către antrepriza Tiberiu Eremia din București (inginerii

---

²⁰ *Ibidem*, p. 43.

Nicolae Dordea și Dumitru Marcu). Sculptura în piatră a fost făcută de Ion Cristescu și sculptura în lemn de Nicolae Babic și Moise Șchiopu. Pictura a fost realizată de pictorul Anastasie Demian din Cluj, originar din Sighișoara și înrudit cu familia Boiu din Sibiu și cu protopopul Demetriu Moldovan²¹.

Sfințirea catedralei a fost făcută de Mitropolitul Nicolae Bălan în 31 octombrie 1937, în fața oficialităților și a unei numeroase asistențe de circa 10000 de oameni²². Au participat la ceremonie: protopopii I. Crăciun (Mediaș) și I. Dragolea (Dumbrăveni), un sobor de 40 de preoți, din partea Ministerului Educației și Cultelor subsecretarii de stat Florian Ștefănescu-Goangă, Mihail Berceanu, pr. Emilian Antal și dr. Titu Ganeș, prefectul județului Târnava Mare V. Știrbeț, primarul Sighișoarei Aurel Mosora, etc. La slujbele religioase au cântat Corul Astei condus de Ilarion Cocișiu, Aca de Barbu, artistă de operă în București, înrudită cu familiile lui Z. Boiu și D. Moldovan, și corul „Doina Târnavelor” condus de Laurean Herlea.

Din analiza asupra stării materiale asupra Protopopiatului Sighișoara reiese precaritatea parohiilor ortodoxe din punct de vedere economic în comparație cu celelalte confesiuni în sec. XIX-XX. Aceeași situație se răsfrânge și asupra școlii confesionale ortodoxe din zonă în comparație cu celelalte școli confesionale. În mare parte situația nu s-a schimbat nici după 1918, deoarece prima dată au fost împrăștiți țărani, rămânând puțin teren pentru împrăștierea bisericii, a se vedea cazul zidirii catedralei din Sighișoara.

---

²¹ *Ibidem*, p. 90.

²² *Ibidem*.

**The body patrimonial priestly and the condition of the clergy and of Romanian Orthodox
District of on Archpriest Sighisoara between 19th and 20th century**

(Abstract)

From the analysis of the status of materials on Sighisoara Protopopiatului orthodox poor parishes phony assignments it is clear from the economic point of view in comparison to the other confessions in the SCE. XIX-XX. Same situation is reflected and on Orthodox denominational school in the area in comparison with other denominational schools. For the most part this situation has not changed even after 1919, as the first date have been astonishing honesty peasants, by keeping a little land for church, see if others cathedral in Sighisoara.

Cuvinte cheie: protopopiat, biserică, ortodox, preot, parohie

Key words: District of on Archpriest, the church, Orthodox, priest, parish

Anexa nr. 1. Conspectul V. Consemnarea despre starea averilor bisericicești și școlare pe anii 1898-1899
din Protopresbiteratul Sighișoara

Parohia (filia)

I. Averea nemișcătoare a comunității bisericicești

A. Averi bisericicești

1. a. Câte biserici ? b. Prețul bisericilor.
2. a. Câte case parohiale ? b. Prețul caselor parohiale.
3. a. Câte case pentru închiriere ? și alte trebuințe ? b. Prețul acestor case.
4. a. Cât pământ se află în dotațiunea preotească (jugăre, stânjeni pătrați) ? b. Prețul acestui pământ (florini, creițari).
5. a. Cât pământ se află ca fundațiune bisericicească (jugăre, stânjeni pătrați) ? b. Prețul acestui pământ (florini, creițari).
6. a. Altfel de realități ? b. Prețul acestor realități.

B. Averi școlare

1. a. Câte edificii școlare cu locuință de învățători ? b. Prețul acestor edificii de școală.
2. a. Câte edificii școlare fără locuință de învățători ? b. Prețul acestor edificii de școală.
3. a. Câte case separate pentru locuință de învățători ? b. Prețul acestor case.
4. a. Câte case pentru închinare și alte trebuințe ? b. Prețul acestor case.
5. a. Cât pământ se află în dotațiunea învățătorescă ? b. Prețul acestui pământ.
6. a. Cât pământ se află ca fundațiune școlară ? b. Prețul acestui pământ.
7. a. Altfel de realități ? b. Prețul acestor realități.

II. Averea mișcătoare a comunității bisericicești

A. Averi bisericicești

1. Capital, fonduri și fundațiuni bisericicești (florini, creițari).
2. Prețul mobilierului, rechizitelor și ornadelor bisericicești (florini, creițari).
3. Datoriile ce biserica are să le plătească (florini, creițari).

B. Averi școlare

1. Capital, fonduri și fundațiuni școlare (florini, creițari).
2. Prețul mobilierului și rechizitelor școlare (florini, creițari).
3. Datoriile ce școala are să le plătească (florini, creițari).

Data

Preot

Observații

Parohia (filială)	I. Averea nemîșcătoare a comunității bisericești														B. Averi școlare													
	A. Averi bisericești																											
	1		2		3		4		5		6		1		2		3		4		5		6		7			
a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	
Albești	1	1500 fl	1	125 0 fl	-	-	17 iug. 1237 32 stj.p.	760 fl. cr.	3 iug. 159 9 stj.p	196 fl.	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	49 5 stj. p.	15 fl.	-	-		
Apold	1	1000 fl.	1	600 fl.	-	-	6 iug. 198 stj.p.	400 fl.	14 iug. 145 8 stj.p	1300 fl.	1	70 fl.	1	400 fl.	-	-	1	50 fl.	-	-	-	-	-	-	-	-		
Archita filie Beia	1	5050 fl.	-	-	-	-	5 iug. 1135 stj.p.	218 fl.	135 iug. 20 stj.p	1701 fl.	-	-	1	300 fl.	-	-	1	300 fl.	-	-	195 stj.p.	12 fl.	-	-	-			
	1	480 fl.								63 fl. iug. 83 cr. 3 stj.p				300 fl.														
Beșa	1	1600 fl.	1	800 fl.	-	-	6 iug. 462 stj.p.	480 fl.	850 stj.p	250 fl.	-	-	1	300 fl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Bodogoia de Jos	1	500 fl	1	150 fl.	-	-	675 stj.p.	-	112 5 stj.p	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Boiul Mare Filie	3	6100 fl.	1	250 fl.	-	-	18 iug.	622 fl.	27 iug.	1011 fl.	-	-	1	348 fl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		

<https://biblioteca-digitala.ro>

<https://biblioteca-digitala.ro>

Seleuşul Mare	1	2000 fl.	1	400 fl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Sighişoara	1	4000 fl.	2	3000 fl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	200 fl.	-	-	-	
Şaeş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Şapartoc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Teline	1	1000 fl.	-	-	-	-	8 iug.	800 fl.	15 iug.	1200 fl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Vânători	1	2000 fl.	1	200 fl.	-	-	3 iug.	500 fl.	18 iug.	3000 fl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Vidacutul Român	1	2000 fl.	1	120 fl.	-	-	6 iug. 915	78 fl. 80	3 iug. 80	39 fl. 4	1	30 fl.	1	1200 fl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4 iug.	78 fl.	1	1200 fl.
Zoltan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
TOTAL	29,5	48190 fl.	2	13852 fl.	3	250 fl.	190 iug. 17028 stîj.p 222,6 ha	101 iug. 73,12 fl.	422 iug. 13080 stîj.p 331,08 ha	16244,33 fl.	10	2950 fl.	21	24888,92 fl.	2	200 fl.	6	650 fl.	1	20 fl.	22 iug. 6422 stîj.p 55,14 ha	2502 fl.	13 iug. 63 stîj. p. 11,71 ha	1	476,36 fl.	1	1200 fl.		

Parohia (Filială)	II. Averea mișcătoare a comunității bisericești							Preot	Observații
	A. Averi bisericești			B. Averi școlare			Data		
Albești	551 fl. 71 cr.	524 fl. 95 cr.	800 fl.	-	154 fl. 14 cr.	-	20.06.1899	Zaharia Ganea	
Apold	60 fl.	579 fl. 93 cr.	-	-	44 fl. 50 cr.	-	15.05.1899	Chirion Muntean	
Archita filie Beia	200 fl.	250 fl.	750 fl.	-	77 fl.	750 fl.	12.05.1899	Ioan Vătășan	750 fl. erau pentru biserica cea nouă
Beșa	1600 fl. -	475 fl. 480 fl. 45 cr.	50 fl.	-	50 cr. 30 fl. 50 fl.	-	03.06.1899	Dimitrie Pulcă	
Bodogoaia de Jos	-	283 fl.	-	-	-	-	15.04.1899	Alexandru Boiu	Epitrop Moise Gabor
Boiul Mare Filie Boiul Mic (Topa)	1767 fl. 77 cr.	1052 fl. 97 cr.	1860 fl.	-	38 fl. 50 cr.	-	25.06.1899	Elite Ioanoviciu	
Brădeni Filie Netuș	1064 fl. 30 cr.	353 fl. 45 cr.	45 fl.	-	146 fl. 71 cr.	-	28.03.1899	Nicolae Dobre	-
Bunești	-	1044 fl. 33 cr.	1560 fl.	-	113 fl. 76 cr.	-	01.05.1899	Ioan Curta	-
Criș Filie Florești	60 fl. 27 cr. 403 fl. 38 cr.	566 fl. 30 cr. 160 fl.	2300 fl.	-	91 fl. 10 cr. -	-	03.05.1899	Eroftiei Gheaia	-
Daia	-	-	-	-	-	-	-	Ioan Herțioagă	-
Daneș	2957 fl. 27 cr.	635 fl. 95 cr.	350 fl.	-	293 fl. 43 cr.	-	19.05.1899	Nicolae Tătar	-
Feleag	-	150 fl.	400 fl.	-	50 fl.	-	08.03.1900	Teofil Gheaia	-
Grânari	-	206 fl. 2 cr.	-	-	44 fl. 40 cr.	400 fl. 37 cr.	22.06.1899	Iosif Morariu	-
Hetiur	317 fl. 45 cr.	952 fl. 75 cr.	1300 fl.	-	66 fl. 24 cr.	-	15.05.1899	Ambroziu Tătar	-

Jacul Românesc	339 fl. 54 cr.	335 fl. 95 cr.	300 fl.	-	-	-	27.02.1900	Ioan Baciul	-
Laslea Mare	500 fl.	525 fl. 50 cr.	-	-	21 fl.	-	01.03.1900	Nicolae Gheaja	-
Mălâncrav	43 fl. 76 cr.	509 fl. 60 cr.	-	55 fl. 13 cr.	17 fl. 60 cr.	-	13/24.07.1899	Nicolae Stoicoviciu	Epitrop Ioan Popa
Nadeș	113 fl. 80 cr.	616 fl. 95 cr.	91 fl. 66 cr.	-	18 fl. 30 cr.	-	27.02.1899	Ioan Baciul	-
Noul Săsesc	-	218 fl. 42 cr.	-	-	13 fl. 10 cr.	-	23.02.1899	Teodor Hârtoagă	-
Porumbeni Mari	4450 fl.	661 fl. 60 cr.	400 fl.	-	-	-	05.03.1899	Alexandru Boiu	Epitrop Nicolae Șoaita
Retiș	-	-	-	-	-	-	-	Ioan Moroiu	-
Săcel	100 fl.	80 fl.	26 fl.	-	25 fl.	-	-	Gheorghe Maior	Epitrop Nicolae Maior
Seleușul Mare	15 fl. 92 cr.	483 fl. 82 cr.	200 fl.	-	5 fl. 20 cr.	-	16.06.1899	Ioan Lungociu	-
Sighișoara I-II	643 fl. 36 cr.	838 fl. 20 cr.	3289 fl.	3165 fl.	350 fl.	790 fl.	25.04.1900	Demetriu Moldovan Ioan Muntean	-
Șaeș	-	-	-	-	-	-	-	Nicolae Brândușă	-
Șapartoc	-	-	-	-	-	-	-	Moise Flitter	-
Șoard	-	-	-	-	-	-	-	Ioan Dan	-
Țeline	215 fl.	214 fl.	1074 fl.	-	110 fl.	-	01.03.1900	Nicolae Enciul	-
Vânători	140 fl. 64 cr.	602 fl. 23 cr.	473 fl. 28 cr.	-	-	-	03.03.1899	Nicolae Doctor	-
Vidacutul Român	2267 fl. 84 cr.	457 fl. 75 cr.	400 fl.	1298 fl.	152 fl.	-	01.05.1899	Alexandru Boiu	Epitrop Mihail Maier
Zoltan	-	-	-	-	-	-	-	Gheorghe Vătășan	-
TOTAL	17814 fl.	13259 fl.	15669,2 fl.	4518,6 fl.	1912,48 fl.	1900,37 fl.	-	-	-

ALEXADRU AVERESCU-MAREȘAL AL ARMATEI ROMÂNE

Ioan Silion

Cea mai înaltă treaptă la care poate urca un luptător militar în ierarhia militară este demnitatea de mareșal.

În armata română, cel care a primit întâiul baston de mareșal a fost regele Ferdinand, în calitatea sa de comandant suprem al armatei. Ceremonia s-a desfășurat în ziua de 18 noiembrie/ 1 decembrie 1918, când regele Ferdinand și regina Maria și-au făcut intrarea în București. Bastonul de mareșal, însoțit de cartea de mareșal, i-au fost înmânate regelui Ferdinand de către ministrul de Război de la acea dată, generalul Eremia Grigorescu, în prezența marilor comandanți ai armatei române și a unei asistențe numeroase.

După înscăunarea regelui Carol al II-lea, Parlamentul a luat în dezbatere măsura instituirii prin lege a demnității de mareșal al României și prin Decretul – lege nr.2451 s-a hotărât crearea demnității de mareșal începând cu data de 14 iunie 1930.¹

Doar două persoane îndeplineau condiții impuse în actul normativ (general în grad de general de corp de armată, au condus cu succes operațiile armatei române, avînd funcția de șef al Marelui Cartier General sau de comandant de armată titular, în războiul pentru întregirea neamului), generalii Constantin Prezan și Alexandru Averescu.

În cadrul manevrelor regale desfășurate pentru prima dată în Transilvania, în perioada 22-29 octombrie 1930. s-a desfășurat și Ceremonia de acordare a demnității de mareșal.

Regele Carol al II-lea a sosit la Sighișoara în ziua de 25 octombrie 1930, alături de o suită numeroasă: principele Nicolae, Grigore Iunian, ministrul justiției,

---

¹ Apud, Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, p. 364.

generalii Nicolae condeescu, ministru al armatei, Nicolae Samsonovici, șeful Marelui Stat Major, ș.a. Au mai luat parte și toți atașajii militari străini care erau însoțiți de colonelul Gheorghe Rozin.

După ce regele Carol al II-lea a ținut o cuvântare în care a elogiarmata română, a prezentat cartea de mareșal pentru Alexandru Averescu. Documentul făcea o succintă prezentare a carierei militare a lui Alexandru Averescu. De la voluntariat la izbânda de la Mărăști și Oituz. „, Pentru marile însușiri ostășești și faptele mărețe cu care ai împodobit izbânda noastră națională, te înalță la rangul de mareșal, drept care îți înmânez, spre cinstea oștirii și răsplată personală, însemnele acestei înalte demnități”²

Mareșalul Alexandru Averescu, și-a exprimat recunoștința pentru înalta demnitate cu care a fost investit și la asigurat pe rege de devotamentul său..

Bastonul de mareșal al mareșalului Alexandru Averescu, se află din anul 1960 în patrimoniul Muzeului Militar Național, fiind confiscat de la cetățeanul Iliescu Ion, de către Ministerul Afacerilor Interne.³

Avansarea la gradul de mareșal, a contribuit la creșterea prestigiului său în societatea românească, fiind privit de către opinia publică mai mult ca un militar destoinic cu merite incontestabile decât un fost șef de partid, care pe zi ce trecea intra în anonimat.

În timpul domniei lui Carol al II-lea, mareșalul Alexandru Averescu, nu a mai ocupat funcții înalte. După cum declara în 1936, excluderea sa sistematică din cercurile puterii era o „izolare comandată”, care a avut la bază trei elemente: regele Carol al II-lea, care l-a neglijat voit, șefii de partide și de guverne, în afară de I. G. Duca și Gheorghe Tătărescu, și electoratul care uitase marile merite ale mareșalului pe tărâm politic.

---

² *Ibidem*, p.365.

³ *Ibidem*, p 366.

Mareșalul Alexandru Averescu, ajungând la o vârstă înaintată, a decis să-și publice amintirile și însemnările din activitatea militară și politică. Astfel au apărut *Notițe zilnice din războiu* la începutul anului 1937, la Editura „Cultura Națională”, cunoscând un succes deosebit, fiind considerate o mărturie deosebit de prețioasă pentru istoria războiului de întregire națională.

MAREȘALUL ALEXANDRU AVERESCU

**ÎNAINȚAREA LA GRADUL DE MAREȘAL AL ARMATEI ROMÂNE A
LUI ALEXANDRU AVERESCU, LA SIGHIȘOARA, ÎN DATA DE 25
OCTOMBRIE 1930 DE CĂTRE REGELE CAROL AL II-LEA**

CÂTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA CONSTRUCȚIA BISERICII MARI A ROMÂNILOR DIN SIGHIȘOARA (1934-1937)

Adonis P. Mihai

În perioada interbelică la Sighișoara au avut loc o serie de modificări în structura demografică a localității. Datele cuprinse în recensământurile perioadei¹ au putut reda o imagine reprezentativă asupra dinamicii acestui proces:

Anul	1920		1930		1939	
Etnia	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Sași	5.620	48,61	5.236	40,17	5.384	37,70
Români	3.073	26,58	4.366	33,49	5.434	38,05
Maghiari	2.533	21,96	2.896	22,22	3.032	21,23
Evrei	-	-	146	1,12	105	0,73
Țigani	-	-	-	-	320	2,24
Alții	335	2,90	389	2,98	4	0,02
Total	11.561		13.033		14.279	

Românii din Sighișoara de confesiune ortodoxă nu au avut până în anul 1937 o biserică încăpătoare, unde un număr mai mare de oameni să poată lua parte la slujbele religioase. În partea de vest a orașului, în vechiul cartier românesc Cornești, exista o bisericuță din piatră, construită în timpul împăratului austriac Iosif al II-lea (1780-1790) pentru comunitatea românească de atunci, care număra cca. 500 de suflete. Aceasta nu a mai corespuns nevoilor religioase al populației românești din oraș, care în secolul al XIX-lea și în prima parte a veacului al XX-lea a crescut

---

¹ Ernst Johann Graef, *Die Bevölkerung Schäßburgs* în vol. *Schäßburg. Bild einer Siebenbürgischen Stadt*. Herausgegeben von Hans-Heinz Brandsch, Heinz Heltmann und Walter Lingner, Thaur bei Innsbruck, Wort und Welt Verlag, 1994, p. 54 (pentru anul 1920); *Monografia Județului Târnava Mare*, Sighișoara, Tipografia Miron Neagu, 1943, p. 96 (pentru anul 1930). *Situația populației din județul Târnava Mare, arătată pe comune și naționalități și cu arătarea procentului*, ff. 7-8. Documentul a fost emis de Prefectura Județului Târnava Mare, Serviciul Cancelariei, la Sighișoara în data de 11 octombrie 1939 și era semnat de prefectul de atunci al județului, colonelul Th. Colbazi (pentru anul 1939). Acest document se află în arhiva Muzeului de Istorie din Sighișoara.

considerabil. După anul 1918 s-a impus tot mai mult construcția unei biserici de dimensiuni mai mari. Această cerință s-a concretizat abia în anii 1934-1937.

Un manuscris din anul 1966, semnat de către protopopul Sighișoarei, „*iconom stavrofor*” Emilian Stoica (1884-1972), constituie o sursă documentară prețioasă în ceea ce privește construcția bisericii mari a românilor din Sighișoara.² Protopopul a fost contemporan cu evenimentul descris. Acesta publicat în anul 1940, dar într-o formă restrânsă, informațiile cu privire la ridicarea bisericii de tip catedrală³ a românilor. Ele au fost înfățișate pentru prima oară într-un număr al *Revistei Teologice* din Sibiu, dedicat celor douăzeci de ani de „*arhipăstorire*” ai mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului.⁴

În manuscrisul care numără 100 de pagini, protopopul E. Stoica prezintă pe larg istoricul construcției bisericii. Asemeni oricărui alt manuscris din orice altă perioadă istorică, și în acest text se poate distinge o ușoară nuanță de subiectivitate a autorului în prezentarea faptelor. Pe alocuri expunerea este învăluită într-un umor specific perioadei aflate în discuție.

Românii sighișoreni, deși își doreau o biserică nouă după 1918, nu aveau resursele și nici mijloacele financiare pentru o ridica. Pentru aceasta au înaintat, după anul 1920, consiliului orașului o serie de petiții pentru a obține împroprietărirea comunității ortodoxe cu o pădure, din a cărei exploatare să fie strânși bani pentru construcția bisericii. Sașii, care administrau orașul, nu au dat curs acestor petiții,

---

² *Istoricul clădirii noii biserici ortodoxe din Sighișoara construită în anii 1934-1937, alcătuit de protopop Emilian Stoica, Sighișoara, manuscris dactilografiat, 1966. Mai departe abreviat Manuscris.*

³ În limbajul curent al locuitorilor români ai Sighișoarei este folosit cuvântul *catedrală* pentru a desemna biserica mare ortodoxă din localitate, deși la Sighișoara nici un episcop nu oficiază serviciul divin, în mod regulat.

⁴ Protopop Emilian Stoica, *O pagină de pastorală arhierescă în Revista Teologică*, Sibiu, anul XXX, nr. 5-8, mai-august 1940. *Mitropolitul Nicolae al Ardealului. Douăzeci de ani de arhipăstorire*, pp. 441-444.

chiar dacă biserica evanghelică avea în proprietate o pădure de stejar cu o suprafață de 900 iugăre (520 ha).⁵

Fiind refuzați de sași, o delegație românească („părintele Munteanu, părintele Constantin Medrea, țărani Petru Cioanta și Petru Radu”), sprijinită de mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, s-a deplasat în 1923 la București, pentru a cere ministrului Agriculturii și Domeniilor, Alexandru C. Constantinescu, împrumutarea parohiei ortodoxe din Sighișoara cu o suprafață de pădure, din a cărei exploatare să se poată obține resursele financiare pentru clădirea noii biserici ortodoxe. Sașii au aflat de acest lucru și au trimis și ei o delegație, în frunte cu primarul August Leonhardt. Protopopul E. Stoica relatează, în manuscrisul său, conversația pe care delegația săsească ar fi avut-o cu ministrul A. C. Constantinescu: „*Dar voi câtă pădure aveți la parohia voastră?*» a întrebat ministrul. / «*900 jugăre*» a fost răspunsul, «*dar noi o avem de mult*» / «*Nu cumva ați adus-o de la Rin? Trebuie împrumutată și parohia ortodoxă cu pădure mai mare ca să-și poată clădi biserica.*» / «*Noi oferim 100 de jugăre*», a spus primarul, «*mai mult nu putem, că se supără opinia publică săsească din Ardeal.*» / «*Dar câți sași sunteți voi în Ardeal?*» / «*Suntem 300.000.*» / «*Ham!*» a răspuns ministrul, făcând gestul înghițirii. «*Vă înghit pe toți cu cele 15.000.000 ale mele de români. Ei bine, nu veți împrumutări voi parohia ortodoxă din Sighișoara cu 100 iugăre. O împrumutăresc eu cu 300 de iugăre!*» Și adresându-se delegației românilor le-a spus: «*Duceți-vă și vă alegeți 300 iugăre din pădurea orașului și veniți să v-o dau apoi.*» Și oamenii au ales 200 iugăre din Dealul de Mijloc, pădure de fag, carpen și stejar și 100 iugăre pădure de carpen și fag.”⁶ Astfel, în contextul aplicării reformei agrare, comunitatea românească din Sighișoara a fost împrumutată cu 300 de iugăre de pădure (aprox. 175ha), chiar de către ministrul în exercițiu al Ministerului Agriculturii și Domeniilor, pentru a putea susține financiar construcția bisericii noi.

⁵ 1 iugăr transilvănean - 0,5775 ha.

⁶ *Manuscris*, p. 33-34.

În a doua jumătate a anului 1926 preotul Emilian Stoica era numit protopop al Sighișoarei de către mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan: „*Venisem în toamna anului 1926 ca protopop în Sighișoara, cu speciala menire de a fi nu numai un ziditor de suflete, ci și ziditorul unei noi biserici de proporții mai mari, potrivită centrului important care este capitala de județ Sighișoara, dar potrivită și vremurilor noi de libertate națională și bisericească, în locul smeritei bisericuțe din marginea orașului [...]*”⁷ După instalarea sa ca protopop, preotul E. Stoica s-a deplasat la Sibiu pentru a-i mulțumi mitropolitului, care i-a spus: „*Eu am să-ți fiu de tot ajutorul de câte ori mi te vei adresa mie.*”⁸

Odată ce au obținut cele aprox. 175 ha de pădure, românii sighișoreni prin adunarea parohială au cerut conducerii săsești a orașului și un loc pentru ridicarea unei noi biserici, deoarece la Sighișoara „*nu se află nici o biserică centrală ortodoxă, cea existentă în prezent nefiind corespunzătoare și neputând servi decât pentru populația periferică.*”⁹ Locul primit a fost în parcul Regina Maria, pe malul drept al râului Târnava Mare. Terenul obținut a fost expropriat în 1923 din proprietatea comunei politice Sighișoara în favoarea statului român pentru „*cauză de utilitate publică,*”¹⁰ în baza legii pentru reformă agrară din anul 1921. Locul cerut de credincioșii ortodocși ai Sighișoarei a fost atribuit în unanimitate.

Dar acest loc pentru ridicarea bisericii nu a fost pe placul tuturor. Conform celor relatate de protopopul Emilian Stoica, au existat și o serie „*agitatori, demagogi, pescuitori în apă tulbure, ce au știut să sucească mințile oamenilor și să-i desminte cu argumentele la părere, raționale și sentimentale de orgoliu național – Parcul ar fi: 1. inundabil; 2. prea lăaturalnic, periferic, noi vrem ca biserica nouă să fie în țentru, destul am păscut marginile; 3. necurat, acolo seara fac dragoste servitorii și servitoarele; 4. supremul argument – sașii acordând acest teren, vreau*

⁷ Protopop E. Stoica, *art. cit.*, p. 441.

⁸ *Manuscris*, p. 2.

⁹ *Ibidem*, p. 5.

¹⁰ *Ibidem*.

să-și bată joc de noi [românii].”¹¹ S-au înregistrat dezacorduri majore între unii români cu privire la construirea bisericii în acest loc, urmând ca timp de 7 ani aceștia să tot caute un loc mai bun pentru ridicarea edificiului religios.

Alegerea locului de construcție a fost subiectul unor dezbateri aprinse în epocă. Astfel au fost luate în calcul mai multe variante: **1.** locul viran din Str. Spitalului (astăzi str. Zaharia Boiu) pe care s-a clădit casa dr. Căpățână, dar era prea aproape de biserica deja existentă în Cornești; **2.** Piața din fața Băii populare, zonă lăaturalnică și inundabilă, de pe malul drept al râului Târnavei Mari; **3.** Dealul Țiganilor (str. Avram Iancu), loc sugerat de sași – *„populația românească este împrăștiată pe teritoriul orașului, iar biserica nouă trebuie clădită pe deal ca să fie văzută din toate părțile și ca să se audă clopotele ei în cât mai mare depărtare”*; **4.** Piața Mare (*Marktplatz*), acest loc era dorit *„mai ales de țărani [români], ca un fel de răzbunare împotriva sașilor, care ne-au împins tot pe margini. Să ne vedem și noi măcar cu biserica noastră în «Țentru»”*¹². Deși unii români au insistat să ridice în acest loc biserica nouă, rezistența solului nu a permis construirea. Acest loc a fost verificat mai întâi de inginerul orașului, Jakobi, care a precizat faptul că piața nu e potrivită pentru edificarea de noi construcții din cauza *„gropilor, găurilor și a noroiului de la mare adâncime.”* Verdictul dat de ing. Jakobi nu a fost luat în seamă și a fost chemat un inginer constructor român, pe nume Sântion, din Brașov, care după câteva sondaje efectuate la adâncimea de 5m a confirmat cercetările lui Jakobi. Pe lângă rezistența solului a mai existat și problema cedării pieței orașului către comunitatea ortodoxă, cedare care nu putea fi făcută decât de Consiliul orașului, care nu era constituit (1929), existând doar o comisie interimară. În acest caz, conform legislației de atunci, doar Parlamentul României ar fi putut aproba o astfel de procedură, care oricum ar fi durat foarte mult. S-a renunțat în cele din urmă și la acest loc după ce și-a exprimat opinia competentă și mitropolitul Nicolae Bălan:

---

¹¹ *Ibidem*, p. 6.

¹² *Ibidem*, p. 7.

„Dar piața Sighișorii în nici un caz nu e potrivită spre acest scop. Lasă că e mică, triunghiulară, în pantă, dar nu e potrivit de loc cadrul ei. A așeza o biserică de stil bizantin între aceste palate medievale, clădite în stil gotic, e o disonanță,”¹³ 5. Colțul vizavi de Liceul românesc de fete (astăzi Șc. Gen. Nr. 3 „Miron Neagu”). Deși Comisia interimară a orașului votase un ajutor de 2.500.000 lei în 15 martie 1933, putându-se astfel cumpăra parcele intravilane din zona liceului (casele Zielinski, Schuller, Manchen și Muntean), comitetul parohial a renunțat și la această locație din motive financiare, datorate crizei economice; 6. Piața Mică (azi Piața O. Goga). Arhitectul Dumitru Petrescu-Gopeș, cel care fusese desemnat pentru realizarea proiectului de construcție a noii biserici, a fost chemat pentru a vedea această locație. Acesta „obosit și plictisit că mereu schimbăm locul, își dădu opinia favorabilă/ și-ar fi dat opinie favorabilă pentru orice loc/ [...]” Arhitectul a trebuit să modifice „[...] planul original, spre a încăpea biserica în acest loc.”¹⁴ Și în această locație au apărut dificultăți – mutarea casei Hubatsch și a unui vechi canal, pentru a putea oferi construcției o oarecare perspectivă. În cele din urmă a fost abandonată și această variantă, invocându-se printre altele lipsa de perspectivă și faptul că biserica s-ar fi aflat printre case.¹⁵

După unele opinii, s-ar părea că a mai existat și a șaptea variantă, a dr. Hoch, secretarului Prefecturii Târnava Mare, care ar fi recomandat Piața Cetății (*Burgplatz*) din Cetatea Sighișoara!!!¹⁶ Credem că această ultimă locație, pentru construcția bisericii mari a românilor, este exagerată și nu ar fi putut veni, în nici un caz, din partea unui sas. Dar au fost persoane din rândul românilor care „cereau să se așeze biserica pe Dealul Cetății, ca și bisericile ev.-luth. și rom.-cat. [...]”.¹⁷

¹³ Protopop E. Stoica, *art. cit.*, p. 442.

¹⁴ *Manuscris*, p. 9.

¹⁵ *Ibidem*, p. 10.

¹⁶ *Ibidem*, p. 7.

¹⁷ Protopop E. Stoica, *art. cit.*, p. 442.

Protopopul E. Stoica, văzând lipsa de unitate asupra părerilor privind locația construcției bisericii noi a românilor sighișoreni, a cerut ajutorul mitropolitului Nicolae Bălan. Acesta a convocat toți preoții din județul Târnava Mare la o conferință în Sighișoara între 25-27 aprilie 1933.¹⁸ Cu acest prilej mitropolitul s-a interesat și de stadiul în care se aflau pregătirile pentru construcția bisericii și a văzut personal toate locațiile propuse. Se spune că ar fi privit mai întâi Orașul de Jos din Cetate și apoi ar fi declarat: *„Biserica nu mai poate fi așezată în nici un caz pe dealuri. Așezarea bisericilor pe dealuri, la marginea satelor în locuri mai retrase, era potrivită în vremurile de demult, când biserica era considerată ca un loc de meditație, de retragere din vâltoarea vieții. Azi biserica trebuie să devină o forță luptătoare, să intre în șuvoiul cel mare al vieții, cu rugăciunile ei, cu învățăturile ei, cu propaganda ei și să caute a îndrepta albia vieții sociale în făgașurile evangheliei lui Hristos. Nu mai ducem azi pe oameni la biserică, ci ducem biserica între oameni. [...] Astăzi când biserica ortodoxă este dominantă în Statul Român, astăzi mai ales la orașe, trebuie să clădim biserici mari cu proporții de catedrale, în stil bizantin ortodox, ca o afirmare națională și religioasă a noastră și să le așezăm în locuri de frunte.”*¹⁹

Cel care a avut ultimul cuvânt cu privire la locația exactă a noii biserici a românilor din Sighișoara a fost tot mitropolitul Nicolae Bălan. Acesta a indicat parcul Regina Maria, de pe malul drept al râului Târnava Mare. Îndreptându-și privirea spre acest loc mitropolitul i-ar fi spus protopopului E. Stoica: *„Dar nu vezi Sf. Ta că parcul acesta e lăsat anume de Dumnezeu spre a sluji ca loc de clădire pentru biserica noastră? E un loc ideal, dacă l'aș putea numi așa. E așezat între ape (gândește-te la mănăstirea Cozia, în zidurile căreia bat valurile Oltului), în mijlocul parcului, între arbori seculari și cu un frumos covor de iarbă verde în jurul ei.”*²⁰

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Manuscris, p. 10.

²⁰ Protopop E. Stoica, art. cit., p. 443.

Această hotărâre a provocat din nou neînțelegeri între unii membrii ai comunității ortodoxe românești din Sighișoara. În luna mai a anului 1934, o parte din vecinătatea ortodoxă din cartierul Cornești a dorit chiar să se constituie într-o parohie separată și independentă financiar de noua parohie din oraș, renunțând chiar și la donațiile venite din partea Prefecturii județului Târnava Mare, iar 132 de români din cartierul Cornești amenințau: „*ne-am decis toți membrii parohiei a trece la altă religie și tot odată vom cere toate drepturile ce ni se cuvin nouă.*”²¹

Cunoscând îndeaproape toate aceste lucruri, mitropolitul Ardealului a intervenit și și-a exprimat poziția fermă în fața protopopului E. Stoica: „*În biserica noastră propovăduirea a mers întotdeauna de sus în jos, nu de jos în sus. Încearcă să convingi întâi pe intelectuali, comunicându-le cuvintele mele și printr'âșșii și prin cuvântul de opinie creat de dâșșii vei isbuti a convinge și poporul. [...] Consultarea organelor parohiale se face în chestiuni în cari acestea pot fi competente. Designarea locului de clădire a unei biserici comportă însă o orientare estetică, urbanistică, tehnică, mai presus de priceperea majorității acestor organe.*”²²

Pentru planul construcției bisericii au avut loc o serie de întâlniri între membrii comitetului parohial și arhitectul Dumitru Petrescu-Gopeș. Comitetul parohial a cerut inițial ca noua biserică românească să aibă pe fațada de vest 2 turnuri clopotnițe mari, precum catedrala ortodoxă din Sibiu. Potrivit protopopului E. Stoica exista și un motiv mai special pentru aceasta – „ *aici bisericile mari evanghelice luterane și catolice sunt așezate pe Dealul Cetății, sașii luterani au un clopot uriaș, Sighișoara însăși e așezată printre dealuri. Românii locuiesc pe la periferie și în cele 4 cătune așezate la o distanță de 5-10 km de centrul orașului, și clopotele catedralei trebuie auzite de cât mai departe.*”²³ În urma discuțiilor purtate cu membrii consiliului parohial, arhitectul a conceput planul final. Acesta prevedea

²¹ Manuscris, p. 15.

²² Protopop E. Stoica, *art. cit.*, p. 444.

²³ Manuscris, p.19.

o biserică construită în stil bizantin, cu o cupolă impresionantă, cu două turnuri, iar între acestea o turlă înaltă – de tip campanela, patrulateră, unde să fie așezate clopotele pentru a fi auzite de români!

În data de 30 septembrie 1934 se punea piatra de temelie a însemnatului lăcaș de cult. La eveniment au fost prezenți mitropolitul Ardealului dr. Nicolae Bălan împreună cu 15 preoți din protopopiatul Sighișoara, ministrul Cultelor Alexandru Lapedatu, ministrul Educației Naționale dr. Constantin Angelescu, prefectul județului Târnava Mare, dr. Victor Știrbeț, primarul orașului Aurel Mosora.

Construcția proiectată de către arhitectul D. Petrescu-Gopeș a fost ridicată de către inginerii constructori D. Marcu și N. Dordea, reprezentanți ai *Societății Anonime Întreprinderile Generale Tehnice Inginer Tiberiu Eremie* din București, firmă care a câștigat licitația pentru executarea lucrării (5.467.958 lei). La licitația privind construcția bisericii mari a românilor sighișoreni a existat și o ofertă de construcție mai mică cu 175.698 lei, dar săsească (5.292.260 lei), cea a inginerului constructor *F. Letz* din Sighișoara! Acesta participase la licitație alături de alte 6 firme de construcții din București, Tg. Mureș și Cluj-Napoca.²⁴

Membrii comunității românești au ales oferta depusă de firma inginerului Tiberiu Eremie. Acesta a realizat și lucrările de construcție ale „*Catedralei Încoronării*” din Alba Iulia, între anii 1921-1922, după planurile arhitectului Victor Gh. Ștefănescu, iar mai apoi a ridicat și bisericile-catedrală ale românilor din orașele transilvănene Cluj, Orăștie, Turda.²⁵

---

²⁴ *Ibidem*, p. 50. Biroul de arhitectură și firma de construcții Letz avea în portofoliul său restaurarea Biserica Mănăstirii (1928) și a Bisericii din Deal (1934) din Cetatea Sighișoara, construirea măcelăriei și a casei de locuit Georg Winter, casele doctorilor J. Waedt și Căpățână, Țesătoria de textile Wilhelm și Richard Löw (fosta Țesătoria de bumbac), Țesătoria de mătase din Sighișoara, precum și o serie de alte imobile din Sighișoara, Mediaș și din satele înconjurătoare – Ekart Letz, *Bauen heißt Ständiges Lernen. Vor hundert Jahren wurde Dipl.-Ing. Architekt Franz Letz (1900-1978) in Schäßburg geboren in Schäßburger Nachrichten, HOG Informationsblatt für Schäßburger in aller Welt*, Nr. 13, Heilbronn, den 15. Juni 2000, 7.Jahrgang, pp. 10-14.

²⁵ <http://arhivaromaneasca.wordpress.com/arhive/dragos-popp-%E2%80%9EInginerul-tiberiu-eremie-viata-si-opera-unui-mare-constructor-roman%E2%80%9C/> - accesat la 10 aprilie 2014.

Un moment mai deosebit din timpul construcției bisericii a fost anul 1936, când resursele financiare alocate erau pe sfârșite. Protopopul E. Stoica s-a adresat atunci prefectului județului Târnava Mare, dr. Victor Știrbeț, care l-a asigurat de suplimentarea fondurilor pentru anul 1937 cu 500.000 lei din partea Prefecturii Târnava Mare, respectiv 500.000 lei din partea Primăriei Sighișoara. Dar primarul Aurel Mosora a refuzat inițial acest sprijin financiar de 500.000 lei, pe motivul că trebuia să construiască un pod de beton peste râul Târnava Mare (în apropierea locului unde se ridica biserica) și o școală românească (astăzi Șc. Gen. Nr. 2 „*Aurel Mosora*”). Datorită acestei situații, într-o ședință a consiliului parohial din 1936, la care au participat atât prefectul cât și primarul, dr. V. Știrbeț l-a „apostrofât pe primarul Mosora cu cuvintele: «Domnule Mosora, primăria nu e a D-tale, e a partidului [P. N. L.]. Dacă vrei să rămâi primar, ai să pui în buget suma propusă, dacă nu, vei fi înlăturat de la primărie și o va pune în buget urmașul D-tale». Și dl. Mosora s-a conformat propunerii făcute în consiliul parohial.”²⁶ Lucrările de construcție au durat 3 ani (1934-1937).

Chiar dacă noua biserică a românilor din Sighișoara nu a fost ridicată de o firmă de construcții săsească, în schimb cele 3 clopote au fost comandate la Sibiu și turnate de către firma meșterului Friedrich Kauntz, dintr-un aliaj de bronz și aramă. Pe fiecare clopot au fost inscripționate o serie de texte. Pe clopotul cel mare s-au înscris următoarele: „Dăruit de Prefectura Județului Târnava Mare prin prefectul Dr. Victor Știrbeț, sub domnia regelui Carol II 1934. Lăudați pe Domnul că ne-a izbăvit de apăsătorii noștri. Psalm 135, 24,” pe clopotul mijlociu: „Dăruit de primăria orașului Sighișoara, prin primarul Aurel Mosora. Sub păstoria Î. P. S. S. mitropolit Dr. Nicolae Bălan 1934. La Domnul ni-i nădejdea. Ps. 10,” iar pe

---

²⁶ Manuscris, p. 43.

clopotul mic: „Turnat din dania credincioșilor drept măritori din Sighișoara 1934. Cântați Domnului cântare nouă! Ps. 149/1.”²⁷

La finalizarea lucrărilor de edificare a bisericii noi s-a precizat că „Monumentul odată terminat are destinația istorică de a înfățișa în ochii tuturor credința și civilizația românească în această așezare, în care pe vremuri vitrege românismul nu se putea afirma cu puterea de care este capabil.”²⁸

Biserica mare a românilor din Sighișoara, cu hramul *Sfintei Treimi*, a fost sfințită de mitropolitul Nicolae Bălan în ziua de 31 octombrie 1937. Acest moment a fost „și un prilej de afirmare națională românească [...] era necesară o participare masivă a populației românești din județ cu tot ce are județul mai frumos, mai românesc.”²⁹ Prefectul liberal al județului Târnava Mare, dr. Victor Știrbeț, împreună cu primarul Sighișoarei, Aurel Mosora, care era și deputat din partea P. N. L. „au intervenit la Direcția Căilor ferate care a pus la dispoziție gratuit 3 trenuri cu câte 20 de vagoane dela Mediaș, Rupea și Agnita la Sighișoara și înapoi în ziua de 31 octombrie [1937]. Acestea au vărsat în dimineața acelei zile mii de credincioși din satele județului aflătoare lângă calea ferată [...]”³⁰ Astfel, la sfințirea bisericii au fost prezente peste 10.000 de persoane, din care 2.000 au intrat în biserică!³¹

În pronaosul bisericii au fost fixate pe ziduri trei plăci de marmură neagră. Pe acestea au fost inscripționate cu litere mari, aurii, următoarele: în partea dreaptă (pisană bisericii) - „Ziditu-s'a această sfântă biserică între anii 1934-1936 în zilele slăvitei domnii a Măriei Sale Regelui Carol II, din daniile poporului dreptcredincios, din dania făcută prin reforma agrară de fericitul ministru A. Constantinescu, din ajutoarele primite dela județ și cu sprijinul primăriei orașului.

²⁷ *Ibidem*, pp. 68-70.

²⁸ Nistor Cristescu, *Muncă românească. Activitatea consiliului comunal a Primăriei Sighișoara (1934-1937)*, Sighișoara, Tipografia Markus, 1937, p. 53.

²⁹ *Manuscris*, p. 84.

³⁰ *Ibidem*, pp. 84-85.

³¹ *Ibidem*, p. 85.

Și s'a sfințit în 31 octombrie 1937 de către Înalt Prea Sfințitul și Prea Luminatul Mitropolit al Ardealului Dr. Nicolae Bălan, fiind Ministru Președinte Gh. Tătărescu, Ministrul Cultelor Al. Lapedatu, V. Iamandi, Ministrul Educației Naționale Dr. C. Angelescu, prefectul județului Dr. V. Știrbețiu, primarul orașului A. Mosora. Protopop E. Stoica, Paroh A. Stoicoviciu, arhitect D. Petrescu-Gopeș, Antrepriza T. Eremia, ingineri constructori D. Marcu și N. Dordea, pictor A. Demian, sculptori în lemn C. M. Babic și M. Șchiopu și argintar D. Popescu. Ca să fie locaș de închinare poporului dreptcredincios, prinos de laudă Dumnezeuului părinților noștri și mărturie a dragostei noastre față de legea strămoșească;” în partea stângă, pe o placă asemănătoare ca dimensiune cu prima – „În timpul clădirii acestei Sft. Biserici 1934-1936 au fost epitropi: Z. Filip, Z. Moldovan, N. Șonieriu, V. Ștaier, M. Moldovan, I. Ilea, Gh. Ferezan. Cantori: Z. Zăblău, N. Moldovan. Consilieri parohiali: Dr. V. Știrbețiu, Dr. I. Ioanoviciu, Dr. St. Chelemen, H. Teculescu, A. Mosora, Dr. I. Popa, Pr. C. Medrea, I. Medrea, St. Colceriu, N. Zăblău, D. Pușcaș, I. Parchirie, V. Rohan, P. Șonieriu, Z. Oltean, M. Ciuleiu, Z. Suciu, I. Șonieriu, St. Foaltin, St. Chelemen, I. Rucărean, N. Bontea, N. Toma, St. Cioanta, V. Urdea, D. Păcală, N. Seleușan, I. Dămean, N. Moldovan, N. Ferezan, M. Rucărean, M. Foaltin, M. Mosora, St. Ferezan, G. Radu, I. Hurubean, Z. Sârbu, I. Purenci, I. Moldovan, N. Șonieriu, M. Hetrea, M. Dămian, N. Hetrea, M. Moldovan.” Tot în partea stângă, pe cea de a treia placă, de dimensiuni mai mici, au fost înscrise cuvintele: „Ziditu-sa această Sfântă Biserică în anii 1934-1937 la stăruința și sub conducerea preoților protopop. Emilian Stoica și Aurel Stoicoviciu și s-a sfințit la 31 oct. 1937. B. N.”

Proiectul arhitectului Dumitru Petrescu-Gopeș, transpus în practică de către firma de construcții a inginerului Tiberiu Eremie, a fost remarcat și apreciat și de către patriarhul dr. Miron Cristea. În calitate de prim ministru, acesta s-a aflat într-o

inspecție la Prefectura județului Târnava Mare și la Primăria orașului Sighișoara în vara anului 1938.³² Cu această ocazie a vizitat și biserica mare a românilor.

După ce s-a constituit statul național unitar al regatului României Mari, românii au văzut în edificarea de biserici-catedrale în toate orașele săsești și maghiare din Transilvania, imagini ale mândriei naționale și unității. Dacă în prezent acestea reprezintă monumente istorice valoroase, în trecut ele au construit, au afirmat și au delimitat identitatea națională românească. Și biserica-catedrală ortodoxă de la Sighișoara cu dimensiuni considerabile - lungime totală 45m, fațada 24m, turnul-clopotniță 45m înălțime, diametrul cupolei 11m la bază - s-a înscris integral în această serie de clădiri monumentale din Transilvania interbelică.

După 1918 statul român a adoptat o puternică atitudine centralizatoare, impunând unitatea țării, cu fermitate, în jurul centrului, capitalei București. A fost lansat și un efort susținut de a „naționaliza” teritoriul unit. În acea epocă nu se mai căuta o identitate românească, cum a fost cazul în a doua jumătate a secolului al XIX-lea când s-a format statul român modern, ci se revendica și se afirma identitatea românească în orașele Transilvaniei.³³ Deși Transilvania însemna cel mai mult pentru români, a fost provincia cel mai greu de integrat în Regatul României Mari. Transilvania a fost teritoriul cel mai „intens” naționalizat/românizat. Trebuie să precizăm aici faptul că a fost românizat/naționalizat teritoriul, și nu populația.³⁴

Elitele românilor ortodocși au optat pentru ridicarea de biserici – catedrale deoarece ortodoxia a fost unul din reazemele pe care s-a sprijinit identitatea românească și apoi pentru că biserica ortodoxă a jucat un rol vital în promovarea idealurilor naționale, și chiar a ținut în viață comunitatea românească din

---

³² *Ibidem*, p. 22.

³³ Gabi Dolff-Bonekämper, Carmen Popescu, *Asserted identities, conquered territories* în vol. *Dividing lines, connecting lines. Europe's cross-border heritage*. Co-ordinated by Gabi Dolff-Bonekämper, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2005, pp. 98-99.

³⁴ *Ibidem*.

Transilvania. Ridicarea de biserici ortodoxe impunătoare în orașele Transilvaniei a reprezentat o modalitate de „cucerire” a teritoriului, un fel de răzbunare vizuală.

Noua realitate a fost întărită și de discursul ținut de episcopul Clujului, Nicolae Ivan, cu ocazia punerii pietrei de temelie la catedrala din Cluj, în octombrie 1923: „Azi, Clujul a încetat să fie Golgota chinurilor noastre; azi Clujul a devenit un centru de cultură românească, un centru de lumină și soare strălucitor.”³⁵ La acest eveniment au fost prezenți prințul moștenitor Carol și primul ministru de atunci Ion I. C. Brătianu.

Trendul construirii de biserici - catedrale în Transilvania a fost dat de „Catedrala Încoronării” din Alba Iulia, unde Ferdinand și Maria au fost încoronați ca regi ai României Mari la 15 octombrie 1922. Aceasta a fost o alegere simbolică, din moment ce orașul a avut puternice asocieri istorice, atât în trecutul apropiat, cât și în trecutul îndepărtat.

Din punct de vedere arhitectonic, la toate aceste catedrale, s-au făcut raportări la vechea arhitectură românească a bisericilor pentru a legitima identitatea românilor, la care s-a mai adăugat cu succes elementul bizantin, care i-a oferit dimensiunii românești o autoritate mărită. O realitate arhitectonică, care s-a putut constata la toate bisericile – catedrale, a fost combinarea moștenirii orientale, simbolizate de ortodoxie, cu o caracteristică apuseană – turnul clopotniță.³⁶ La aceasta noi am mai adăuga și un alt element definitoriu apusean – amvonul - existent de obicei în naos, pe partea stângă, în apropierea iconostasului. Catedrala ortodoxă din Sighișoara le-a inclus pe toate trei, într-o îmbinare artistică reușită.

Dorim să încheiem articolul nostru cu aprecierea arhitectul D. Popescu-Gopeș: „Noua catedrală ortodoxă din Sighișoara, impunătoare ca proporții este concepută în stil bizantin. Spre a satisface dorința așa de unanimă a Ardelenilor de pretutindeni, de a avea un turn înalt la biserică, arhitectul a adăugat între cele două

³⁵ *Ibidem*, p. 101.

³⁶ *Ibidem*, p. 99.

turle din față o campanilă în patru muchii de gust italianesc, terminată sus cu un pridvor de culă. S'a ajuns astfel la un stil, ce se depărtează de la înfățișarea obișnuită a bisericilor românești din Vechiul Regat și care pune problema, dacă se pot armoniza formele rotunde și teșite ale cupolelor bizantine cu prisma patrunghiulară, svârlită în înălțime, a campaniei italiene. Dar oare, ce artă e înțepenită în formulele ei? Nu trăim astăzi timpurile unei revoluții adânci în arta clădirii? De ce ar fi ea justificată numai când e vorba de construcțiile civile și nu s'ar admite că și arhitectura religioasă ar avea dreptul să evolueze în căutarea unui stil nou, prin adaptarea formelor vechi la necesitățile impuse de exigențele regionale? În tot cazul campanila catedralei ortodoxe din Sighișoara se leagă armonios cu restul construcției și – ce este la fel de important – se înscrie elegant în mediul înconjurător, în care predomină arhitectura gotico-medievală a vechilor cetăți săsești din Ardeal.”³⁷

Arhitectul a justificat prezența turnului de tip campanela la o biserică ortodoxă prin adaptarea lăcașului de cult la necesitățile impuse de specificitățile istorice regionale. Autorul planului de construcție al bisericii sighișorene a fost adeptul unei forme de arhitectură mai permissive, care să combine armonios elementele arhitectonice bizantine, românești și occidentale. Prin această opțiune artistică, noul edificiu religios a putut fi integrat în cadrul multiconfesional și multicultural al orașului. În noua realitate etnico-religioasă a orașului de după 1918, D. Popescu-Gopeș a reușit prin planul său arhitectural să transmită vizual, în epocă și nu numai, mesajul comunității românești ortodoxe din Sighișoara.

---

³⁷ Dumitru Popescu-Gopeș, *Catedrala din Sighișoara* în *Arhitectura*, nr. 1, 1939, p. 33.

SOME CONSIDERATIONS ON CONSTRUCTION OF LARGE ROMANIAN CHURCH FROM SIGHIȘOARA (1934-1937)

(Summary)

The author of this article examines a typescript from the year 1966, signed by the dean of Sighișoara Emilian Stoica (1884-1972) concerning the construction of large Romanian church from Sighișoara, between 1934-1937. The manuscript is a valuable documentary source on this time in history of Sighișoara.

After 1918 political and demographic realities of the city changed. Romanians needed a larger church to meet religious needs of a growing community. Construction site was the subject of heated discussion in the era. Direct intervention of Metropolitan of Transylvania, Nicolae Balan, put an end to these discussions. The new church was built on the right bank of the river Târnava Mare, Queen Mary Park.

The architect of new Romanian church from Sighișoara was Dumitru Popescu-Gopeș, and the builder was Tiberiu Eremie's company that built the "Coronation Cathedral" in Alba Iulia between 1921-1922.

If today's church from Sighișoara is a valuable historical monument, in the past the church built, asserted and defined the Romanian national identity.

Cuvinte cheie: Sighișoara, biserică, protopop, români, interbelic.

Keywords: Sighișoara, church, dean, Romanians, interwar.

AUREL P. BĂNUȚ ȘI ACTIVITATEA LUI SIGHIȘOREANĂ

Lucia Țarălungă

O altă personalitate de marcă care și-a pus amprenta pe viața și cultura sighișoreană a fost Aurel P. Bănuț, cunoscut scriitor, gazetar, director de teatru .

Aurel P. Bănuț s-a născut la 23 octombrie 1881, în Cohalm (azi orașul Rupea) județul Târnava Mare: *„Am văzut lumina lampei în târgușorul Cohalm în noaptea de 23 octombrie a anului 1881, an memorabil nu numai pentru „conferința națională sibiană”, ci și pentru că a dat neamului omenesc o serie de bărbați remarcabili, exclusiv subsemnatul”*¹

Găsim și în alte lucrări ale sale informații despre viața lui precum „Pagini de jurnal - temă și variațiuni” sau „Viața și activitatea mea”.

Rămâne orfan de tată la vârsta de doi ani *„La vârsta de doi ani pierd pe tatăl meu, pe vremuri jurist de Sibiu, protejat de Aron Pumnul, și-n urmă judecător de ocol în satul lui”*², apoi de mamă la vârsta de 7 ani *„când să mântui întâia primară, mă părăsește și maica mea cea frumoasă și bună și dragă, și cu ea se duce toată bucuria copilăriei mele”*³.

De tatăl său își amintește prea puțin, dar face un portret frumos mamei sale lângă care toată lumea se simțea fericită din cauza *„naturii deschise, calde, impresionabile a mamei mele, al cărei suflet altruist împrăstia în jurul ei numai bucurie și mulțumire”*⁴

Tatăl, judecătorul Paul Bănuț moare în 1883, la 42 de ani într-un sanatoriu de boli nervoase, iar mama Maria Comșa fiica parohului din Copăcel-Făgăraș, rămasă văduvă cu trei copii: Eugen, Maria și Aurel, se stinge și ea în 1888 la doar 33 de ani, de tuberculoză.

---

¹ A.P. Bănuț – *Scrieri*, Editura Minerva, București, 1974 p.16.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p.45.

Crește în casa bunicului său matern Ioan Popa Comșa din Copăcel, apoi a tutorelui, care îi era și unchi, Valeriu Popa Comșa „*Bunicul meu Ion Popa Comșa, decedând în anul 1894 la vârsta de 64 de ani, noi orfanii, am rămas în grija fiului său Valeriu, unchiul nostru care ne-a devenit și tutore*”⁵.

Dintre frații lui, Aurel P. Bănuț este singurul care ajunge la bătrânețe, după declară: „*Ca și mama, atât Eugen, cât și Maria au murit ambii de tuberculoză pulmonară, Eugen la treizeci și doi, iar Maria la douăzeci și nouă. Din întreaga familie am rămas singurul și pot spune că supraviețuirea mea e un adevărat miracol, pentru că doctorii interniști au socotit că mă voi stinge înainte de a atinge douăzeci și cinci de ani, iar eu am intrat în 23 octombrie 1968, într-al 88-lea an al vieții*”⁶.

Studiile le face la Rupea, Făgăraș, Blaj, Cluj, Budapesta și Berlin „Am frecventat <grădinița> și întâia clasă primară la sașii din Rupea, a doua primară la școala săsească din Făgăraș, iar clasele trei și patru la școala grănițarească din Copăcel. Întâia și a doua clasă medie le-am terminat la Școala civilă din Făgăraș și în sfârșit, clasele trei-opt la liceul din Blaj, unde la 7 iunie 1899 mi s-a eliberat certificatul de maturitate. Am audiat apoi prelegeri juridice la facultățile de drept din Cluj, Budapesta și Berlin”⁷.

Ca student la Budapesta, A.P. Bănuț susține apariția unei reviste de cultură românească, aceasta fiind un obiectiv important în preocupările tineretului român aflat la studii în capitala Ungariei pentru susținerea culturii naționale și a luptei pentru unitatea politică a românilor din Transilvania.

Revista *Luceafărul* a apărut la 1 iulie 1902, în Budapesta, așa cum a declarat cel care s-a făcut „vinovat” de apariția ei, Aurel P. Bănuț, pe atunci tânăr student în capitala Ungariei: „*Ca student în drept, anul III, întemeiez, în 1902, la Budapesta revista studențească Luceafărul și o susțin din propriile mele mijloace materiale, ca*

---

⁵ *Ibidem* p.48.

⁶ *Ibidem* p.47.

⁷ *Ibidem*.

editor și redactor responsabil, de la 1 iulie 1902 până la sfârșitul acestui an, rămânând apoi numai editor, până la 1 aprilie 1903 când revista trece în proprietatea lui Octavian Goga și Oct. C. Tăslăuanu”⁸.

Aurel P. Bănuț, moștenind o mică avere, a preferat s-o pună la dispoziția editării acestei reviste, pe care studenții români din Budapesta doreau s-o editeze spre a cinsti memoria celui mai mare poet român, Mihai Eminescu.

Pentru ca viitoarea revistă să apară în condiții grafice cât mai bune, dar mai ales să fie scrisă într-o frumoasă și corectă limbă românească, cei din comitetul de redacție, Aurel Paul Bănuț - editor și redactor responsabil, Octavian Goga, Ion Lupaș, Ion Montani, Dionisie Stoica, Ion Lapedatu, Vasile E. Moldovan, Sebastian Stanca și George Zăria, coordonați de tânărul profesor de limba română, Alexandru Ciura, de la Blaj ca redactor șef, s-au hotărât să-i ceară sprijinul tânărului secretar al Consulatului General al României din Budapesta, Octavian C. Tăslăuanu, proaspăt absolvent al Facultății de filologie a Universității din București și care ajunsese la Budapesta în aprilie 1902, fiind numit secretar al Consulatului General al României la recomandarea fostului său profesor, Ion Bianu.

Revista va avea un rol semnificativ în lansarea talentelor autentice, cum s-a întâmplat în cazul lui Octavian Goga. În *Luceafărul* își va publica Octavian Goga o bună parte din creația care va alcătui volumul său de debut: *Poezii* (1904), din care amintim: *Rugăciune*, *Plugarii*, *Noi*, *Oltul*, *Apostolul*, *Dascălul*, *Dăscălița*, *Lăutarul* ș.a. De asemenea debutul literar al lui A.P. Bănuț are loc tot în paginile acestei reviste unde publică două schițe *Anno Domini 2202* și *Milionarul* precum și cele șapte scrisori adresate tatălui său, P. Bănuț de către Aron Pumnul⁹.

Spre dezamăgirea lui, meritul de a fi întemeietorul revistei *Luceafărul* nu i s-a mai recunoscut în timp, cum singur își amintește: „*Treizeci de ani au fost mereu*

---

⁸ *Ibidem* pp.47-48.

⁹ *Ibidem*, p.6.

schimbați întemeietorii Luceafărului, iar despre mine nu s-a pomenit mai nimic. În sfârșit, la 20 iunie 1934 am publicat în ziarul Patria din Cluj articolul <Cum a răsărit Luceafărul> . În luna mai 1940 a publicat Vasile Netea în revista Vremea din București articolul <Ctitorul Luceafărului – A.P. Bănuț>. După doi ani, prietenii mei, foști membrii în comitetul de redacție al revistei, Ion Lapedatu și Sebastian Stanca, au publicat în ziarul Tribuna din Cluj (numere din mai 1942) două foiletoane, stabilind adevărul și arătând contribuția mea la întemeierea Luceafărului din Budapesta¹⁰.

Trecând printr-o perioadă mai dificilă renunță la drepturile lui asupra revistei Luceafărul, în anul 1903 „... greu bolnav de pe urma unei apendicite cronice, am plecat din Budapesta, și la 25 septembrie am fost operat de celebrul chirurg dr. Frantz Oberth¹¹, directorul spitalului județean din Sighișoara”¹².

Părăsește Budapesta și studiile la Facultatea de Drept pe care o frecventează, reușind totuși mai târziu să obțină titlul de Doctor în drept și științe politice. Astfel, obține diploma de doctor în științe politice nr. 4091/20.XI.1925 la Universitatea din Cluj și certificatul de examen de stat juridic eliberat de Universitatea din Cluj sub nr.1/8.XII.1926. Apoi obține diploma de doctor în drept nr. 585/8.XII.1928 la Universitatea din Cluj. Este înscris în Corpul Avocaților prin decizia nr.42/4.IV.1930, iar în 12.IV.1930 depune jurământul de avocat în fața Curții de Apel din București. Prin decizia nr. 5448/1.VII.1930 face parte din Baroul de Ilfov București, iar nr. 1569/15.XI.1930 este primit și în sânul Baroului din Oradea. Cu toate acestea nu practică avocatura „având toate formele și drepturile, neputându-mă împăca cu anumite moravuri curente în această, de altfel frumoasă și nobilă, meserie”¹³.

---

¹⁰ *Ibidem* p.48.

¹¹ Este vorba de tatăl savantului Hermann Oberth. Vezi: *Schässburg. Bild ein siebenbürger Stadt*. Rautenburg Verlag, 1998, p. 139.

¹² A. P. Bănuț, *op.cit.* p.49.

¹³ *Ibidem*, p.53

Pășește acum pe calea unei alte îndeletniciri de o cu totul altă natură, teatrul, pentru care nutrea o afinitate aparte, după cum mărturisește chiar el „*Dragostea pentru teatru mi-a fost statornică din prima tinerețe și până la adânci bătrânețe*”¹⁴. Astfel încât în vara anului 1905 participă la Sibiu la un concurs și câștigă „bursa pentru comedie și regizorat” a Societății Teatrale Ardelene înscriindu-se în toamna aceluiași an la Conservatorul de Artă dramatică din București „...învăț doi ani la București și unul la Berlin...”¹⁵, iar după „trei ani am dat un examen final, primind sub nr. 89 din 15. X. 1908 certificatul de absolvire a Conservatorului, iar la 1 septembrie 1908 sunt numit director artistic al Societății pentru fond de teatru român, cu sediul în Brașov, slujbă pe care am îndeplinit-o cu tragere de inimă și devotament până în preajma primului război mondial, în luna mai 1914, în care răstimp am domiciliat în orașul de la poalele Tîmpei”¹⁶.

Ca director al Societății teatrale ardelene, A.P. Bănuț primește „cu adresa nr.1 din 1 ianuarie 1909, din partea Comitetului Societății pentru fond de delegația de a organiza comitete teatrale filiale în întreg Ardealul și Banatul, reușind să întemeiez șaiszeci și patru de astfel de comitete”¹⁷.

Probabil, în timpul acestei acțiuni, A.P. Bănuț descoperă cu prilejul unui spectacol la Reghin, în anul 1910, talentul uriaș, atât muzical cât și dramatic al unei tinere debutante, sighișoreanca Aca de Barbu. Insistând pe lângă părinții ei, a reușit să obțină aprobarea tatălui ei de a o înscrie la Viena la Conservator. „Am solicitat și eu o bursă, ca ceilalți doi români, dar pe mine ASTRA m-a refuzat, așa că a trebuit să primesc bani de la tatăl meu care credea totuși că va fi numai o încercare și că nu voi avea perseverența și răbdarea studiului greu”¹⁸ – se confesează Aca de Barbu.

---

¹⁴ Ibidem, p.7

¹⁵ Ibidem p.20

¹⁶ Ibidem, 1974 p.49

¹⁷ Ibidem, 1974 p.49

¹⁸ Buescu, Corneliu - *Aca de Barbu*, Ed. Muzicală, București, 1991, p. 234.

Acesta este începutul carierei fulminante a unei personalități muzicale de primă mărime a scenei lirice românești și europene, despre care Ioan Hollender, cel mai longeviv director al Operei de Stat din Viena, spunea „*Aca de Barbu, prima directoare a Operei din Timișoara, a fost o personalitate deosebită. În tinerețe, o soprană remarcabilă care a cântat mult și la Viena și un eminent om de teatru*”¹⁹.

Îl va lega o frumoasă și lungă prietenie de Aca de Barbu astfel că în momentul când, în urma unei boli grave, aceasta se stinge din viață în 21 martie 1958, i-a avut alături de ea până în ultima clipă pe bunii ei prieteni, A.P. Bănuț venit de la Tinca Bihor și pe Victoria Costescu-Duca.

Izbucnind Primul Război Mondial, A.P.Bănuț este concentrat în armata austriacă, din martie 1915 până pe 15 iulie 1915 la Regimentul II Infanterie din Praga, apoi este retrimis acasă. În primăvara anului 1916 este din nou concentrat și a stat în Praga până în luna iulie 1916, când îmbolnăvindându-se a obținut un concediu. În timpul acestui concediu, pe când era la Zărnești, a intrat în comună Regimentul 4 Argeș al armatei române, în frunte cu maiorul Ionescu „... eu l-am felicitat, mergând alături de el de-a lungul Zărneștilor și strigând mereu: *Trăiască România Mare*”²⁰. Dezertând din armata austriacă trece în România prin Pasul Buzăului la Bacău și de acolo la București, unde se înrolează ca voluntar în armata română. Se retrage împreună cu Divizia generalului Razu până la Iași și acolo a fost distribuit la „*Serviciul Siguranței de pe lângă Marele Cartier și de acolo la Comandamentul Corpului IV de armată, al generalului-erou Eremia Grigorescu, în Oneștii Moldovei, unde am fost repartizat la Biroul de informațiuni al Corpului, fiind, ca sublocotenent asimilat, ajutorul șefului, locotenentul Oct. C. Tăslăuanu*”²¹.

---

¹⁹ Vali Corduneanu, „Jumătate de veac de la dispariția directoarei fondatoare a operei din Timișoara” în *Agenda Timișoara*, 22 martie 2008 – p. 11.

²⁰ A.P. Bănuț, *op. cit.* p.50

²¹ *Ibidem*.

În anul 1917 a fost numit de către șeful Statului major, colonelul Ion Manolescu, „*director artistic al companiei teatrale a corpului și împreună cu orchestra regimentului, dirijată de căpitanul Florea, am aranjat o serie de spectacole teatral-artistice, realizând aproape 100.000 lei, din care colonelul I. Manolescu a pus baza Caselor Naționale. În anul 1918 am fost detașat la Comandamentul General Moșoiu Traian din Sibiu.*”²².

În anul 1919 este demobilizat și devine co-director, împreună cu dr. Victor Hotăran, a ziarului *Renașterea Română* din Sibiu. În același an, acest ziar este vândut lui Octavian Goga care îl transferă la București sub conducerea fratelui său, Eugen Goga.

Înainte de a se stabili la Sighișoara, A.P. Bănuț a trăit la Rupea și Mercheașa, Brașov, Sibiu, iar după vârsta de 48 ani se stabilește la Tinca în jud. Bihor.

A fost căsătorit de două ori. În anul 1923 se căsătorește cu Elvira Navrea din Brașov, dar, „*nepotrivindu-ni-se caracterele, divorțăm de comun acord, iar la 5 mai 1924 s-a pronunțat sentința de divorț la tribunalul din Brașov.*”²³ Se recăsătorește „*În 19 aprilie 1928 mă recăsătoresc în Tinca, jud. Bihor, cu văduva Aurora Maria Pinția, mutându-mă în Tinca și devenind timp de douăzeci și doi de ani bihorean*”²⁴.

A.P. Bănuț se stabilește în orașul nostru, Sighișoara, în anul 1920. „*În 1920-1922 domiciliesc în Sighișoara la nepoată-mea Melania Bercan*”²⁵, fiica surorii lui, Maria și rămâne aici timp de 10 ani până în 1930, timp în care a îndeplinit unele funcții importante:

- director al propagandei culturale din teritoriile alipite (Ardeal și Banat) numit de către ministrul Alexandru Lapedatu, din 1 ianuarie 1925, la 1 octombrie 1927;

---

²² *Ibidem.*, 51.

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem*, p.52.

²⁵ *Ibidem*, p.51.

- consilier județean, raportor al Comisiei cultelor și învățământului în delegația județeană Târnava Mare, din 5 noiembrie 1926, până în 3 iulie 1928;
- prefect al județului Târnava Mare (capitală de județ fiind Sighișoara). Îndeplinește această funcție din 13.11.1928 până la 20.01.1930, fiind numit prin decretul nr. 2787/1928;
- prefect al județului Someș din 9.06.1931-7.06.1932;

Concomitent cu aceste funcții publice, el a fost între anii 1925-1928, președintele despărțământului Târnava Mare a ASTREI, fiind factorul de bază care a revigorat activitatea ASTREI sighișorene.

Activitatea ASTREI în Sighișoara, a fost impulsionată și de faptul că după 1918 până în 1925 s-a format în orașul nostru o pătură nouă și puternică de intelectuali: preoți, învățători, profesori, medici, judecători, avocați, care animați de înalte idealuri naționale și sub îndrumarea lui A.P. Bănuț a dat o turnură nouă și de înaltă clasă vieții culturale sighișorene.

Astfel, ca urmare a Reformei agrare din 1921, cea mai radicală reformă de acest gen din Europa de sud-est, a fost deschisă calea pentru emanciparea economică a țăranului, care primind câte un lot de pământ, și-a îmbunătățit viața materială și a acces astfel și la cultură. Pe plan economic ASTRA se implica în sprijinirea românilor din Sighișoara și din zonă de a accede în ramura industrială locală dominată de populația săsească.

În noile condiții, în anul 1922 se înființează la Sighișoara prima fanfară românească cu instrumente cumpărate „la mâna a doua” din străinătate. Spectacolul inaugural al fanfarei a fost susținut la 10 mai 1923, ca apoi ea să fie prezentă la toate manifestările culturale românești din Sighișoara și din zonă. Până în anul 1940 fanfara a fost condusă de următorii dirijori: E. Woksolewsky (1923-1933), H. Panichian (1933), I. Dragoman (1933-1935) și Laurean Herlea (1935-1940).²⁶

---

²⁶ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrila, *Astra sighișoreană 1861-1950 și Horia Teculescu 1897-1942*, Sighișoara, 1999, p.46-47

Alt important domeniu de activitate culturală a ASTREI a fost înființarea de biblioteci populare și case naționale (căminele culturale de mai târziu). Pe linia înființării bibliotecilor populare, cea mai amplă manifestare a avut loc la Sighișoara în 30 oct. 1921 când în cadrul unei serbări de mare amploare au fost prezenți Principele moștenitor Carol și ministrul cultelor și artelor, iar din partea ASTREI centrale acad. Andrei Bârseanu (preșdintele Astrei), V. Bologa (membru în Comitetul Central Astra), I. Georgescu (secretar cultural). Cu această ocazie au fost înființate 125 biblioteci populare în județul Târnava Mare.²⁷

În anul 1923 a fost inaugurată biblioteca poporală a reuniunii meseriașilor și comercianților români din Sighișoara, bine dotată atât din punctul de vedere al literaturii beletristice cât și a broșurilor de interes profesional. Astfel că în 1927 erau în Sighișoara următoarele biblioteci: *o bibliotecă a Astrei cu 160 volume, 2 biblioteci școlare, 2 biblioteci liceale, o bibliotecă parohială și o bibliotecă poporală a reuniunii meseriașilor și comercianților români.*²⁸

A.P. Bănuț și apoi Horia Teculescu au transformat Sighișoara în intervalul 1925-1942 într-o adevărată PERLĂ CULTURALĂ A TRANSILVANIEI: În anul 1925, în data de 15 martie are loc în sala de gimnastică a Liceului „Principele Nicolae” ședința de reorganizare a despărțământului județean al ASTRA fiind prezenți următorii: *Ioan Neagoe-delegatul ASTREI centrale, Simion Balint - subprefectul județului, Ioan Muntean - administrator al protopopiatului ortodox român și A.P. Bănuț-director al propagandei pentru ținuturile alipite. Noul comitet județean a fost reorganizat în următoarea componență: A.P. Bănuț - președinte, Șerban Șerban – casier, prof. Gheorghe Florea – secretar, I. Bendorfean – controlor, Petre Dan – bibliotecar, iar ca membrii în noul comitet Rafila Prescurea*

---

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, p.41.

(soția prefectului), Vasile Mircea (administratorul spitalului), prof. D. Mărtinaș, Pompiliu Constantin (directorul școlii din Daneș), N.D. Țițeu și Lazăr Choirean.²⁹

Cu o putere de muncă și un spirit organizatoric neobosite, A.P. Bănuț are meritul de a pune iarăși pe „linia de plutire” ASTRA sighișoreană. Într-una din puținele scrisori rămase din corespondența lui A.P. Bănuț cu Horia Petrescu și alți conducători ai ASTREI centrale, scrisoare datată 18 martie 1925, angajându-se să realizeze un program de muncă la care „să mobilizeze în jurul steagului culturii naționale pe domnii profesori, avocați, medici etc.” solicită din partea conducerii ASTREI broșuri, statute, regulamente, îndrumări și circulare, dar și câte un conferențiar, cel puțin pentru Sighișoara. Începând de acum și până în 1944 ASTRA sighișoreană realizează o fructuoasă colaborare cu conferențieri trimiși de la Sibiu și Cluj (Extensiunea Universitară) și București (Universitatea Liberă), iar locuitorii orașului, chiar ai județului au avut marele privilegiu de a audia conferințe ale unor celebrii scriitori, artiști, muzicieni, istorici, profesori universitari, oameni politici, etc.³⁰

În 3 mai 1925 a ținut o conferință la Sighișoara, N. Iorga și iată cum descrie N.D. Petrescu-Zoița (directorul de atunci al Liceului „Principele Nicolae”) acest eveniment: „Ziua de 3 mai 1925 în care d-l Nicolae Iorga a vorbit în sala teatrului orașului³¹, a fost o adevărată sărbătoare. Orașul era împodobit de drapele și flori, iar calea de la liceu-unde era găzduit - era un covor de flori”³². Dintr-o cronică școlară mai aflăm ca în perioada 1923-1926 la Sighișoara au venit 24 personalități printre care: V. Goldiș, M. Dragomirescu, Petre V. Haneș, Th. Speranția, etc.

Deși în anul 1926 se înregistrează o criză destul de profundă în structurile despărțământului sighișorean al ASTREI, când unii membrii pleacă sau se retrag din

---

²⁹ *Ibidem*, p.37-38.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Sala Mihai Eminescu de azi.

³² *Ibidem*, p.59.

activitate: N.D. Petrescu Zoița, D. Martinaș. Totuși datorită lui A.P. Bănuț se reușește normalizarea activității ASTRA prin realizarea primelor echipe complexe de conferențieri. Membrii ASTRA se implică și în altfel de activități astfel în noiembrie 1926 are loc la Dîrlos, comuna natală a lui Ilarie Chendi „*cel mai deștept Târnavean*” (cum îl denumește Horia Teculescu) o festivitate închinată acestuia.³³

Cu acest prilej se dezvelește o placă comemorativă cu următoarea inscripție „*În amintirea nepieritoare a lui Ilarie Chendi; valorosul critic literar și ziaristul luptător pentru întregirea neamului, născut în această casă la 14 noiembrie 1871 și decedat la 23 iunie 1913 la București. S-a azezat această piatră comemorativă ca un simbol al recunoașterii naționale de către Ministerul cultelor și artelor în anul 1926*”³⁴. La eveniment au participat pe lângă personalități ca Liviu Rebreanu, Mihail Sorbul și A.P. Bănuț și Horia Teculescu din partea ASTREI sighișorene.

Astfel, între anii 1926-1944 despărțământul sighișorean nu a mai fost afectat de crize de structură, deși perioadele 1929-1933 și 1939-1944 au fost marcate de greutatea financiară, totuși activitatea culturală și științifică s-a derulat normal.³⁵

Pe plan local, din anul 1925, la inițiativa lui A.P. Bănuț se constituie echipe complexe de conferențieri locali care țin conferințe pe diferite teme în localitățile din jurul Sighișoarei: Daneș, Albești, Vânători, Criș, el singur deplasându-se la Cincu și Crihalma. Din bogata activitate a conferențierilor locali, se poate aprecia că încă de la reorganizarea despărțământului, ambițiile noului președinte A.P. Bănuț expuse și într-o scrisoare către H. Petra Petrescu, de a mobiliza intelectualitatea locală, devin realitate.³⁶

În anul 1927, tot prin neobosita inițiativă a lui A.P. Bănuț, au fost atrași în activitatea ASTRA și medici sighișoreni – Gh. Petrescu, A. Căpățână, A.

---

³³ *Ibidem*.

³⁴ Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Ed. Minerva, București, 1973, p.78.

³⁵ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrila, *op. cit.*, p. 61.

³⁶ *Ibidem*.

Comoroșan, O. Ghanea, St. Chelemen, V. Cricopol care încep o serie de conferințe pe teme de sănătate și de prevenire a unor boli: tuberculoza, alcoolismul, sifilisul.

Din acest an 1927 încep să se diversifice conferințele care se organizează mai ales în perioada octombrie-mai, probabil ca să poată participa și sectorul de populație prins în muncile agricole, aceste conferințe fiind apoi completate cu serate artistice . Pe lângă mulți conferențieri care abordează o paletă largă de problematice literare și de specialitate, A.P. Bănuț susține mai multe prelegeri despre Ion L. Caragiale, George Coșbuc, Șt.O. Iosif. Din datele rămase, în anul 1928 A.P. Bănuț conferențiază împreună cu alți conferențieri (R. Barceanu, dr. O. Dobre) în cadrul unor șezători literare la Albești și Daneș.³⁷

La inițiativa și prin efortul conjugat al lui A.P. Bănuț și a lui Horia Teculescu, cu concursul sculptorului Ion Vlasiu (născut la Lechința, jud. Târnava Mare) și sprijinul autorităților locale și al celorlalți membrii ai ASTRA, s-a putut desfășura o *„entuziastă activitate pentru a demonstra că și pe cuprinsul județului Târnava Mare au existat oameni, fapte și locuri importante pentru cultura națională, ce merită considerația urmașilor”*.³⁸

Astfel în 1927 s-a așezat placa comemorativă pe casa unde s-a născut Ilarie Chendi, la Dârlos, după ce s-a specificat mai sus. La 29 iunie 1929, la Feldioara în prezența generalului I. Butunoiu, reprezentant al corpului de armată Brașov, a protopopului Iuliu Hociotă, a lui A.P. Bănuț și Horia Teculescu împreună cu un grup de profesori și elevi ai Liceului „*Principele Nicolae*” din Sighișoara s-a serbat împlinirea a patru secole de la victoria lui Petru Rareș asupra lui Ferdinand de Habsburg. După serviciul religios oficiat de către 10 preoți și protoierei a urmat dezvelirea unei plăci comemorative. Serbarea a fost întregită de un concert susținut de corul liceului sighișorean sub bagheta profesorului Hacic Panichian. Placa de

---

³⁷ *Ibidem*, p.62.

³⁸ *Ibidem*, p.54.

marmură așezată pe frontispiciul școlii din localitate (ce poartă numele lui Petru Rareș) au fost gravate următoarele „*Așezatu-s-a acest semn în amintirea luptei câștigate pe aceste plaiuri în ziua de 22 iunie 1529 de oștile lui Petru Vodă Rareș cârmuite de vornicul Grozav. Din partea Liceului „Principele Nicolae” Sighișoara cu ajutorul Astrei despărțământului Târnava Mare. În anul Domnului 1929 iunie 22*”³⁹.

În anul 1931, la 19 aprilie, s-a dezvelit în localitatea Frâua, o placă comemorativă pe frontispiciul casei în care s-a născut Axente Sever, iar la 21 iunie 1931 ASTRA sighișoreană a așezat o placă pe casa părintească a lui Aron Pumnul în localitatea Cața. Tot în Cața, în anul 1932 a fost dezvelită o placă comemorativă cu prilejul a 100 de ani de la nașterea ilustrului pedagog Ion Popescu. În 1932, în satul Șaeș, ASTRA sighișoreană inaugurează Monumentul eroilor căzuți în Primul Război Mondial, iar în anul 1933, an rodnic în activități de acest gen, ASTRA sighișoreană așează o placă comemorativă pe casa parohială unde s-a născut Zaharia Boiu jr. „*cel mai ales fiu al orașului nostru*” cum îl numește Horia Teculescu, apoi o placă memorială pe zidul casei unde a locuit în perioada studiilor sighișorene Ilarie Chendi și o placă memorială pe casa unde a locuit Ștefan Octavian Iosif în localitatea Drăușeni.⁴⁰

Pe lângă momentele festive organizate cu ocazia dezvelirii busturilor și plăcilor memoriale ASTRA locală s-a preocupat și de comemorarea altor personalități ale culturii naționale și universale. Astfel în anul 1923 este consemnată prima participare a membrilor sighișoreni ai ASTREI la serbările jubiliare Petofi Sandor, organizate cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la nașterea marelui poet maghiar.⁴¹

În anul 1928 a fost omagiat de către ASTRA sighișoreană, într-un cadru adecvat, George Coșbuc „*poetul țărănimii*” cu ocazia comemorării a zece ani de la moartea lui.

---

³⁹ *Ibidem*, p.50-51.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 52.

⁴¹ *Ibidem*, p. 53.

Anul 1929 este marcat de comemorarea a patru decenii de la moarte marelui Mihai Eminescu, unde pentru prima dată apare printre conferențieri prof. Zoltan Torok, viitor cadru didactic universitar. De asemenea în virtutea unui obicei devenit tradiție, echipe mixte de intelectuali conferențiază pe teme diverse în localitățile județului Târnava Mare: Daneș, Albești, Rupea, Feldioara, Biertan, Laslea, Saschiz, Șoard, Vânători.⁴²

În acești ani prolifici pentru viața culturală a Sighișoarei, numărul personalităților care vin să țină prelegeri la Sighișoara crește simțitor, temele conferințelor sunt diverse, atât științifice cât și literare, iar conferențieri, personalități de primă mărime din cultura românească: I. Agârbiceanu, Emanoil Bucuță, Ștefănescu-Goangă, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, dr. Rion Predescu, Mihai Botez, Gh. Bogdan Duică, Sextil Pușcariu, ș.a.⁴³

În această perioadă deosebită pentru orașul nostru, a avut loc și unul dintre cele mai importante evenimente ale vieții muzicale sighișorene: genialul George Enescu, a susținut un număr de trei concerte în fața publicului meloman din Sighișoara. Astfel, în data de 14.09.1923 susține un concert cu bucăți din Handel, Beethoven, Saint-Saens. Kreisler. În 1927 susține un concert cu muzică de J.S.Bach, Mozart și Beethoven, iar în 15.12.1929, acompaniat de pianista Caravia, a prezentat auditoriului sighișorean, *bucăți din Verracini, Paganini, Beethoven și Kreisler*.⁴⁴

Cele trei concerte susținute de marele George Enescu la Sighișoara, ne fac să credem că publicul sighișorean era un public cu dragoste deosebită pentru muzică și cu exigențe artistice care au produs o impresie plăcută marelui nostru compozitor.

---

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p.47.

Tot în 1929, la 22 iunie, are loc la Sighișoara primul spectacol de operetă „*La șezătoare*”, de Tiberiu Brediceanu având și soliști locali: Miron Neagu, V. Topriceanu, I. Comoroșan. Compozitorul însuși a onorat cu prezența acest spectacol.⁴⁵

Realizările obținute de A.P. Bănuț și apoi de Horia Teculescu atât pe plan publicistic cât și pe cel al ridicării nivelului acțiunilor ASTREI în zonă, la standardul cerut de situația și pretențiile unei capitale de județ, au situat despărțământul sighișorean în rândul celor mai apreciate. De asemenea implicarea unei tot mai numeroase păтури intelectuale în acțiunile ASTREI a transformat Sighișoara într-un important focar, dar și centru creator de cultură și tradiție românească, iar A.P. Bănuț prin neobosita implicate și putere de muncă a fost unul dintre stâlpii de bază ai acestei transformări.

Trebuie menționat că în anii în care a fost la conducerea Propagandei Culturale pentru Ardeal și Banat, apoi ca și inspector în Direcția educației populare „*înființează la Dej o Școală țărănească unde treizeci de elevi țărani primesc gratuit casă și masă*”⁴⁶.

Prin decizia nr. 4425/1936 este numit de către Ministrul de Interne vicepreședinte al Comisiei Interimare însărcinat cu girarea afacerilor administrative ale jud. Bihor. Prin decretul nr.4254/13.12.1938 este numit primar al stațiunii balneare Ocna-Sibiului, funcție din care demisionează „*din cauză că nu am reușit să scot din comună un plutonier de jandarmi abuziv, el având o rudă influentă în București, așa că în 1940 mă retrag în Tinca unde scriu în liniște. În ziua de 1 iunie 1940, la cerere, Societatea Scriitorilor din București mă pensionează, ședința comitetului de conducere al acesteia fiind prezidată de Mihail Sadoveanu*”.⁴⁷

Aurel P. Bănuț deține printre scriitorii ardeleni din prima jumătate a sec. XX un loc aparte. Opera sa, destul de vastă, din care numai o parte a fost publicată în volume, se regăsește încă răsfirată prin periodicele vremii. A avut o largă prețuire în activitatea sa în cadrul Societății pentru fond de teatru.

---

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ A.P. Bănuț, *op. cit.* p.9.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 53

În literatura umoristică a Ardealului, opera lui A.P. Bănuț marchează o etapă importantă. El este unul dintre cei mai remarcabili scriitori de proză scurtă satirică și umoristică al Ardealului în a cărei operă se întregeste fresca societății ardelenice de la începutul secolului XX, zugrăvită cu atâta măiestrie de Ion Slavici sau Liviu Rebreanu.

Cum s-a menționat mai sus, debutul său literar a avut loc în paginile revistei „Luceafărul” cu schițele *„Anno Domini 2202”* și *„Milionarul”*. A publicat o serie de volume ca *„Tempi passati”* premiată de Academia Română (1931) și *„Oameni de ispravă”* premiată de Astra din Sibiu (1939). Schițele sale comico-satirice îi aduc atributul de „umorist al Transilvaniei”. El s-a bucurat de bune aprecieri din partea criticii literare. George Călinescu a reprodus aproape integral *„Elocvința Frachelui Ladislau”* în istoria sa literară menționând că: *„Burlescul lingvistic s-a continuat în Ardeal și ne-am înșelat socotind că limbajul lui Marius Chicoș Rostogan e o născocire malițioasă a lui Caragiale. Ardelenii înșiși creaseră genul. A. P. Bănuț trebuie citat...”*⁴⁸

De asemenea a lucrat și a colaborat la mai multe ziare și reviste:

- a fost inițiatorul, primul editor și redactor responsabil al revistei „Luceafărul” din Pesta (1902), redactor colaborator intern și extern al ziarului „Poporul Român” din Pesta, redactor la „Gazeta Transilvaniei” (1902-1944), codirector la cotidianul „Renașterea Română” din Sibiu (1919), director al săptămânalului „Liberalul” din Oradea (1935-1936), redactor la revista „Țara Bârsei” (1934-1935).⁴⁹

În 1961, când împlinește 80 de ani face un bilanț și ajunge la concluzia că: *„N-am fost un român înalt și drept, ca un brad. N-am fost nici stejar puternic, cu o coroană uriașă, sub care pot juca hora douăzeci de tineri flăcăi și mândre fete. Am fost doar o*

---

⁴⁸ Călinescu, George – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Vlad&Vlad, Craiova, 1993, p.640 .

⁴⁹ A.P. Bănuț, *op. cit.* p. 10.

mlădioasă tufă de răchită pe care vânturile și furtunile au plesnit-o, au biciuit-o, au îndoit-o în toate chipurile, dar n-au reușit s-o frângă sau s-o rupă din rădăcină.”⁵⁰

Ultimii 12 ani din viață îi petrece în orașul tinereții sale, Brașov. Cum spune chiar el în autobiografia sa: *„M-am stabilit în Brașov în septembrie 1908 când Comitetul Fondului de Teatru m-a numit Director al societății teatrale și-am locuit permanent în acest oraș până în mai 1914. Am revenit în Brașov în anul 1923 pentru câteva luni, apoi am părăsit din nou acest oraș. Am revenit în vara anului 1958 și am rămas de atunci și până azi în Brașov...”*⁵¹

Deși destul de înaintat în vârstă și slăbit fizic (suferea de inimă) totuși reușește să se mobilizeze, să-și revizuiască și să pună la punct lucrările în manuscris, corespondența, mai ales cea cu Iosif Blaga (tatăl lui Lucian Blaga) și Augustin Bena, precum și diverse documente. Este extrem de meticulos și riguros în tot ceea ce face.

Dar activitatea lui A.P. Bănuț din acești ultimii ani ai vieții lui nu s-a redus doar la a-și pune în ordine documentele. Cu entuziasmul și energia bine cunoscute devine în anul 1969, membru fondator al Asociației Scriitorilor din sudul Transilvaniei luând parte activă la viața culturală a Brașovului. În acești ani ține numeroase conferințe despre marii noștri scriitori clasici I.L. Caragiale și George Coșbuc, precum și despre compozitorii Tiberiu Brediceanu, Augustin Bena și alții.

Cu umorul său fin și spiritual, de înaltă calitate, A.P. Bănuț își încheie *Autobiografia* cu următoarele cuvinte: *„P.S. Pesemne „dreptatea iminentă” a hotărât ca adevăratul întemeietor al Luceafărului din Budapesta să supraviețuiască tuturor membrilor comitetului de redacție din 1902, intrând într-al 88-lea an al vieții – Habent sua fata libelli (Fiecare carte să își aibă destinul ei)”*⁵².

A murit la 28 Iulie 1970, la aproape 89 ani cu satisfacția că nu va fi dat uitării.

---

⁵⁰ *Ibidem*, p.39.

⁵¹ *Ibidem*, p.54

⁵² *Ibidem*.

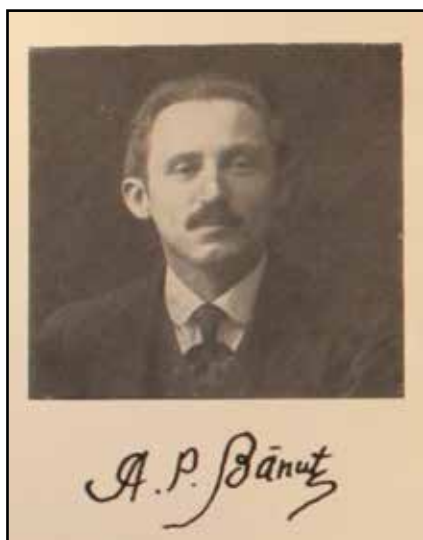

Aurel P. Bănuț and work of Sighișoara (Summary)

Great personality of the Romanian culture, President of ASTRA Sighisoara, AP Bănuț is the main factor that refreshes and brings cultural life of Sighisoara at a high level as long as he lived in this beautiful city (1920-1930). The founder of *Lucașfărul*, magazine of Romanian students in Budapest is also a great writer. Speaking of humorous literature of Transylvania, Bănuț's work marks an important step. He is one of the most remarkable writers of satirical and humorous short stories of Transylvania in whose work completes fresco Transylvanian Society of the early twentieth century.

Cuvinte cheie : A.P. Bănuț, ASTRA, *Lucașfărul*, Sighișoara, Scriitor

Key words: A.P. Bănuț, *Lucașfărul*, Sighișoara, Writer

**PICTORUL ȘI SCENOGRAFUL
GUSTAV ADOLF BINDER (1901-1975)
- O PERSONALITATE SIGHIȘOREANĂ MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ
PUBLICULUI ROMÂN -**

Jitariuc C. Virgil

Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX au fost puternic marcate de profunde transformări în toate domeniile, dominate de optimism și speranțe pentru înnoire. Avea să apară și să fie definit conceptul de modernitate. Confruntarea dintre vechi și nou, dintre tradiție și modernitate a cuprins și meleagurile ardelenesti. Aici însă, receptarea noilor tendințe s-a petrecut pe un fond insuficient pregătit, având drept consecință un mixaj interesant, capabil să confere peisajului artistic local o anumită originalitate.¹

Noile curente au fost mai greu acceptate și preluate de artiștii sași ardeleni. Într-un articol din revista „Die Karpathen” în anul 1910 se spune, referitor la „modernitate”:

„La noi la sași, acest cuvânt este adesea pronunțat cu tot disprețul, ca și când ar însemna samavolnicie, extremism, dacă nu chiar nebunie și imoralitate”²....iar curente artistice noi, „aproape că nu le-am luat în seamă, sau dacă am făcut-o, atunci doar pentru a le respinge. Am stat în expectativă, iar după câteva decenii, când în străinătate [se referă în special la Germania] totul se schimbese din nou, am preluat cu circumspecție și reținere lucrurile deja încetățenite. Nouă nu ne trebuie nimic din ceea ce este modern”³

În acest context se integrează și enunțul artistului sighișorean **Gustav Binder**, unul dintre artiștii plastici sași necunoscuți publicului român. Într-un studiu

---

¹ Ittu, Gudrun-Liane, *Tradiție , Modernitate și Avangardă în arta plastică a germanilor din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, reflectate în publicații*. Editura Academiei Române, 2008, p. 12.

² „Dies Wort <modern>”, în *Die Karpathen* nr.1 oct. 1910, p.3

³ *Ibidem*, p.4

intitulat „<Modern> nu este pentru mine un criteriu al valorii” legat de activitatea acestui artist, Hans Orendi⁴ arăta: „În casa cu fronton triunghiular de lângă scara acoperită, care privește prietenos în josul străzii Școlii din cetatea Sighișoarei, a locuit pictorul, graficianul scenograful, costumierul și actorul Gustav Adolf Binder, sau „Binder-Bräd“ cum era cunoscut printre Sighișoreni.

Fratele mai mare Franz l-a numit pe fratele său mai mic "Bräderchen" (frățiorul) iar când acesta a crescut și diminutivul „-chen” nu i se mai potrivea, a rămas doar numele Bräd. A urmat Școala din Deal și a fost îndrumat de profesorul de desen **Georg Donath**⁵ („Tschik”) în primii pași care i-au marcat talentul. Educația ulterioară avea să-i fie asigurată de cele două mătuși ale lui: i-a fost posibil să studieze la Dresda!

Mai întâi arhitectura, pe care a schimbat-o însă repede cu pictura artistică, devenind studentul cunoscuților pictori **Feldbauer**⁶ și **Dorsch**⁷. Tatăl său, un comerciant realist, pentru a-și întări hotărârea luată, a dorit să afle mai întâi o prognoză a profesorului Feldbauer. Scrisoarea de răspuns a profesorului s-a păstrat, textul ei fiind următorul:

<Lucrările care mi le-a prezentat fiul D-vs. , domnul Gustav Binder, par a lăsa de întrezărit talent, în măsura în care se poate afirma aceasta. Activitatea artistică însă nu presupune doar talent, aici trebuie să contribuie și dăruirea, perseverența și educația, așa că nu se poate face un prognostic, dar se poate spune într-o oarecare măsură, că are la fel ca și alții perspectiva de a-și găsi drumul ca

---

⁴ Orendi, Hans. *Modern ist für mich kein Wertbegriff... sagt der Bühnenbildner und Maler Gustav Adolf Binder (Bräd)*, în „Schäßburger Nachrichten“ Nr. 25, Anul XIII, Heilbronn, 15 Iunie 2006, p. 29.

⁵ Donath, Georg. (1881-1949) – Profesor de desen la Gimnaziul „Bichof-Teutsch” și la celelalte școli evanghelice din Sighișoara, în perioada 1907-1948. (Sursa: Hermann Hienz, *Schriften zu der Landeskunde Siebenbürgens*, Vol. 7, ed. Böhlau, Köln, 1998)

⁶ Max Feldbauer (1869-1948) pictor expresionist german, membru fondator al asociației artistice „Münchener Neue Secession”

⁷ Ferdinand Franz Engelbert Dorsch (1875-1938) pictor și grafician german, profesor al Academiei de Arte, din Dresda.

artist>. În cursul vieții sale Gustav Binder avea să confirme mereu viziunea profetică a pictorului-profesor, atât în ceea ce privește talentul atestat, cât și nestatornicia sa indirect sugerată.

Motivul pentru care nu a continuat studiul arhitecturii, și nu a terminat de fapt studiul picturii la Dresda, nu a putut fi stabilit. Totuși, și-a urmat cariera sa ca artist. Spre propria-i satisfacție și spre bucuria prietenilor săi a pictat și desenat multe tablouri, desene și schițe, a expus alături de pictori mai cunoscuți cum ar fi **Hans Hermann**⁸ și **Trude Schullerus**⁹ și a obținut la „Salonul Oficial” din București și premii ca o recunoaștere a valorii sale. A obținut la București și o diplomă ca profesor de desen, însă nu a practicat vreodată această meserie.

Și-a urmat adevărata chemare ca scenograf, la teatrul german din Sibiu, iar mai târziu la opera și teatrul din București și din Timișoara.

<Fantezia și forța sa creativă au fost aici concret aplicate la crearea decorurilor, cât și la transpunerea atmosferei pieselor în forme și culori și construirea reală a acestor viziuni. Astfel pictura, arhitectura și educația literară se unesc cu simțul artistic. Sunt dispus să- mi asum un rol secundar în spectacol, dar în acest caz, regizorul trebuie să fie un om dintr-o bucată>, a declarat el jurnalistei Helga Reiter pentru ziarul „Neuer Weg” în anul 1967. El creează și costume. Desigur punctele culminante ale creației sale artistice sunt spectacolele în care el a

---

⁸ Hans Hermann (n. 25 Ianuarie 1885 la Brașov – d. 1980) a fost pictor, grafician, desenator și estetic. A pictat mai ales peisaje, - gen care a devenit tradițional în Transilvania. Lucrările sale sunt realiste, înconjurată de un aer de romantism. A fost președintele filialei Sibiu a Uniunii Artiștilor plastici din România, până în anul 1966. (în *Siebenbürgische Zeitung* din 3 Aprilie 2005)

⁹ Trude Schullerus (n. 1889, Agnita - d. 1981, Sibiu) a fost pictoriță și graficiană. A studiat pictura la Sibiu după care a urmat cursurile de pictură și desen la München, în perioada (1906 - 1904). Realizând că spațiul în care operele sale prind viață sunt locurile natale, Trude se întoarce la Sibiu unde devine liber profesionist în pictură, tablourile sale având ca tematică, cetăți, flori, țărânci și peisaje. Multe din lucrările sale poartă influența lui Paul Cézanne. În perioada 1930 - 1948, Trude Schullerus conduce Departamentul de Artă Populară al Asociației Sebastian Hann. Este înmormântată în Cimitirul Municipal din Sibiu. (Sursa: *Wikipedia, enciclopedia liberă*, Septembrie 2014)

creat decorul și costumele, iar soția sa **Margot Göttlinger**¹⁰ juca rolul principal. La teatru a cunoscut-o și s-au îndrăgostit, ea fiind absolventa școlii de artă dramatică din Berlin, care a renunțat la o carieră în Germania, pentru o activitate teatrală complexă și binecuvântată la Școala din Deal din Sighișoara și la Teatrul German de Stat din Timișoara, ca actriță, regizoare și costumieră. Ea a dat viață la trei fii, care în diverse variante, au continuat demersurile artistice ale părinților, după ce familia s-a stabilit în Germania. Gustav Binder, născut 1901 în Sighișoara, moare (după pensionarea sa în anul 1967), în anul 1975 la Sighișoara.

Pentru mulți sighișoreni care posedă o pictură sau un desen a lui Binder – Brăd, acesta este un „partener de discuție cotidian”. Dar și fiecare vizitator al Bisericii din Deal se poate bucura de o lucrare pe care a realizat-o împreună cu prietenul său **Julius Misselbacher**¹¹, în interesul comunității: renovarea frescelor medievale (1934). Și macheta la scară a orașului Sighișoara din secolul XVIII, din muzeul din Turnul cu Ceas, este rodul muncii acestor doi prieteni.”¹²

Chiar dacă a respins ideea de „modern”, păstrând vechiul stil, deși a fost educat în străinătate, - prin tablourile sale care acum se află acum în posesia familiei sau în colecții particulare, prin numeroasele puneri în scenă ale pieselor de teatru, la care și-a adus aportul ca scenograf sau costumier, Gustav Binder a adus bucurie și

---

¹⁰ Margot Göttlinger (1921-2001) s-a numărat până în anul 1961 printre actrițele eminente ale teatrului German de Stat din Timișoara. A absolvit în anul 1941 cursurile de actorie la Babelsberg (Germania). În anul 1942 s-a căsătorit cu Gustav Binder. În anul 1953 s-a stabilit cu familia – soțul și cei trei fii, Raimund, Wolfgang și Franz în Timișoara. Aici avea să activeze ca actriță dar și ca asistentă de regie, unul din rolurile ei memorabile fiind cel în piesa lui J.W. Goethe „Ifigenia în Taurida” rol pentru care a fost considerată de critici ca fiind singura actriță capabilă a interpreta cu maximă acuratețe textul dificil. A părăsit țara în anul 1983, decedând în 2001 la Wiehl (Germania). (Horst Fassel, „250 Jahre deutsches Staatstheater in Temeswar. 50 Jahre Deutsches Staatstheater“ 250 de ani de Teatru German la Timișoara. 50 de ani de teatru German de Stat în Timișoara, München, Sonderheft 1-2, Banatica, 2003)

¹¹ Julius Misselbacher (1903-1963) a avut o importantă contribuție la cunoașterea și sistematizarea științifică a primelor colecții ale muzeului de istorie din Sighișoara. Lui Julius Misselbacher i se datorează și realizarea machetei expusă în muzeu, care prezintă orașul Sighișoara, la anul 1735.

¹² Hans Orendi, *op.cit.*, p. 32

lumină în sufletele contemporanilor săi, și nu numai a acestora. S-a simțit întotdeauna sighișorean, trecând în neființă în anul 1975, la Sighișoara, „În casa cu fronton triunghiular de lângă scara acoperită, care privește prietenos în josul străzii Școlii din cetatea Sighișoarei...”.

**DER MALER UND BÜHNENBILDNER GUSTAV ADOLF BINDER -
EINE DEM RUMÄNISCHEN PUBLIKUM WENIGER BEKANNTE
SCHÄSSBURGER PERSÖNLICHKEIT.
(Zusammenfassung)**

Es wird hier versucht, anhand der Übersetzung eines in den „Schäßburger Nachrichten“ Nr. 25/2006 veröffentlichten Beitrages von Hans Orendi, Leben und Werk des Schäßburger Künstler Gustav Adolf Binder, auch dem rumänischsprachigen Publikum vorzustellen.

Cuvinte cheie: Gustav Binder, pictor, scenograf, Sighișoara, Teatrul de Stat din Timișoara

Stichworte: Gustav Binder, Maler, Bühnenbildner, Schäßburg, Staatstheater Temesvar

Gustav Binder, Autoportret al artistului

**Podul de la Siechhof
- desen în cărbune, 35x35 cm**

La scăldat în Târnăvă – ulei, 50x60 cm

Decorul pentru „Răpirea din Serai” - acuarelă, 50x60 cm

Vedere spre Biserica din Deal – ulei, 50x40 cm

Panorama orașului, cca. 1936 – ulei, 70x50 cm

(Reproduceri din; „Schäßburger Nachrichten” Nr. 25, Foto: *Walter Lingner*)

ASPECTE ALE MĂSURILOR ANTIEVREIEȘTI ÎN JUDEȚUL TÂRNAVA MARE (1941-1944)

Sârbu Ion Eugen

În numărul anterior al anuarului *Alt-Schaessburg* am tratat câteva aspecte legate de istoria Comunității evreiești din Sighișoara și în special anii 1940-1942. Tema de față este practic o continuare a subiectului, însă abordat din perspectiva unor cazuri particulare. Sunt câteva exemple de evrei de pe întreg cuprinsul județului Târnava Mare, care trăiesc adevărate drame personale ca urmare a măsurilor dure luate împotriva lor de guvernul condus de Ion Antonescu. Dincolo de dramele personale, din documentele legate de "problema evreiască" reiese atitudinea funcționarilor din administrație față de semenii lor. Au existat funcționari zeloși, care au vegheat la respectarea întocmai a ordinilor date. Am întâlnit însă și cazuri de primari, notari, directori de clinică, care au demonstrat compasiune și înțelegere față de evrei.

Așa cum am arătat în numărul anterior (*Alt-Schaessburg* nr. 6) în anii 1941-1942 o serie de imobile aparținând evreilor din Sighișoara și Mediaș au fost confiscate, acțiune urmată de evacuarea lor din "comunele rurale" în reședința de județ (Sighișoara). La aceste măsuri se mai adaugă și alte restricții în ceea ce privește deținerea de fabrici, magazine și alte mijloace economice. Imobilele "românizate" urmau să fie atribuite unor instituții sau organizații. În acest sens au fost adresate câteva cereri Prefecturii Jud. Târnava Mare. O asemenea cerere depusă la Primăria Mediaș, care la rândul ei o înaintează prefecturii, este cea adresată de Oficiul Parohial Ortodox Mediaș. Acesta din urmă solicită "*a fi împrumutată biserica ortodoxă din Mediaș cu două imobile urbane evreiești și cu 53 jugăre pământ*"¹. Primăria Mediaș înaintează prefecturii la 3.09.1941 un raport cu imobilele expropriate de la evrei și care urmează să fie atribuite instituțiilor publice din oraș.

---

¹¹ Serviciul Județean al Arhivelor Statului Mureș, Fond Prefectura Jud. Târnava Mare, dosar 37/1942, fila 63.

La 16 septembrie 1941 s-a mai trimis un alt "*tablou suplimentar*" ce conținea alte două imobile ce urmau să fie atribuite: una "*Școlii de Stat de Ucenici din Mediaș*", iar alta "*pentru directorul acestei școli ca locuință*"².

După evacuarea evreilor din mediul rural proprietățile lor au fost închiriate ori cumpărate de primării sau de persoane private. S-au întâlnit și situații complicate la care cu greu le găseau răspuns autoritățile locale. Un asemenea caz îl întâlnim în comuna Dârju. Notarul comunei Dârju raportează Prefecturii Județului Târnava Mare faptul că proprietatea evreului Spițer Mihail este ocupată de postul de jandarmi de la 1 iunie 1942³. Când "Legiunea de jandarmi" a dorit să încheie un contract de comodat cu primăria, nu a fost posibil deoarece aceasta din urmă nu putea să-și asume asemenea sarcini nefiind proprietara imobilului. Se mai arată faptul că "*imobilul este proprietatea de fapt și de drept a evreului*", iar comuna nu a ajuns la o înțelegere cu acesta deoarece "*chiria reclamată de evreu este exagerată, deoarece comuna dacă este obligată la plata chiriei pentru jandarmi poate găsi casă mult mai convenabilă cu prețul jumătate*"⁴. În consecință la cele arătate mai sus, primăria roagă prefectura să pună în vedere jandarmilor să încheie contract de închiriere direct cu evreul și să stabilească chiria care cade în sarcina ei.

O problemă o reprezenta și circulația evreilor dintr-o localitate în alta. Ei nu puteau să se deplaseze liber cu trenul sau cu alte mijloace de transport, pentru a-și rezolva unele probleme personale, decât în urma aprobării unor autorizații de călătorie.

În vara anului 1941 cea mai mare parte a evreilor ce locuiau până atunci pe teritoriul județului, în mediul rural au fost "evacuați în capitala județului". Au fost nevoiți să-și părăsească locuințele și să se stabilească la rude sau să-și ia o casă cu

---

² Idem, dosar 6/1942, fila 11.

³ Idem, dosar nr.37/1942, fila 101,

⁴ Ibidem,

chirie atât în Sighișoara cât și în Mediaș⁵. Apropiindu-se iarna, Ministerul Afacerilor Interne dă un ordin (No.18469 din 27.09) prin care se aduce la cunoștință prefecturilor că *"pentru deplasarea evreilor la localitățile de reședință, pentru a-și aduce lucrurile de iarnă, domnul prefect va da aprobare de la caz la caz. Domnul prefect va putea aproba plecarea în serii mici, organizând pe răspunderea d-sale atât plecarea, luarea lucrurilor (desigilarea locuințelor și sigilarea lor) cât și înapoierea lor în capitala județului. Toate aceste operațiuni se vor face cu maximum de atenție pentru a nu dispărea nici un evreu"*⁶.

În primăvara anului 1942, cel puțin 50 de familii de evrei au fost evacuate din comunele lor în Sighișoara. Acest fapt reiese dintr-un **borderou** al cererilor depuse de evrei, prin care solicitau autorizații de călătorie și reîntoarcerea în comunele de unde au fost evacuați⁷.

Am reprodus borderoul amintit în tabelul de mai jos.

Nr . ctr .	Numele și prenumele	Comuna din care a fost evacuat	Domiciliul actual și adresa
1.	Hirschhorn Eugen	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 5
2	Steiner Lazar	Hoghiz	Matei Basarab, 8
3	Friedman Maurițiu	Racoșul de jos	I.C. Brătianu ,7
4	Hertz Cecilia	Augustin	Vlad Țepeș, 17
5	Schvartz Charlotte	Augustin	Vlad Țepeș ,17
6	Schvartz Alexandru	Augustin	Vlad Țepeș ,17
7	Farkas Arnold	Vânători	Oituz, 9
8	Goldenblum David	Mureni	Vlad Țepeș ,13
9	Serena Weiss	Criș	Mih. Albert ,7
10	Engelmann Albert	Buia	A. Mureșan ,31
11	Socolovsky Iosif	Agnita	Reg. Ferdinand ,24
12	Engelmann Bestrice	Buia	A. Mureșan ,31
13	Farcaș Iacob	Vânători	Mih. Viteazul ,19
14	Lovi Rozalia	Telina	Sub Monument ,21
15	Farcaș Oeza	Vânători	Sub Monument ,21
16	Mozes Entic	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 9

⁵ Ibidem, fila 630.

⁶ Idem, dosar 6/1942, fila 5.

⁷ Idem, dosar nr.37/1942, fila 189,

17	Mozes Olga	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 9
18	Mozes Gheorghe	Hoghiz	Gen. Moșoiu, 9
19	Goldstern Pereza	Veseud	Mih. Viteazul ,20
20	Weiss Iosif	Săcuieni	Matei Basarab, 2
21	Isac Desideriu	Vânători	Piața Cetății, 13
22	Iacob Regina	Vânători	Piața Cetății ,13
23	Marcovici Solomon	Boarta	Mih. Viteazul, 10
24	Berneth Charlotte	Hoghiz	Libertății ,64
25	Ozitter Irimie	Hoghiz	Libertății ,64
26	Gidali Samuilă	Jacod	Matei Basarab
27	Spirer Bela	Buia	Mih. Viteazul, 43a
28	Schvartz Mina	Boiu	A. Mureșan ,15
29	Mozes Sara	Boiu	A. Mureșan ,15
30	Leb Frieda	Albești	Mih. Albert ,7
31	Steiner Ignăție	Ungra	Reg. Derd, 128
32	Steiner Malvine	Ungra	Reg. Derd, 128
33	Grossmann Elena	Besa	Hain ,33
34	Hirschfeld Maximilian	Racoșul de jos	Tâmplarilor, 6
35	Farkas Moise	Vânători	Oituz, 9
36	Grossmann Avram	Mureni	Wallbeun ,9
37	Spierer Herman	Buia	Stefan 0, Iosif ,11
38	Adler Neti	Calvasar	Reg. Ferd ,32
39	Leb Iacob	Codreni	Mih. Eminescu ,21
40	Sohobel Izidor	Daneș	Păstorilor ,8
41	Gunzenberg Simion	Proștes	I. Chendi ,58
42	Polaosek Eleonora	Grânar	Mih. Eminescu, 21
43	Herzlinger Maria	Mujna	Mih. Eminescu, 3
44	Rosenbaum Iohanna	Bodogaia	Tache Ionescu ,15
45	Wurzberger Maurioiu	Moardăș	Păstorilor ,8
46	Farkas Desideriu	Vânători	Sub Monument, 21
47	Malbreiuh Hani	Buia	Eminescu
48	Gheterman Tudi	Bratei	Walbaum, 9
49	Kartz Moz	Agnita	Walbaum ,9
50	Weiss Oscar	Săcuieni	Matei Basarab, 2

Aceste cereri pentru eliberarea unor autorizații de călătorie au fost făcute, în general, pentru a se deplasa în comunele de unde au fost evacuați, cu scopul de a-și vinde proprietățile sau a-și lichida micile afaceri pe care le aveau acolo. Au existat situații când primăria unei comune, direct interesată, a cerut eliberarea autorizației de călătorie pentru o familie de evrei. Notarul (secretarul primăriei) Comunei Bichiș la 20 septembrie 1942 roagă Comisariatul de Poliție Mediaș să faciliteze formele

pentru deplasarea evreilor Rozembaum Zali, Aladar și Isac deoarece aceștia "*având proprietăți clădite în comuna Bichiș urmează a le preda statului*"⁸.

Prin restricțiile de deplasare dintr-o localitate în alta a evreilor, era afectată, în unele cazuri, activitatea economică a unor firme. G Folberth & Co - firmă de curele și articole din piele - adresează prefectului o cerere pentru eliberarea unei autorizații de călătorie "*pe CFR, autobuze și alte mijloace de locomoție*" pentru coproprietarul său Kolb Nicolae⁹. Motivația adusă în sprijinul acestei cereri reflectă o anumită stare de fapt a lucrurilor. În cerere este menționat faptul că coproprietarul Kolb Nicolae este și specialistul fabricii, iar avizul favorabil este necesar pentru că "*de fapt fabrica aduce un aport real industriei românești și este necesară funcționarea ei*", iar fără de acest specialist ar suferi, mai ales că "*în prezent nu se pot găsi alți specialiști, fiind mobilizați cei de origine etnică română*"¹⁰.

Controlul circulației evreilor era foarte strict, iar atunci când ordinele în vigoare nu erau respectate, evreii erau considerați suspecți și chiar "*ostili statului român*". Într-un document confidențial trimis de către Poliția Sighișoara d-lui prefect al Jud. Târnava Mare, am întâlnit un asemenea caz. Pentru a înțelege cât mai bine cum puneau problema autoritățile și ce măsuri propuneau în cazul nerespectării condițiilor de deplasare a evreilor, am ales să redăm documentul aproape în întregime, iar pentru o cât mai interesantă lectură am păstrat exprimarea originală. Raportul mai sus amintit conține următorul text: „*Avem onoarea a vă raporta, că cu raportul Nr. 2625 din 20 iunie a.c. s-ua înaintat Inspectoratului Regional de Poliție Alba Iulia actele în contra evreului Hirschfeld Maximilian, cu domiciliul obligatoriu, în acest oraș str. Tâmplărilor nr. 6, fiind evacuat în luna iunie 1941 de pe teritoriul comunei Racoșul de Jos, jud. Tr. Mare, pentru faptul că eliberându-i-se de această poliție [Sighișoara] autorizația de călătorie nr.70 din 13 iunie 1942 pe*

---

⁸ Ibidem, fila 614,

⁹ Ibidem, fila 613,

¹⁰ Ibidem.

distanța Sighișoara - Rupea [...] cu valabilitate de la 15 pînă la 16 iunie 1942, când a ajuns în comuna Rupea nu s-a prezentat la Postul de Jandarmi, respectiv, pentru a i se face viza de sosire, pe autorizația de călătorie.

Astfel numitul evreu nu s-a conformat ordinelor în vigoare, cu privire la deplasarea evreilor.

Întrebat, că de ce nu s-a prezentat la Postul de Jand. Rupea, pentru a face viza de sosire pe autorizația de călătorie, a declarat că nu a știut acest lucru, ori afirmațiile acestui evreu nu pot fi adevărate, deoarece chiar pe autorizația de călătorie se menționează clar, că în localitatea unde merge, este obligat a se prezenta la poliție, sau Post de Jand., pentru a lua viza de sosire.

Din cele de mai sus rezultă, că numitul evreu intenționat nu s-a prezentat la Postul de Jand. Rupea pentru viză, prin aceasta căutând a se sustrage supravegherii, probabil pentru a nu se descoperii intențiile necurate, pe care le avea.

Din acte rezultă că acest evreu s-a mutat de un an de zile din str 6 Septembrie 22, adresă ce s-a menționat în registrul de evidență a evreilor de la Biroul Siguranței, în str. Tâmplarilor nr.6, fără a fi făcut cunoscut acest lucru Biroului de Siguranță, după cum era obligat, astfel că numitul evreu a făcut și acest lucru intenționat, pentru a nu i se ști domiciliul și deci a deruta organele polițienești în ceea ce privește supraveghierea sa.

Evreul Hirschfeld Maximilian s-a arătat ostil Statului Român, prin faptul că a afirmat că englezii vor câștiga războiul și că soarta evreilor va fi cu totul alta decât cea din prezent.

Credem că acest evreu ar trebui să fie internat în lagăr, spre a servi ca exemplu și celorlalți evrei, care în viitor vor căuta să se sustragă de la îndatoririle ce le au. [...]”¹¹.

---

¹¹ Idem, dosar 6/1942, fila 21.

Se poate constata că după ce le-au fost restrânse drastic o serie de drepturi civile, dacă nu respectau cu sfințenie reglementările ce priveau circulația lor, evreii erau pedepsiți încă o dată în plus.

O altă problemă pe care o întâmpinau evreii era excluderea copiilor din școlile de stat. La Sighișoara nu exista o școală primară evreiască de 7 clase, însă era una la Mediaș¹². Deplasarea copiilor la Mediaș presupunea acordarea unei autorizații de călătorie pentru părintele însoțitor. Din toamna anului 1942 datează unele cereri în acest sens, însă nu știm în ce măsură a mai funcționat această școală deoarece la 16 octombrie 1942 nu a sosit încă ordinul de aprobare de la Ministerul Culturii Naționale¹³.

Problemele de acest fel au continuat pentru populația evreiască până în anul 1944. Au existat situații în care în urma bombardamentelor unora le-a fost distrusă locuința și au cerut să revină în comunele natale din mediul rural. Prin ordinul nr. 5302 din 30 mai 1944 se interzicea autorităților locale să aprobe așezarea evreilor în comunele rurale¹⁴. Potrivit aceluiași ordin se accepta totuși, în cazurile excepționale sau dacă chiar era necesară prezența unui evreu în sat, însă așezarea lui trebuia să fie aprobată de Ministerul Afacerilor Interne - Subsecretariatul de Stat al Poliției. Un caz de evreu care dorea să revină în comuna natală fiind constrâns de împrejurări a fost cel al evreului Genadt Sidon Izidor ce locuia în Brașov. Acesta înaintează o cerere la 24 mai 1944 prefectului din Sighișoara prin care îl roagă să-i aprobe "*evacuat în comuna natală Cuciulata din Jud. Târnava Mare*"¹⁵. El își întemeiază cererea pe faptul că este sinistrat în urma bombardamentelor "*aviației inamice*" (aviația germană) și în plus afirmă că de când este concentrat la Spitalul Brașov (august 1941) și-a făcut datoria față de țara în care s-a născut. La cerere mai anexează și un

---

¹²Idem, dosar 37/1942, fila 672,

¹³Ibidem, fila 670

¹⁴Idem, dosar 24/1944, fila 2,

¹⁵Ibidem, fila 4,

certificat de bună purare eliberat de conducerea spitalului, în care se afirmă că *"evreul Genadt Sidon ... tot timpul concentrării a avut o purtare morală ireproșabilă, îndeplinându-și datoria în modul cel mai conștiincios. Susnumitul nu a dat dovezi că nutrește sentimente subversive sau dăunătoare statului ori ordinii publice"*¹⁶. Evreul în cauză a dat asigurări că familia lui se va întreține singură și nu va cere ajutor financiar din partea comunei, iar primăria Căciulata i-a dat aviz favorabil pentru a se întoarce¹⁷. Cu toate acestea prefectura nu aprobă evacuarea lui în comuna Căciulata *"întrucât în comună sunt prea mulți evacuați"*¹⁸.

Pentru a exista o evidență cât mai exactă în intervalul 20-30 mai 1942 urma să se desfășoare recensământul evreilor de pe tot cuprinsul județului¹⁹. Cu toate că majoritatea evreilor au fost evacuați din mediul rural, totuși în mai 1942 mai existau încă evrei în sate. În legătură cu pregătirea recensământului, prefectura, *"având în vedere că se mai găsesc și astăzi evrei în mediul rural"*, îi cere comandantului Legiunii de Jandarmi măsuri pentru *"ca posturile de jandarmi să îndrume toți evreii la Sighișoara"* pentru primirea și completarea formularelor de recensământ²⁰. Cei din Mediaș rămâneau în oraș urmând să se deplaseze comisiile de recensământ acolo. Nu am intrat în posesia datelor recensământului făcut în mai 1942, dar există date oficiale ale populației evreiești din județ pentru anul 1941. Potrivit acestora nu exista o populație foarte numeroasă de evrei raportată la numărul total al populației. Dintr-un total de 164 646 de locuitori în întreg Județul Târnava Mare, doar 1089 erau evrei în anul 1941. Datele privitoare la evrei pentru anul 1941 prezentate în Monografia Jud. Târnava Mare (1943) ridică unele semne de întrebare²¹. Potrivit sursei amintite față de anul 1930 în 1941 populația evreiască a crescut doar cu 2

---

¹⁶ Ibidem, fila 6,

¹⁷ Ibidem, fila 3,

¹⁸ Ibidem, fila 7.

¹⁹ Idem, dosar 37/1942, fila 348,

²⁰ Ibidem, fila 349.

²¹ *Monografia Jud. Târnava Mare, Tipografia Miron Neagu-Sighișoara, 1943, p.96,*

persoane, în condițiile în care s-a înregistrat o creștere destul de semnificativă a populației (mai puțin la unguri unde este consemnată chiar o scădere). Cea mai numeroasă comunitate de evrei era la Mediaș și număra 788 de locuitori²². În schimb la rubrica "alții" apare cifra de 12 186 în anul 1941 față de 4 675 în anul 1930. Este posibil ca în condițiile politico-idelogice de atunci cifrele acestea să nu fie chiar reale și numărul evreilor să fi fost puțin mai mare. Chiar și așa nu putem vorbi la nivelul județului de o populație foarte numeroasă de evrei. Probabil faptul că nu era foarte numeroasă în Jud. Târnava Mare, această populație nu a reprezentat un "pericol" atât de mare pentru regimul antonescian ca în alte zone ale țării unde au existat deportări. Nu este exclus să fi existat cazuri de deportări în zona Sighișoara, dar noi nu am întâlnit în documentele la care am avut acces. Mai mult, sunt câteva informații care ne determină să credem că nu au existat asemenea cazuri. În 1949 la cererea autorităților centrale trebuia făcută o "*recenzare, inventariere și conservare a bunurilor evreilor care au fost deportați și nu s-au mai întors în țară*"²³. Prefectura județului Târnava Mare cere o evidență în acest sens din teritoriu. Toate *preturile* plaselor (plășilor) Sighișoara, Mediaș, Rupea Saschiz, Agnita și Șeica Mare au răspuns că pe teritoriul lor nu au existat asemenea cazuri²⁴. Dacă ar fi existat bunuri rămase de pe urma evreilor deportați cu siguranță acestea apăreau consemnate în dosarul cu privire la ordinul referitor la inventarierea și conservarea bunurilor evreilor deportați. Chiar dacă nu au fost deportați, evreii din Județul Târnava Mare au avut de suferit de pe urma legilor antisemite din anii 1940-1942.

---

²² Ibidem.

²³ Serviciul Județean al Arhivelor Statului Mureș, Fond - Prefectura Jud. Târnava Mare, dosar 2/1949, fila 3,

²⁴ Ibidem, filele 8-15.

Aspects of anti-Jewish measures in the County of Târnava Mare (1941-1944)

(Abstract)

In the previous issue of the yearbook *Alt-Schaessburg* we treated some aspects regarding the history of the Hebrew Community of Sighisoara, especially during 1940-1942. This theme is basically a continuation of the subject, but approached from the perspective of individual cases. In the years 1941-1942 a series of properties belonging to Jews in Sighisoara and Medias were confiscated, action followed by their eviction from "rural communities" to the county seat (Sighisoara). Beside these measures there were also other restrictions regarding ownership of factories, shops and other economic resources, as well as access to education. The confiscated buildings were to be assigned to institutions or organizations. Another problem was the movement of Jews from one place to another. They couldn't move freely, by train or other transportation to solve some personal problems, only after approval of some travel authorizations. This kind of problems continued for the Hebrew population until 1944.

Cuvinte cheie: Sighișoara, Mediaș, evrei, restricții, evacuare.

Keywords: Sighisoara, Medias, Hebrew, restriction, eviction.

HERMANN BAIER – AMINTIRI

Florina Ștefan

Hermann Andreas Baier s-a născut la 7 Mai 1930 în Daneș, lângă Sighișoara.

Aici a terminat și școala primară.

Părinții săi au fost agricultori care aveau o gospodărie de mărime medie, fapt care a și permis unuia din cei cinci copii să studieze. Aceste posibilități financiare reduse aveau să se mai diminueze semnificativ după ce familia a fost deposedată de bunurile ei, urmare a transformărilor politice de după 23 August 1944, iar tatăl său și-a pierdut viața într-un accident de tren.

Din 1940 Hermann Baier a locuit în Sighișoara, mai întâi ca elev, în internatul Gimnaziului Bischof Teutsch. După desființarea acestei instituții, în anul 1948, a fost elev al nou înființatei școli pedagogice din oraș. Între anii 1949-1950 a activat ca învățător la școala pregătitoare, putând astfel să acumuleze o experiență practică valoroasă.

Au urmat trei ani de studiu al matematicii, la Timișoara. Evoluția sa ulterioară poate fi numai greu descrisă pe scurt, datorită extraordinarei sale complexități: A predat matematica la diverse școli de zi și seară, a fost director de școală, inspector școlar județean, conducătorul comisiei pentru educație a consiliul raional Sighișoara, mai târziu deputat în consiliul popular orășenesc și raional, și membru al comitetului executiv, președinte al consiliului raional al etnicilor germani, director al Școlii din Deal (1978-1987 și 1990-1997), cu 18 ani de

activitate unul din cei mai „longevivi” directori a acestei venerabile instituții, după Daniel Höhr (27 ani) și Johann Wolff (22 ani).

Pe lângă activitatea sa bogată în domeniile profesional și politic, Baier a desfășurat și o bogată activitate culturală. : în orchestra simfonică a casei de cultură, timp de mulți ani a condus corul de cameră, a fost activ ca tată al vecinătății și în cadrul comunității evanghelice.

Domnul Baier este foarte apreciat în Sighișoara și în afara ei, datorită preocupării sale neconținute pentru destinele orașului. În 1997 i s-a acordat titlul de cetățean de onoare a orașului.

Dagmar-Herta și Lukas Geddert în: Siebenbürgische Zeitung, 20. Mai 2010, pag. 19

Redăm mai jos interviul pe care ni l-a acordat domnul profesor Hermann Baier, în luna octombrie 2012, ultima mărturie pe care ne-a lăsat-o din bogata sa activitate și fascinantă sa viață. Interviul este transcris fidel, după înregistrările audio, în cadrul programului de educație muzeală *Magazinul de Nostalgie*, organizat de Muzeul de Istorie Sighișoara, coordonat de specialistul în comunicare al muzeului, d-na Florina Ștefan, având parteneri elevii clasei a X-a E, promoția 2012 de la *Liceul Teoretic Joseph Haltrich*, clasă cu predare în limba germană.

- *Domnule Baier, vă mulțumim că ați acceptat invitația noastră și v-am ruga să ne împărtășiți unele din amintirile dumneavoastră legate de orașul nostru. Toate aceste mărturii contribuie la crearea și la păstrarea identității noastre ca sighișoreni.*
- *Deci doriți în mod special partea distractivă...*
- *Dorim tot ce știți !*
- *Aaa.. dacă doriți tot ce știu eu, atunci să știți că e tare mult...*
- *Dar poate că, dacă veți avea amabilitatea să ne mai onorați în viitor cu prezența dumneavoastră, vom mai avea ocazia să aflăm cât de multe lucruri de la dumneavoastră.*

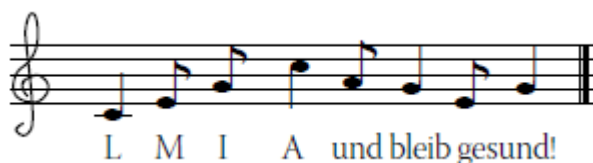
- Cu mare plăcere.

Eu am funcționat aici în Sighișoara, și *numai* în Sighișoara 52 de ani în învățământ. Am urmat și liceul, - liceul din deal -, ca și voi, și vă închipuiți, în acești 52 ani eu am trăit multe aici în Sighișoara, având și funcții deosebite; am fost director de școală – numai la liceul de sus am funcționat 30 de ani, din care 16 ani am fost director. Am fost și la alte școli, la școala generală Nr.1 (azi Școala Generală "Radu Popa"), la școala generală Nr.3, patru ani, (azi Școala Gimnazială "Miron Neagu"), la „Mircea Eliade” (azi Colegiul Național), am fost unsprezece ani, din care 3 director adjunct. Am fost la sfatul raional, trei ani am fost inspector școlar iar alți 3 ani am fost șeful secției de învățământ, așa că am avea multe de povestit din domeniul învățământului. Dar și din domeniul cultural am avea multe de povestit, pentru că am cântat în orchestra simfonică, - nu știu dacă ați auzit că a existat așa ceva în Sighișoara până în anul 1964. În anul 1964 s-a desființat, din cauza că nimeni nu mai învăța să cânte la vioară, tineretul învăța acordeonul și chitara și cu astea nu se putea face o orchestră simfonică. Atunci s-a desființat și s-a înființat un cor de cameră german, în care am cântat și eu și din 1982, după ce au murit cei doi dirijori am dirijat eu acest cor, timp de douăzeci de ani. Am fost cu acest cor și în străinătate. Am fost în Austria, în Ungaria, în Germania, am fost și în Italia – de trei ori în perioada comunistă și de șase ori după 1990. Așa că și din acest domeniu am putea să vă povestesc câte ceva. De asemenea și din domeniul social. Poate ați auzit de vecinătăți. Eu am fost tată de vecinătate timp de 18 ani deși după statute, tatăl vecinătății se schimbă din doi în doi ani. Eu am avut ghinionul că cei care urmau după mine s-au răscumpărat, așa că am rămas eu, din 72 până în 90. Am fost activ și în domeniul bisericesc am

fost curator districtual și membru în conducerea bisericii evanghelică la Sibiu timp de 12 ani.

Mie mi s-a spus să vă spun și niște lucruri hazlii. Să știți că Sighișoara are un specific deosebit, pe care nu-l au alți sași din Ardeal. Este un gen foarte dur, aș vrea să spun..

Cunoașteți probabil salutul sighișorean, pe nemțește „Leck mich am Arsch und bleib gesund!”¹ Nu l-ați cunoscut? Acest lucru l-a spus și Götz von Berlichingen, numai că Goethe nu a adăugat acest adaos „creștinesc” „und bleib gesund”. La Götz von Berlichingen rămâne numai prima parte – parte a doua au găsit-o numai sighișorenii. Salutul acesta sighișorean este cunoscut în toată lumea. Are și o melodie: (*cântă*)

iar unde se întâlnesc sighișorenii, se anunță cu acest salut al sighișorenilor. Înainte de primul război mondial studenți sași au studiat în Germania și într-un orașel mai mic s-au anunțat cu acest salut și poliția a observat că e ceva deosebit acolo, l-a prins pe unul, l-a arestat și l-a întrebat de semnificația acestui semnal sonor. Acesta le-a spus-o, și ei s-au supărat și au considerat că este o jignire a lor. Atunci el a spus, „rog a întreba la Sighișoara, se va confirma că acest salut există, este întrebuințat acolo de toată lumea”. Și atunci a întrebat poliția de acolo – în Sighișoara era polițai un **Reinhardt Pretz**, specialist în drept, adică cu studii în drept, care a rămas șeful poliției până în 19, în 1919 când Ardealul a trecut la România, bineînțeles că nu a mai putut să stea un funcționar de stat sas, și atunci a fost eliberat la vârsta de 39 de ani și n-a mai primit nici o funcție, cu o pensie modestă a trăit, l-am mai găsit și eu

¹ Linge mă în cur, și rămâi sănătos! (n.t)

aici prin piața cetății, suferea de amețeli, noi l-am condus de câteva ori acasă, nu se mai putea mișca săracu’.

În orice caz, el a răspuns că salutul sighișorean, ăla care vi l-am spus în cuvinte, există, și se folosește aicea:

1. Pentru a începe o discuție
2. Pentru a termina o discuție
3. Pentru a da unei discuții o altă întorsătură.

Medieșenii și sibienii s-au certat cum e corect în salutul sighișorean – pe nemțește sună mai bine – *im* sau *am* adică, „leck mich **im** Arsch” sau „leck mich **am** Arsch”² La Goethe încă³ a fost „im”. Acolo a fost im. Și atunci unu mai deștept din Mediaș a zis: ”hai să-i întrebăm pe sighișoreni, că doară ei trebuie să știe cum e corect!”

Iar răspunsul sighișorenilor a fost: „Im sau am e neesențial : **uns.**”⁴ Adică **pe noi.**

Vedeți așa sunt sighișorenii. Au avut loc multe, multe, aicea. Multe se pot spune.

Un doctor Fritz Markus a scris niște amintiri despre ce s-a petrecut în Sighișoara pe vremea lui și înaintea lui. Sașii au știut să sărbătorească mult, în special înaintea postului. Înaintea postului erau așa-numitele „Richttag”-uri. Erau Richttag”-uri ale bărbaților... În Sighișoara aveam multe vecinătăți. Despre vecinătăți nu știu dacă vi s-a vorbit deja. Erau niște organizații mai mult sociale, se poate spune și naționale, - că nu se prea primeau alte naționalități în cadrul acestor vecinătăți – pe străzi. În funcție de mărimea străzii era o singură vecinătate sau chiar mai multe. Sau chiar mai multe străzi formau o singură vecinătate. Era o formă de organizare strictă, cu statute foarte stricte, care a avut o importanță deosebită în

²Linge mă **în** cur sau **pe** cur ?

³ Încă, aici are sensul de „de asemenea”

⁴ In sau pe e neesențial : pe noi!

viața socială a oamenilor, fiindcă au avut ca rol principal, de a-l ajuta pe cetățean, pe membrul vecinătății, în momente deosebit de grele. Acestea sunt la naștere, la îmbolnăvire și la moarte, la înmormântare. Înainte, când femeile nășteau, nu existau maternități, exista o moașă care se deplasa în casa respectivă și ajuta pe noul cetățean al lumii să vină pe lumea aceasta. Nefiind chiar așa de specializate, s-au întâmplat și multe decese, multe femei murind în timpul nașterii. În orice caz la naștere și după naștere lăuza era ajutată de vecine din imediata apropiere. Lăuza trebuia să stea trei săptămâni în pat. Acum se scoală femeile în ziua următoare, dacă nu chiar și în ziua în care au născut, și treaba merge fără probleme, - numai că atuncea se considera că trebuie să-și revină, și stătea trei săptămâni în pat, iar în acest timp familia era îngrijită de vecine. La îmbolnăviri de asemenea erau ajutați oamenii, însă un rol deosebit aveau vecinătățile la decese. Vecinătatea îi revenea sarcina să rezolve totul, inclusiv sicriul. Vecinătatea aducea sicriul, mortul era trecut în sicriu și în aceeași zi sau în ziua următoare era transportat la capela aceea de lângă Biserica din Deal, de unde era și înmormântat o zi sau două mai târziu, și era purtat de membrii vecinătății pe ultimul drum.

Noi n-am avut niciodată purtători dinăștia plătiți. E drept că groapa era săpată de oameni plătiți, dar restul făcea totul vecinătatea.

Aceste vecinătăți, cum vă spuneam, organizau petreceri înaintea postului. Era așa-numitul „Richttag”, ziua judecății, a bărbaților, unde erau judecați bărbații, unde trebuiau să plătească amenzi cei care au lipsit nemotivat de la înmormântări. La înmormântarea unui membru al vecinătății era obligatorie participarea bărbaților până la vârsta de 70 de ani. Motivările nu se prea acceptau. Oamenii erau obligați câteodată chiar să-și schimbe serviciul cu altcineva ca să poată participa la înmormântare. Bineînțeles, acești bani strânși din amenzi, erau apoi „topiți”, cum s-ar putea spune, printr-o masă și un șpriț puternic acolo, de care beneficiau toți membrii vecinătății. Asta era deci un Richttag al bărbaților. Femeile, de asemenea,

organizau un Richttag din acesta, și apoi mai era așa numitul „Tanzrichttag” adică Richttag-ul de dans, de petrecere. Ei, la acest Richttag s-au întâmplat lucruri deosebit de „interesante”. Oamenii aveau niște idei crunte de tot. De exemplu au apărut doi, costumați și mascați, cu o oliță de noapte în care era vin și niște cremvurști, și se plimbau prin sală și unul ducea olița, iar celălalt servea. Scotea din oliță și mușca. Vă închipuiți cum a arătat acest lucru, - că lumea nu știa ce este acolo. Altă întâmplare la un astfel de Richttag a fost că un meșter, a intrat într-o „sobă” din carton. Ușița sobei era în spate, pe fund, și scria acolo *expre* „A nu se deschide”. Bineînțeles că, dacă oamenii au fost îndemnați să *nu* deschidă, tocmai asta au făcut-o, și deschizând acolo, au văzut un popou gol.

Ce am pățit și am organizat și eu – petrecerile astea aveau loc de obicei aicea la „Sander”. La Sander era o sală destul de bună, aveau și bucătărie acolo, mâncarea se putea găti chiar acolo, sau măcar se putea încălzi acolo. Deci, la unul din aceste Richttaguri, eu eram în comitetul de conducere a vecinătății, am organizat următorul lucru: Doctorul Paul Markus avea un dispozitiv din acesta – cum se cheamă – un irigator. Știți ce e acela, irigator. Un dispozitiv cu care se fac clisme. Lipsea furtunul de acolo. Furtunul l-au adus din București și au pregătit acest dispozitiv. Tatăl vecinătății era un tâmplar – asta era prin anii 70 și atunci apăruseră mașinile de spălat „Alba Lux”. Erau verde deschis, cu capac, și tâmplarul ăsta a făcut din placaj un Albalux din ăla, o mașină de spălat, așa de exact ca și cele care se găseau în comerț – și *nu se prea găseau* în comerț. Ei, și s-au vândut lozuri pentru câștigul acestui dispozitiv, acestei „mașini de spălat”, lumea a cumpărat nebunește, un alt tâmplar a venit la mine să mă bată că nu am mai avut lozuri, - nu am făcut decât 300, lumea a vrut mai multe, că fiecare a vrut să câștige, mai ales că era ieftin, cu prețul unui loz puteai să câștigi o mașină care altfel costa destul de mult – i-am spus să stea jos să tacă din gură, și la extragere mașina a fost câștigată de saxofonistul Tulli, care

stătea lângă mașina aceea cu saxofonul la burtă și nu a avut ce reclama, că în fond și aia era o mașină de spălat.

Erau multe poezii/pamflete care „biciuiau” vecinii pentru defectele și greșelile lor. Pentru copii era de asemenea o petrecere în după amiaza acestei zile.

Se tocmea o muzică profesionistă care cânta foarte, foarte, fain, îndemnând la audiție.

Richhtagurile se țineau și în timpul verii. Oamenii aduceau mâncare de acasă, băutura o dădea vecinătatea. Dintre toate orașele germane numai în Sighișoara au existat *Bruderschaft* - , în care erau organizați băieții și *Schwesterschaft* pentru fete. Biserica ținea slujba și după masa, *Vesper*. Sighișoara avea obiceiul de a da nume la orice. Duminica slujba se ținea alternativ, o duminică sus și una jos⁵ de la Rusalii și până la Ziua Morților.

Dr. Markus a scris despre crâșme. Existau în Sighișoara peste 80 de crâșme. Multe erau ale familiilor care locuiau în casele respective.

Schoppelt a scris despre „Canalul Suez” („ghețcăna”⁶ unde este acum Evidența Populației).

Până în 1966 circula trenulețul prin centrul orașului, așa numitul „Wusch”. Acesta mergea foarte încet, cu o viteză foarte mică, aproape „la pas”. De aceea și locomotivele trenului, aveau numele lor. Erau trei locomotive. Numele acestea erau inspirate din citate din diverși autori. Una se numea Schiller – „Vine greu, dar totuși vine”. A doua era Luther: „Aicea stau, și nu pot altfel”, iar ultima „Galilei” – „Și totuși se mișcă”. Este și un banc: Un sighișorean ajunge în Rai la Sfântul Petru și a vrut să-i dea drumul, că a dus-o greu, că a mers tot prin Agnita la Sibiu. Iar Sf. Petru a zis „Ce să-ți fac dacă ai fost prost și nu te-ai dus prin Copșa Mică”.

Doctorul Julius Oberth, tatăl lui Hermann Oberth, a construit spitalul municipal. El a venit aici în 1896 - **Hermann Oberth** avea atunci doi ani. Hermann

---

⁵ În Biserica din Deal și în cea a mănăstirii.

⁶ străduța

Oberth era supradotat, îl interesau mult matematica și fizica. A citit cu mare plăcere pe Jules Verne (De la Pământ la Lună). A găsit greșeli și a început să cerceteze, fiind încă elev de liceu, și să termine să calculeze ecuațiile bazate pe principiile acțiunii și reacțiunii pentru rachete. A lucrat în Germania la proiectarea rachetelor V1 și V2. După cel de-al Doilea Război Mondial echipa din care făcea parte la Pennemünde a fost dusă în America și Rusia și au construit rachetele. Oberth nu a fost luat de nimeni. A vizitat Sighișoara în 1972. A vorbit despre *Weltspiegel*, (Captarea energiei solare cu ajutorul unor oglinzi amplasate în spațiu). În anul 1994 s-au sărbătorit 100 ani de la nașterea lui.

Oberth a fost profesor 3 ani la Școala din Deal. Din 1935-1938 a fost profesor la Mediaș unde și-a construit și casa care azi este muzeu.

Prima școală din Sighișoara a fost construită la baza Scării Acoperite. Prima școală sus în deal s-a înființat în 1608. În anul 1928 a fost adăugat ultimul etaj.

Profesorul **Donath** a solicitat deschiderea aceluși cabinet de desen (în cadrul Școlii din Deal), pentru a avea lumină mai bună.

În anul 1792 a fost construită o clădire cu două etaje și acolo era scrisă o inscripție. Unele litere sunt mai ridicate și cifrele romane însumate dau 1792.

Între 1799-1901 au fost făcute mai multe modificări. În 1901 a început construcția multor școli. ***Dacă ești în minoritate, trebuie să faci ceva deosebit de bun ca să te ridici deasupra majorității.*** Exista și o școală pentru adulți, în timpul iernii, ridicându-se la nivelul cultural al populației. În celelalte orașe au fost construite clădiri mai mari, la Sighișoara s-a adăugat un etaj și clădirea a fost extinsă puțin spre pădure. În proiect, clădirea trebuia lărgită de-a lungul gardului care unește clădirea cu Scara Acoperită, dar s-a renunțat la aceasta pentru că acoperirea Biserica din Deal.

Profesorul **Höhr**, a fost profesor până la 73 de ani, a fost pensionat în 1948. A întemeiat colecția de păsări și minerale (și a cheltuit toți banii soției sale, o nobilă maghiară).

În secolul XIX au fost trei directori importanți: Georg Paul Binder din 1822-1831, Georg Daniel Teutsch între 1850 și 1863 și Friedrich Müller din 1863-1869. Din anul 1901 până în 1948 liceul a purtat numele „Bischof Teutsch Gymnasium”.

Timp de un secol, soarta sașilor a fost în mâna a 4 sighișoreni, din care 3 au fost și directorii de care am pomenit ai liceului. Școala era foarte căutată, pentru că avea și internat dar și foarte bine cotate datorită dascălilor săi. Era o școală de băieți. Fetele mergeau la Școala Normală de Fete din 1904. Numai că fetele nu prea ajungeau în învățământ datorită legii prin care femeile căsătorite nu puteau să lucreze în învățământ. Atunci unele nu se căsătoreau tocmai din acest motiv. Joseph Haltrich, culegător de folclor era în legătură cu Frații Grimm.

Internatul școlii a fost unul foarte bun. Clădirea din stânga, a fost construită prin 1890. Clădirea din spate, unde este acum cantina, a fost terminată în 1941. Și celelalte școli din Orașul de Jos, cazau elevii la acest internat.

Și eu am locuit între 1940 – 1944 în acest internat, până la terminarea războiului. Țin minte că dimineața făceam gimnastică de înviorare.

În 1944 școlile de jos au fost umplute cu răniți, primind după 23. August 1944 alte destinații. Școli germane au rămas cea din deal și jos la policlinică (actuala Școală Generală “Radu Popa”) a fost o secție a Școlii de Sus. Între 1948 și 1955 a funcționat Școala Pedagogică cu limbă de predare germană. În comunele învecinate erau 3 școli separate, cu conduceri separate.

În 1948 a venit apoi reforma învățământului. Profesorii au atins vârsta pensionării și au fost aduși alții tineri. Liceul Teoretic de băieți a fost transformat în Școală Mixtă Pedagogică iar Școala Normală de Fete și Liceul de Băieți din Sibiu au fost comasate.

Din anul 1959 Liceul din Deal este cu limba de predare mixtă, română și germană.

În ianuarie 1945, sașii (bărbații între 18-45 iar femeile între 17-45 de ani) au fost deportații în URSS. În Biserica Mănăstirii se află o placă comemorativă unde sunt trecute numele celor care au murit acolo. Cei rămași în viață s-au întors în 1949. Sora mea s-a căsătorit în 1944 iar după numai trei zile soțul ei a fost dus pe front.

Cel mai cunoscut dascăl al Școlii din Deal a fost Hermann Oberth. La Feucht, lângă Nürnberg în Germania, este și un muzeu dedicat lui. Au venit o dată copiii cu un teanc mare de poze, pentru a-i cere autografe. Profesorul Oberth i-a întrebat, ce fac cu atâtea poze. Copiii au spus: ”Facem schimb. Pentru 10 Oberth se dă un Beckenbauer”.

Von Braun, cel care a condus construcția rachetelor Saturn, cele care aveau să ducă primii oameni pe lună, a fost studentul lui Hermann Oberth. Ei nu pot fi comparați. Oberth a făcut calculele, arătând că este posibil, iar von Braun a confirmat. Fără Oberth nu ar fi existat von Braun. Oberth a fost și membru al partidului republican, și nemții nu îl prea iubesc, nu e atât de cunoscut. Ca profesor sus la liceu, era un om imposibil, - directorii încercau să scape de el. Când elevii voiau să nu se facă ore, îl întrebau care e problema cu zborul spre lună.

Regrețați că ați servit numai în Sighișoara ?

Nu. Mi-a plăcut asta și de aceea nu am emigrat. Am fost în Germania de teri ori în perioada comunistă. Au rămas unii acolo și eu am avut probleme cu securitatea.

PATRIMONIU

ARTĂ ȘI CULTURĂ ORTODOXĂ.

ICOANA PE STICLĂ DIN COLECȚIA GHEORGHE CERNEA

Lavina –Carmen Avram

Pictura pe sticlă s-a dezvoltat ca meșteșug popular în Transilvania și nordul Moldovei, în centre urbane și rurale, începând din secolul al XVIII-lea. Procedul, folosit mai întâi în Tirol și Boemia de Sud s-a răspândit și în Transilvania, prin Austria. Apariția centrelor producătoare a fost favorizată de existența numeroaselor „glăjării”, care furnizau materialul de bază pentru realizarea icoanelor.

Prin includerea Transilvaniei în Imperiul Habsburgic, după 1699, populația românească asuprită nu a mai avut posibilitatea de a folosi decât mijloace modeste de exprimare artistică. A reușit totuși ca prin artă populară să ajungă la realizări remarcabile.

O caracteristică importantă a icoanelor pe sticlă din Transilvania o constituie iconografia ortodoxă de proveniență bizantină. Primele lucrări au fost realizate la Nicula (jud. Cluj), în secolul al XVIII-lea, unde pictorii au folosit șabloane interpretate într-o manieră proprie. Treptat, în decursul mai multor decenii, pictura pe sticlă a devenit un meșteșug la care participa tot satul. Destinată țăranimii și lucrată de țărani, mai ales în perioada iernii când munca la câmp nu se mai efectua, pictura pe sticlă a avut un limbaj și cadouri plastice care puteau fi receptate cu ușurință, explicând astfel răspândirea ei rapidă pe tot cuprinsul Transilvaniei.¹

Picturile pe sticlă înșirate în cameră erau pentru țăranul analfabet o importantă Carte Sfântă. La loc de cinste erau icoana Maicii Domnului cu Pruncul, cea a Mântuitorului: Pantocrator sau cea „cu vița de vie”, Sfânta Treime, sfinții protectori precum: Sfântul Nicolae – ocrotitorul familiei, Sfântul Gheorghe – al pământului, Sfântul Ilie – al recoltei, Sfântul Dumitru – al păstoritului, Sfântul

---

¹ Corina Nicolescu,, *Icoane vechi românești*, Editura Meridiane,București, 1971, p.30.

Haralambie – apărător de boală. Așadar, putem spune, că aceste icoane nu pot avea o existență autonomă, în afara contextului lor.

Tehnica picturii pe sticlă.

După tehnica de execuție, numele acestor icoane ar trebui să fie mai degrabă „sub” decât „pe” sticlă. De fapt, pictorul desena și colora icoana pe ceea ce, ca rezultat final, ar fi fost partea din spate a sticlei (de obicei confecționată manual în mici ateliere locale de sticlărie), în timp ce partea opusă, adică cea expusă ochiului privitorului, juca rolul de ecran de protecție pentru pictură. Acest procedeu cuprindea desenarea conturilor în oglindă astfel încât, la întoarcerea sticlei pe cealaltă parte, imaginea să se prezinte corect. Prima fază tehnică a pictării icoanei pe sticlă era desenarea conturilor cu o pensulă fină. Pe urmă, se continua colorând părțile figurilor și fondul; în anumite cazuri și pentru anumite regiuni se utiliza și un strat subțire de foiță de aur sau argint. La sfârșit, după dispunerea unui strat de lac pe spatele icoanei pentru a fi apărută de umiditate, pictura era înrămată și protejată de o placă de obicei din lemn de brad.

Dacă în prezent sticla se poate achiziționa din atelierele specializate, în trecut se lucra doar pe sticlă confecționată în mici ateliere sau manufacturi – așa numitele „glăjării”. Aici sticla era produsă manual în foi subțiri și avea ondulări, ochiuri de aer sau noduri mici, ceea ce a determinat ca icoanele pictate să fie mai fragile. Sticla îndeplinește un rol dublu în cadrul icoanei: de suport și de înlocuitor al vernilului. Un important avantaj al sticlei îl constituie calitățile de transparență și de luminozitate pe care le capătă culorile.

În ceea ce privește culorile, în vechime negrul se prepara din negru de fum frecat cu clei și cu alcool, amestecat și cu puțin gălbenuș de ou. În prezent se folosește tușul. Celelalte culori se frecau în deosebi cu ulei, iar pentru a grăbi uscarea se adăuga terebentină și acetat de plumb. În afară de negru, care servea la desenul conturilor, cele mai cunoscute și mai întrebuințate culori erau: roșu,

galben, albastru, verde, alb, vermilion, bronz și argintiu. Tonurile și intensitatea culorilor au descins într-o mare măsură din felul cum erau preparate de meșterii creatori, cum ajungeau la selectarea unor nuanțe proprii, devenite mai apoi caracteristice pentru icoanele din diferite centre sau zone.² În prezent, gama cromatică a icoanelor este aceeași, deosebirea constă în faptul că putem procura culorile gata preparate din magazinele de specialitate.

În aproape toate cazurile, icoanele se zugrăvesc după izvoade (modele).

Tehnica icoanelor pe sticlă arată mare simplitate a mijloacelor de care s-au servit acești zugravi țărani, fapt ce pune în evidență talentul și simțul artistic al meșterilor ce au făurit aceste opere.

Tehnica specifică icoanei de Nicula

În tematica icoanelor vechi de la Nicula predomină imaginile Mariei, ciclul cristologic, portretele sfinților „protectori”, iar ca scene din vechiul testament, doar „Adam și Eva”. Cel mai frecvent Maria e prezentată cu pruncul în brațe. Există icoane reprezentând *Nașterea Precistei*, *Buna Vestire*, *Intrarea în Biserică*. O temă frecventă este *Adormirea Maicii Domnului*. *Maica Domnului Jalnică*, imagine de inspirație catolică, portretul Mariei îndurerate cu simbolul durerii – crucifixul – lângă chipul ei, este a treia imagine ca frecvență. *Nașterea Lui Isus* se întâlnește în foarte multe variante compoziționale, unele foarte naive, altele mai savant realizate. *Tăierea împrejur* și *Stretenia* sunt teme rare, găsite numai printre icoanele vechi; *Botezul Lui Isus* se întâlnește mai des. *Cina cea de Taină* este o temă mult reprezentată, în variante multiple, din cauza conținutului ei simbolic. Mai puțin frecventă este *Intrarea în Ierusalim*, *Isus rugându-se pe Muntele Măslinilor*, în comparație cu *Răstignirea*, temă prezentată în numeroase moduri, care este unul din

---

² C. Irimie, M. Focșa, *Icoane pe sticlă*, Editura Meridiane, 1971, pp1-15.

Georgeta Stoica, Olga Horșia, *Meșteșuguri artistice tradiționale*, Editura Enciclopedică, București, 2001, pp.157-165.

subiectele favorite ale picturii de la Nicula. *Pantocratorul, Învățătorul, Isus cu vița de vie*, simbol al euharistiei, este mai dogmatic reprezentat la Nicula, unde Isus stă în picioare pe lespede de mormântului său, din care se înalță, decât în Țara Oltului și Șcheii Brașovului, unde Isus stă pe o ladă de zestre pictată. Un subiect îndrăgit de pictorii de la Nicula este *Masa Raiului*, simbolizată printr-un romb central, pe ale cărui laturi se sprijină alte patru romburile în care sunt înscrise participanții la ospățul ceresc: Maria, Isus și alți doi sfinți. Punctele de încrucișare ale benzilor ce delimitează romburile sunt ornamentate, spațiile libere sunt ocupate de compoziții florale sau de Pomul Vieții. Dintre sfinți, cei mai des reprezentați sunt: *Gheorghe, Paraschiva, Constantin și Elena și arhanghelii Mihail și Gavril*.³

Concluzionând, putem spune că varietatea în modul de interpretare a temelor poate fi comparată cu bogăția variantelor cusături de pe iile țărăncilor din satele românești. Icoanele de Nicula, ca și cusăturile, aparțin fiecare unei familii de motive, cu caracteristici comune, dar cu interpretări care nu sunt identice. Acest fenomen, neîntâlnite în pictura pe sticlă a Europei Centrale, scoate în evidență puternica originalitate și individualitatea creatoare a țaranului român care, cu mijloace dintre cele mai modeste, a dat naștere unei importante creații populare.

Muzeul de Istorie dispune de o colecție de icoane pe sticlă – Colecția Gheorghe Cernea. Ele sunt conservate și prin forma lor rămân surse documentare referitoare la evoluția picturii pe sticlă.

Din Colecția Cernea, conform inventarului Muzeului, prezentăm șase din icoanele de la Nicula:

1. Nr. Inv. 2226 - Sfântul Ilie Prorocul

- Nicula;
- începutul secolului al XIX-lea;

---

³ J. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, Editura Meridiane, București, 1975, pp.59-62; Ion Apostol Popescu, *Arta icoanelor de la Nicula*, Editura Tineretului, 1969, pp.40-43.

- dimensiuni: L:31cm, l:26cm;
- colecția Gheorghe Cernea, Sighișoara – Muzeul de Istorie;
- în iconografia populară românească trăsăturile prorocului Ilie s-au confundat cu cele ale lui Jupiter. Sfântul Ilie, în credința poporului, întocmește vremea, aduce ploaie la timp, stăpânește fulgerul și tunetul al cărui bubuit este provocat de roțile căruței sale care calcă peste nori. Trăsura Sfântului Ilie este trasă aici, spre deosebire de alte centre, de cai albi. Imaginea de la Nicula este un exemplu pentru stabilirea proporțiilor dintre elementele componente ale scenei după importanța lor și în funcție de spațiul disponibil. Astfel, sfârșitul apare mai mare decât trăsura și chiar decât caii. Un interesant detaliu îl constituie spițele roților desenate în formă de cruce grecească.

2. Nr. Inv. 2242 – Tăierea împrejmur

- Nicula;
- a doua jumătate a secolului al XVIII-lea;
- dimensiuni: L:28cm, l: 23cm;
- colecția Gheorghe Cernea, Sighișoara – Muzeul de Istorie;
- scenă rarisimă din ciclul cristologic, are ca și caracteristică draperia albă din colțul superior, în afara chenarului cu motiv de „funie”, care înconjoară scena ca un arc de triumf. Maria e îmbrăcată ca țărăncile odinioară ale acestei regiuni, cu fusta încrețită, șorț și laibăr mai lung decât talia. Marele preot care, după ritul mozaic, operează circumciziunea, poartă boneta specifică cu două coarne. Masa amintește de lăzile „rudărești”, prin formă și prin împărțirea suprafeței în triunghiuri. O orizontală de mâini întinse împarte cadrul în două jumătăți. Caracterul și caligrafia literelor mărturisesc, și ele, datarea.

3. Nr. inv. 2246 – Sfântul Gheorghe

- Nicula;
- începutul secolului al XIX-lea;
- dimensiuni: L: 31cm, l: 25,5cm;
- colecția Gheorghe Cernea, Sighișoara – Muzeul de Istorie;
- dintre portretele de sfinți, în producția de la Nicula, Sfântul Gheorghe se bucură de cea mai mare căutare. Cel mai răspândit tip de șablon este cel ce a servit icoanei reproduse, în cadrul minuscul al icoanei de la Nicula neintrând decât lupta călărețului cu balaurul Berytos. În reproducerea de față desenul este mult schematizat, calul pare de jucărie datorită ochilor cu privire blândă de om, călărețul pare înțepenit. Brațul ridicat și picioarele calului descriu două semicercuri cu deschideri opuse, sprijinite pe diagonala lănci care împarte cadrul în două triunghiuri egale. Mișcarea similară a acestui braț, a frâului și a balaurului, creează un anumit ritm ce anulează rigiditatea călărețului și a curții împărătești. În această interpretare iconarul s-a servit de tonuri nuanțate; roșul bruegelian centrează portretul ecvestru, ton evidențiat de alb-griul calului și de strălucirea aureolei.

4. Nr. Inv. 2262 – Masa Raiului

- Nicula;
- prima jumătate a secolului al XIX-lea;
- dimensiuni: L: 27,5cm, l: 22,5cm;
- colecția Gheorghe Cernea, Sighișoara – Muzeul de Istorie;
- Masa raiului, la care participă Isus, Maria și doi Sfinți (Sfântul Nicolae și Sfânta Paraschiva) s-a transformat într-o ciudată compartimentare, patru romburi sprijinite cu câte o latură pe un romb central. Această reprezentare a fost preluată din xilografurile hășdățene, în care tema

figurează încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Personajele sunt înscrise în romburile conturate de benzi împodobite cu câte o rozetă în punctele de încrucișare. Rombul central include un motiv floral.

5. Nr. Inv. 2273 – Plângerea Lui Isus

- Nicula;
- începutul secolului al XIX-lea;
- dimensiuni: L: 31cm, l: 26cm;
- colecția Gheorghe Cernea, Sighișoara – Muzeul de Istorie;
- în versiunea de la Nicula, această scenă se limitează numai la doi apostoli, ce asistă la jeluirea Mariei. Trupul alb, așezat pe catafalc traversează orizontal lățimea cadrului, doar două stele albe incluse în fondul de aur ce unește aureolele, reprezintă participarea astrelor la această plângere. Colțurile superioare sunt decorate cu flori roșii, integrându-se cu discreție scenei străjuită de o imensă cruce, simbolul morții lui Isus.

6. Nr. Inv. 2280 – Isus cu vița de vie

- Nicula;
- începutul secolului al XIX-lea;
- dimensiuni: L:28,5cm, l: 24cm;
- colecția Gheorghe Cernea, Sighișoara – Muzeul de Istorie;
- versiunea de la Nicula a temei îl arată pe Isus în picioare pe lespedea mormântului său (ca semn de biruință a morții), de obicei pictată în alb, recognoscibilă după forma sa dreptunghiulară și după cele două inele pentru ridicare. Vița formează un cerc deschis, întoarsă către mâinile Lui Isus, care stoarce un ciorchine într-un potir așezat pe laviță. Temă mult răspândită în țările de origine latină, Isus cu vița de vie simbolizează misterul euharistiei, după cuvintele rostite de Isus la Cina cea de taină:

„Beți dintru acesta toți că acesta este sângele meu, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor”. Există o legendă care vorbește despre Procleea, soția lui Pilat, care, cu toată interdicția lui Pilat, asistă la răstignirea Lui Isus; stând sub cruce, a fost stropită de sângele țâșnit din pieptul Lui Isus. Ca să scape de haina pătată de sânge, Procleea a intrat într-o livadă și a îngropat-o la rădăcina unui piersic. În acea clipă, din sângele Lui Isus, a răsărit o vie cu ciorchini mari și boabe dulci. Legenda se sprijină pe cuvintele Lui Isus din Evanghelia lui Ioan: „Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele”. Această temă a cunoscut la Nicula cele mai decorative stilizări ale viței încărcată de ciorchini.

BYZANTINE ART AND CULTURE. IKON ON GLASS FROM GHEORGHE CERNEA COLLECTION.

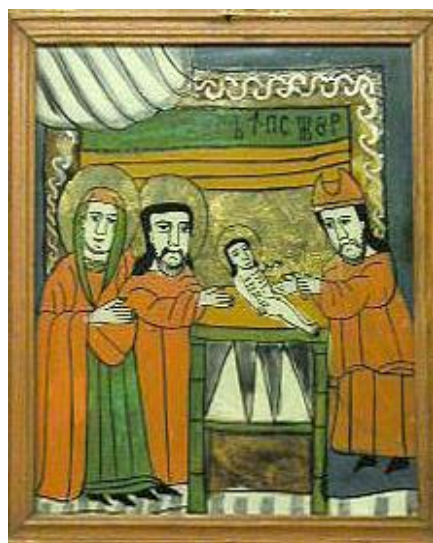
The author of this article tell us about the value and the unique way of the glass painting. Ikons on glass represented for illiterate peasant an important Bible. The first ikons on glass in Transylvania war achieve to Nicula, in XVIII century, where thr artists used stencils interpret in a proper manner..

Cuvinte cheie: icoane pe sticlă, Nicula, colecția Gheorghe Cernea

Keywords: ikons on glass, Nicula, Gheorghe Cernea collection

Nr. Inv. 2226 - Sfântul Ilie Prorocul

Nr. Inv. 2242 – Tăierea împrejur

Nr. inv. 2246 – Sfântul Gheorghe

Nr. Inv. 2262 – Masa Raiului

Nr. Inv. 2273 – Plângerea Lui Isus

Nr. Inv. 2280 – Isus cu vița de vie

CĂILE FERATE SIGHIȘORENE. STUDIU GENERAL

Dan Vasile Teșculă

De-a lungul timpului, căile ferate au însemnat enorm pentru umanitate. Au revoluționat atât călătoriile, cât și comunicațiile interurbane sau inter-rurale. Prima locomotivă, sau mai bine spus, primul proiect transformat în realitate a fost celebrul *Tram Engine* a galezului Richard Trevithick (1771-1833). Aceasta era concepută pe o cale de rulare de ecartament îngust, de doar 917 mm. De altfel întreaga primă jumătate a secolului XIX a stat sub numele lui în materie de cale ferată și de material rulant, Trevithick fiind autorul mai multor invenții.¹

Tot în Anglia va apare și prima cale ferată, iar scopul construirii sale era transportul cărbunelui din minele Darlington (nord-estul Angliei) până la Stockton. Proiectele acestei linii i-au aparținut celebrului George Stephenson, care a proiectat această cale între anii 1822-1825 fiind finanțat de Edward Pease și de episcopul de Auckland. Linia va fi cunoscută drept *Coal Line*. Această cale ferată e inaugurată la data de 27 septembrie 1825. Însă Stephenson va cunoaște consacrarea în anul 1829 când locomotiva sa *The Rocket* câștigă concursul de la Rainhill, marcând un punct de cotitură în dezvoltarea căilor ferate.²

Destinul face ca și țara noastră să aibă ca primă linie ferată tot o *coal-line*. Începută în decembrie 1854, linia Anina-Lișava va deveni atât linie de transport marfă (cărbune) cât și de transport călători. Deși inițial tracțiunea se baza exclusiv pe forța a doi sau mai mulți cai, dezvoltarea foarte rapidă a construcțiilor de căi ferate în zonă, determină fabrica constructoare să gândească o trecere spre tracțiunea feroviară. Așa a luat naștere una din cele mai spectaculoase linii ferate (Oravița-Anina, inaugurată împreună cu linia Oravița-Baziaș la 1 noiembrie 1856), dar și al

---

¹ Pentru detalii vezi Ilie Popescu, *Căi ferate, transporturi clasice și moderne*, ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, pp 16-26.

² *Ibidem*, pp 29-31.

celui mai spectaculos proiect de locomotivă: Locomotiva în sistem Fink-Engerth tip D-t purtând numărul 500 și denumită *Steyerdorf*.³ Rând pe rând, Căile Ferate se răspândesc pe tot cuprinsul teritoriului românesc contribuind simțitor la dezvoltarea regiunilor noastre istorice.

În micul nostru demers ne-am propus să arătăm evoluția construcției căii ferate precum și a materialului rulant al depoului micului nostru burg, care încă din vechi timpuri era un punct de referință cu o activitate socio-economică vibrantă. Deși calea ferată de ecartament îngust a fost centrul de atracție al Sighişoarei nu o vom aduce în discuție deoarece s-a mai vorbit despre ea.⁴

Ideea introducerii unei căi ferate care să faciliteze transporturile în Transilvania a suscitat încă de la primele proiecte, vii și ample dispute în presa din orașele ardelene. Două mari centre economice și politice se vor angrena într-o *luptă* acerbă spre a determina parcursul mult-doritului drum de fier. Prin intermediul presei, ziariștii din Sibiu și cei din Brașov dedică spații ample acestei probleme spinoase, iar articolele scrise înșiră argumentele pentru care cel dintâi drum de fier ardelean să treacă prin orașul lor. Dar care ar fi motivul pentru această ceartă? Motivul este unul eminamente economic: orașul care ar beneficia de calea ferată determina un extraordinar elan pe plan economic iar orașele dinafară pierdeau posibilitatea de a concura pe piața costurilor și transportului.⁵

Odată cu dezvoltarea propriu-zisă a marilor industrii, mai ales cele extractive, au făcut ca lipsa de mijloace de transport să fie foarte acută. Creșterea tot mai mult a producției cerea de urgență crearea unei linii ferate în vechea Transilvanie. Adineauri vorbeam despre marile dispute dintre marile centre

---

³ Ilie Popescu, „125 de ani de la inaugurarea liniei de munte Oravița-Anina”, în *Modelism* nr. 1/1988, p.24. Pentru detalii suplimentare legate de nașterea liniei Oravița-Anina recomand lucrarea domnului profesor Rudolf Grăf, *Contribuții la istoria Banatului Montan; StEG ca factor de modernizare*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011, capitolul legat de transporturi.

⁴ Claudiu Pop, „Linia ferată îngustă Sibiu-Sighişoara” în *Alt Schaessburg*, nr 4/2011, pp 190-194.

⁵ A se vedea, pentru detalii Nicolae Teşculă, *Presa social-politică săsească din Transilvania 1850-1876*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp 224-232.

industriale. Trei *tabere* au apărut în funcție de zona și marele oraș ce era susținut. Astfel, Sibiu, Clujul și Brașovul se implică în ample dispute pe tema viitorului drum de fier. Fiind un oraș în apropiere, Sighișoara se vede nevoită să susțină activitățile intelectualilor și jurnaliștilor brașoveni implicați în dispute. O activitate deosebită a dus-o revoluționarul George Bariț al cărui *Memorialulu pentru celu dintâiu drumu de feru în România Unită* prevedea proiectul unui drum de fier ce vine dinspre Oradea trecând prin Cluj și ulterior prin Brașov spre a trece Carpații pe la Nehoișu spre a ajunge la gurile Dunării la Brăila.⁶

Cele mai multe discuții s-au purtat pe seama următoarelor posibile trasee: Oradea – Cluj – Teiuș – Mediaș – Brașov, cu continuarea către pasul Buzău (neținându-se seama de dificultatea unui eventual traseu precum și activitatea seismică din zona Nehoișu) pentru ca ulterior să se ajungă la gurile Dunării pe la Brăila. Cel de-al doilea posibil traseu s-a axat pe ruta Arad – Deva – Simeria – Vințu de Jos – Blaj – Mediaș – Brașov cu continuarea spre Brăila enunțată mai sus. Arad – Deva – Simeria – Vințu de Jos – Sibiu – Turnu Roșu – Râmnicu Vâlcea – Pitești – București a fost cel de-al doilea traseu asupra căruia s-a discutat.⁷ Fiecare dintre aceste proiecte de cale ferată se va materializa până la sfârșitul secolului.

Trebuie precizat și costul de 136.000 de florini per kilometru. Cei care au realizat atât calea ferată cât și lucrările de artă de pe această magistrală feroviară au fost ingineri din Austria, Ungaria dar și voluntari din satele și orașele transilvănene.

Inaugurat la data de 18 iulie 1872, tronsonul Mediaș – Sighișoara este exploatat și în prezent, fiind una dintre cele mai circulate tronsoane feroviare din țară. Atât transportul de călători cât mai ales cel de marfă este asigurat pe acest tronson ce face legătura dintre Brașov și celelalte orașe din regiune. Linia este de

---

⁶ Gheorghe Bariț, *Memorialulu pentru celu dintâiu drumu de feru în România Unită*, Brăsovu, 1862, apud C. Botez, Demetriu Urmă, Ion Saizu, *Epopaea feroviară românească*, ed. Sport-Turism, București, 1977, p 9.

⁷ *Ibidem*, p 53.

execuție simplă fără declivități pronunțate, ceea ce înseamnă că nu s-au întâmpinat probleme deosebite în timpul construcției.

Tronsonul Sighișoara – Brașov, fiind mai lung decât cel dinspre Mediaș, acest segment de cale ferată trece printr-o zonă de o frumusețe autentică șerpuiind printre dealuri spre Brașov. Construcția căii ferate a fost alocată unei concesiuni britanice a fraților Warring care au asigurat finanțarea și exploatarea căii ferate în acei primi ani de exploatare.⁸ Un obstacol semnificativ a fost traversarea dealului Piatra situat între satul Dârju și actuala gara Beia, spre a se face trecerea de la bazinul hidrografic al Târnavei Mari cu bazinul hidrografic al Oltului. Soluția a fost săparea unui tunel în lungime de 640 de metri.

În termeni de specialitate, acest tunel este clasat ca fiind un tunel *de vârf*, adică se situează la 528 de metri altitudine iar declivitatea este de 10mm/m.⁹ Executat inițial cu o cămășuire simplă din beton, tunelul nu a beneficiat de lucrări de hidroizolație și din acest motiv, precum și din faptul că tehnologia vremii nu permitea lucrări de asemenea anvergură, tunelul este inaugurat la 1 iunie 1873 împreună cu întregul tronson de cale ferată, deși problemele cu apa care se infiltra prin beton, nu fuseseră rezolvate deloc.¹⁰

La Sighișoara, exploatarea feroviară a fost intensă. Datorită apropiatei vecinătăți cu Brașovul, micul burg devine repede un punct de referință pe harta feroviară ardeleană. Astfel că la scurt timp după construcția căii ferate, se începe și construcția micii stații precum și construcția depoului de locomotive. Amplasamentul acestuia era în apropiere de lacul Șercheș, un punct de referință în mentalul colectiv sighișorean. În foarte scurt timp, Brașovul devine un important centru feroviar și acest aspect, a avut consecințe și pentru Sighișoara. Astfel, marile

---

⁸ Vezi Radu Bellu, *Mica Monografie a Căilor Ferate din România*, 4 vol., Filaret, București, 2004.

⁹ Idem, *Mica monografie a tunelelor din România*, Filaret, București, 2009, p 99.

¹⁰ *Ibidem*, p 100.

transporturi de mărfuri precum și trenurile de călători de rang înalt ce vor avea ca destinație Brașovul, inevitabil vor trece și prin micul nostru burg.

Debutul secolului XX aduce timpuri grele ce vor culmina cu debutul Primului Război Mondial. La câțiva ani după aproape toate țările din Europa, inclusiv România, participă la acest cataclism mondial. La sfârșitul acestuia țara noastră se găsea de partea țărilor învingătoare. Prin tratatele de pace de la Versailles (1919) respectiv de la Trianon (1920), visul tuturor intelectualilor și demnitarilor români de atâtea secole se înfăptuiește în sfârșit. Unirea tuturor provinciilor istorice, a fost nu doar un prilej de bucurie fără margini; aceasta a fost și premisa pentru dezvoltarea politico-economică din anii 20.

Pentru a rezolva problema transportului de mărfuri peste Carpați, unde autoritățile feroviare încă mai funcționau pe baza vechilor legi și limba de comunicare încă era maghiara, astfel autoritățile de la București au hotărât în ianuarie 1920 militarizarea personalului CFR pentru întărirea disciplinei. De aici datorită numărului uriaș de oameni care munciau în cadrul CFR, în mentalitatea colectivă a lor s-a întipărit expresia *CFR – a doua armată a țării*.

Datorită reîntregirii naționale traficul de călători și cel de marfă era într-o creștere continuă. Traficul de călători spre exemplu crește exponențial de la 11.568.884 de călători transportați în perioada 1914-1916, la 14.220.432 la finele anului 1920.¹¹

Începând cu anul 1921, încep să fie puse spre dezbatere în parlamentul țării, legile ce vor fi incluse în mult-dorita constituție ce urma să fie adoptată doi ani mai târziu. Într-un proiect de lege se stipula dorința de unificare a provinciilor nou-incluse cu țara-mamă. Aceasta prevedea mai multe proiecte de linii ferate ce ar lega Transilvania de vechiul Regat. Câteva exemple sunt traseul Reșița-Caransebeș sau

---

¹¹*Apud* Constantin Botez (și colab.), *op.cit.*, p 221.

Bumbești-Livezeni. Tot în această perioadă încep studiile de fezabilitate pentru a pune în practică ideea lui Gheorghe Bariț: linia ferată Brașov-Nehoiășu.

Perioada anilor 1926-1928, sunt puse în dezbatere proiectele pentru dublarea liniilor ferate de pe întreg teritoriul țării. Anul 1927 vede adoptarea vastului plan conceput de inginerul R. Baiculescu pentru dublarea liniilor Oradea-Teiuș-Copșa Mică-Jibelea, precum și tronsonul Brașov-Sighișoara, însă proiectul va fi pus în practică doar la mijlocul anilor 30. Un posibil motiv ar fi faptul că vremurile *liniștite* nu au durat prea mult, Marea Criză economică precum și ascensiunea regimurilor totalitare în țările care au fost înfrânte în război au perturbat *statu-quo*-ul mondial. Dublarea liniei Brașov-Sighișoara s-a făcut lent și anevoios pentru ca în 1940 lucrările să fie întrerupte temporar din cauza situației internaționale delicate care răpește din teritoriul național Basarabia și Nordul Bucovinei, Nord-Vestul Transilvaniei precum și Cadrilaterul. Pe cale de consecință, la 16 mai 1941 s-a deschis un cont special pe numele CFR care să permită continuarea lucrărilor de dublare la liniile ferate de pe teritoriul țării precum și construcția de alte linii al căror principal rol era eminent militar (transport de trupe respectiv de material militar cât mai repede spre locurile unde era nevoie de ele). Așa a apărut proiectul liniei Brașov-Făgăraș. Distrugerile cauzate de bombardamentele aliate și ulterior cele germane au cauzat pagube imense pentru CFR. La terminarea luptelor de pe teritoriul național, majoritatea triajelor erau scoase din uz. Multe rute, precum și calea ferată spre Sighișoara din ambele părți au suferit distrugeri semnificative. De aceea, principalele proiecte ale primului guvern comunist au fost reabilitarea (1945-1947) și consolidarea drumurilor de fier naționale (1949-1959).

Dezvoltarea continuă a căilor ferate, precum și inițierea proiectului de industrializare al țării a însemnat revenirea foarte rapidă a drumurilor de fier care acum va deveni principalul mijloc de transport.

În perioada anilor 60 sunt reluate dezbatările privind dublarea și chiar electrificarea căilor ferate. Astfel în 1963, linia Braşov-Predeal (linie de munte cu profil greu) va fi electrificată în vederea organizării unui concurs pentru selecția celei mai bune și eficiente locomotive electrice.¹² După îndelungi teste, s-a ales oferta suedeză de locomotive electrice, iar în anul 1965 prima locomotivă electrică fabricată de firma ASEA pentru țara noastră pleacă în prima ei cursă de probă, pe secția menționată.¹³

Anii 70 văd continuarea eforturilor de îmbunătățire și dezvoltare a căilor ferate. Pentru sporirea traficului feroviar, se începe săparea celui de-al doilea tunel de la Beia. În paralel s-a lucrat la cel vechi pentru rezolvarea problemelor legate de hidroizolație. Aceste lucrări au fost finalizate în anul 1980. În paralel, s-a realizat și construcția tunelului de pe firul doi de cale ferată în anul 1974 după proiectul inginerilor Zamfir Ion și Popescu Anca din cadrul IPCF București.¹⁴

Pentru micul nostru burg, debutul anilor 70 este marcat de teribile inundații ce au creat atâtea și atâtea pagube atât în oraș cât și în zonele limitrofe. Desigur, calea ferată nu a scăpat furiei apelor, acestea distrugând porțiunea ce înconjură Dealul Gării, dar și o mică parte din vechiul depou. Ca măsuri de reparație IPCF București, prin proiectul inginerului Lucian Mureșan și cu ajutorul utilajelor și muncitorilor din cadrul Șantierului 74 Ciceu, se încep săpăturile galeriilor ce vor constitui tunelul de la Sighișoara. Tunelul, lung de 146 metri, construit pentru cale dublă și prevăzut cu gabarit de electrificare a fost terminat și dat în exploatare în anul 1974¹⁵.

---

¹² Despre acest concurs, pe care presa franceză l-a denumit *Noul Rainhill* (apud. *La vie du Rail*, 3 noiembrie 1963) se găsesc detalii în *Tren Magazin*, nr 21/1996 respectiv nr 28/1999, pp. 14-15.

¹³ Pentru detalii legate de această cursă de probă precum și caracteristicile tehnice complete a se vedea Nicu Condacse – „Un eveniment important în istoria CFR: Calea ferată Braşov-Predeal a fost dată în exploatare”, în *Revista CFR* nr.1/1966.

¹⁴ Radu Bellu, *Mică monografie a tunelelor.....*, pp 99-100; 388.

¹⁵ *Ibidem*, p 390.

Anul 1980 vede începutul lucrărilor de electrificare la tronsonul Brașov-Sighișoara, terminate un an mai târziu, în septembrie 1981. Trenul inaugural a fost tras de locomotiva electrică cu numărul 060-EA1-029 din cadrul depoului Brașov (actualmente a depoului Ciceu). Tot în această perioadă, depoul de locomotive este mutat pe actualul său amplasament, în prezent fiind doar o remiză unde locomotivele gareză pentru revizii și inspecții în caz de probleme.

Deși scurtă, istoria căilor ferate sighișorene este indisolubil legată de cea a căilor ferate din Brașov. Tronsonul de cale ferată amintit în această lucrare, este astăzi cea mai circulată arteră feroviară asigurând legături cu aproape toate orașele mari din România.

MATERIALUL RULANT; scurt istoric:

Încă de la înființare, depoul de locomotive al burgului nostru mic, a avut în custodie mai multe locomotive de proveniență maghiară, în marea lor majoritate, dar și de proveniență austriacă. Despre parcul feroviar sighișorean de ecartament normal din perioada antebelică se știu foarte puține aspecte. Acest lucru se datorează, din păcate, vremurilor tulburi ce s-au abătut peste Europa la debutul secolului XX. Însă puținele documente ce au supraviețuit acestor vremuri grele ne relevă câteva date interesante. Multe din locomotivele de proveniență maghiară (*Magyar Állami Vásvut-* pe scurt MAV) au fost repartizate depourilor din marile orașe ardelen. Acestea au rămas în proprietatea acestora și după terminarea Primului Război Mondial, trecând în proprietatea statului român. În cadrul tabelului anexat la finalul acestui studiu am indicat statutul locomotivelor care au avut Sighișoara ca depou de domiciliu. Însă acestea nu sunt singurele serii de locomotive care au provenit din Ungaria. Spre exemplu, seriile MAV 222 și celebrele MAV 377, majoritatea aparținând depoului Brașov au tranzitat frecvent micul nostru burg fie la tracțiunea unor trenuri de marfă, fie la tracțiunea trenurilor de călători. Din păcate nu se cunoaște exact care au fost locomotivele din aceste serii care au aparținut depoului Brașov. Ele au fost casate și

tăiate în anii interbelici, în care locomotivele mai puternice şi mai moderne le-au luat locul.¹⁶

Conform tabelului de la finele lucrării,¹⁷ majoritatea locomotivelor erau de provenienţă maghiară, anii de fabricaţie variind de la 1897 şi până în 1919. După măreţul eveniment de la 1 decembrie 1918 şi adoptarea legilor comune pentru toate provinciile româneşti, parcurile feroviare din Transilvania vor fi dotate cu material rulant de provenienţă germană precum şi din producţia indigenă din cadrul uzinelor din Reşiţa şi din Bucureşti.

Vechiul depou sighişorean a fost dotat de-a lungul perioadei interbelice cu locomotive de tipul prusac P8. Aceste locomotive, au fost creaţia de suflet a unui inginer german pe nume von Borries. Foarte celebre în centrul şi vestul Europei, Polonia, Austria sau chiar Franţa vor emite comenzi pentru acest tip de locomotive. Un număr de 364 de astfel de locomotive din producţie atât străină cât şi proprie, au străbătut căile ferate din ţara noastră. Acest tip de locomotivă a adus servicii ţării din 1919 şi până în 1991 când ultimele locomotive au fost casate şi ulterior făcute să dispară sub lampa de sudură.¹⁸ Simplitatea utilizării precum şi randamentul foarte bun dat în exploatare i-au determinat pe germani, ca alături de celebrele Volkswagen Beetle, sau avionul Junkers JU-52 să fie alintate drept *Mädchen für alles* (doamnă bună la toate).¹⁹

Din producţia indigenă, locomotive cu aburi care au populat depoul Sighişoarei a fost clasa 150.000. Uzinele care au construit acest tip au fost cele de la Reşiţa (UDR), respectiv Bucureşti (Malaxa, redenumite după 1945 *Uzinele 23*

---

¹⁶ Detalii despre aceste serii precum şi despre celelalte vezi Şerban Lăcrişteanu, Ilie Popescu – *Istoricul Tracţiunii Feroviare din România vol. 3*, ASAB, Bucureşti, p48.

¹⁷ Precizăm pe această cale că datele furnizate în tabel sunt preluate din tabelul aflat la finalul operei citate în nota de mai sus. Date despre locomotivele diesel şi cele electrice nu ne sunt la îndemână deoarece parcul feroviar actual este considerat *de interes strategic naţional* şi pe cale de consecinţă datele sunt confidenţiale.

¹⁸ Şerban Lăcrişteanu, Ilie Popescu – *Istoricul Tracţiunii Feroviare din România*, vol. 2, ASAB, Bucureşti, p 34.

¹⁹ Pentru detalii complete despre acest tip de locomotive vezi *Ibidem*, pp 60-91.

august pe scurt U23A). Inspirată din seria germană BR-50²⁰ locomotivele din clasa 150.000 au fost cele mai moderne locomotive cu abur din țara noastră. Cea de-a patra locomotivă de acest tip, 150.054 a făcut parte ani la rând din depoul Sighișoara, fiind deseori adăugată la tracțiunea trenurilor grele de marfă care circulau spre Brașov. Locomotivele cu aburi au adus servicii depoului Sighișoara mai bine de 100 de ani, ele fiind foarte rapid înlocuite în perioada cuprinsă între anii 1959 și 1973, de noile locomotive Diesel de 2100 CP (fabricație Sulzer, Elveția și ulterior Electroputere Craiova), de 3000 (tipul 060-DF, producție Electroputere), respectiv de 4000 de Cai-Putere (seria 060-DD care preiau încet dar sigur întâietatea pe căile ferate).

După electrificarea căilor ferate începută în anii 70, în paralel cu dublarea liniilor principale, Locomotivele electrice tip 060-EA și EA1 vor deveni de-a lungul anilor o prezență constantă în micul nostru burg, iar reviziile lor generale de acum puteau fi făcute în cadrul micii remize din spatele gării.

The Railways of Sighișoara A general study

(Summary)

Throughout times the railroad meant so much for humanity. The development of the *roads of steel*, meant that cities, villages and other geographical points were connected. It was probably faith's destiny that the first railroads were the so-called *coal-lines* or *kollerbahn*, in German, for both England and Romania. The article presents the evolution of the railways of Sighișoara as a part of the bigger railroad that links our medieval burgh with the town of Brașov. Passing through a magnificent scenery, the Sighișoara-Brașov railway posed many problems that were solved very fast. Today it is the most circulated railroad sector in Romania, housing important works of art in terms of bridges, and most importantly, the two railway tunnels. This present study is short comprehensive work that can be further developed by anyone who wishes to contribute to the history of our little burgh.

Cuvinte cheie: Căi ferate, Locomotive, Sighișoara, Tunele, Locomotive Diesel

Keywords: Railroads, Locomotive, Sighișoara, Tunnels, Diesel engine.

---

²⁰BR= *Baurheie* (tip de locomotivă, ger.)

Anexa1: Parcul de locomotive cu abur din Sighișoara

Seria locomotivei	Numărul de înmatriculare	Nr. fabricație, orașul și anul fabricației	Data casării	Ultimul depou de domiciliu
MAV 324	324.677	Budapesta 4118/1917	30.08.1978	Sighișoara
	324.776	Budapesta 4531/1919	?	Sighișoara
MAV 326	326.218	StEG-Viena 2114/1889	27.04.1964	?
	326.494	Budapesta 1087/1897	02.04.1962	Sighișoara
MAV 375	375.011	Budapesta 2094/1907	?	Chitila-Fabrica de zahăr
	375.356	Budapesta 2268/1909	?	?
	375.421	Budapesta 2358/1909	01.11.1974	Pui
	375.494	Budapesta 3197/1913	01.05.1961	?
	375.518	Budapesta 3274/1913	?	Orăștie
	375.809	Budapesta 3948/1916	?	Sighișoara, la Fabrica de Faianță. Mențiune: în perioada 1935-1940 locomotiva a fost blindată
	375.855	Budapesta 4165/1916	?	Pui.
230.000 (tip prusac P8)	230.007	Henschel und Sohn Cassel 18.229/1921	12.09.1997	?

	230.072	Schwartzkopf Berlin 7755/1921	28.10.1996	Baia Mare
	230.101	Schichau Berlin 2813/1919	28.08.1993	Paderborn (înmatriculată cu nr. 38.2702)
	230.137	Reşiţa 176/1932	08.11.1993	Paşcani
	230.181	Reşiţa 218/1933	12.09.1997	?
	230.240	Reşiţa 247/1934	12.12.1996	?
150.000	150.028	Reşiţa 669/1954	1996	Braşov
	150.054 (cea de-a patra locomotivă de acest tip)	Malaxa Bucureşti 393/1945-46	22.12.1996	A aparţinut iniţial depoului Braşov pentru ca ulterior să fie cedată depoului Sighişoara unde va fi casată.
	150.058	Malaxa Bucureşti 397/1946	01.12.1987	?
	150.059	Malaxa Bucureşti 398/1946	12.12.1996	Braşov
	150.066	Malaxa Bucureşti 436/1947	12.12.1996	?
	150.071	Malaxa Bucureşti 476/1948	Octombrie 1996	?
	150.076	Malaxa Bucureşti 480/1948-1949	?	?
	150.077	Malaxa Bucureşti 481/1948-1949	Octombrie 1996	Braşov
	150.179	Reşiţa 21505/1957	1997	Ploieşti
	150.196	Reşiţa 2622/1957	05.09.1997	?

ASIGNATE ROMÂNEȘTI AFLATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Mircea- Radu Iacob

Asignata ca și definiție este de fapt o hârtie-monedă, hârtie creată de guvern ca să înlocuiască banii de metal și care are deci, curs forțat, purtătorul nu poate fi totdeauna sigur că va obține banii de metal reprezentați de hârtie. Această *monedă fictivă* sau *fiduciară*, inventată de necesitate, nu trebuie confundată cu *biletele de bancă*, care sunt niște adeverințe ale unei monede de aur sau de argint existente și care poate fi oricând plătită purtătorului unui bilet de bancă.¹

Asignatul, uneori, asignată (în limba franceză *assignat*) era o monedă fiduciară care apare în timpul Revoluției Franceze. La origine, era vorba despre un titlu de împrumut emis de Tezaurul public, în 1789, a cărui valoare era „asignată” pe bunurile naționale. La 2 noiembrie 1789 Adunarea Națională Constituantă decide ca toate bunurile clerului să fie „puse la dispoziția Națiunii”. Aceste bunuri vor fi, considerate de acum înainte bunuri ale statului, și vor fi scoase la licitație pentru a umple casierile statului. Cum era imposibil să se vândă cât mai repede bunurile clerului, vor fi emise bilete care să reprezinte valoarea acestor bunuri.

Primele bilete emise vor avea valoarea de 1.000 de livre. Ele erau destinate nu ca și bancnote populației, ci tezurizării de către particulari pentru a face posibilă intrarea imediată de bani în visteria statului.

Din primele zile ale Revoluției Franceze, la 8 septembrie 1789, neacceptarea asignatului ca mijloc de plată era declarată pasibilă de pedeapsa cu moartea.²

La 17 aprilie 1790, asignatul este transformat în *bani de hârtie* (bancnotă), din cauza cheltuielilor curente tot mai mari ale statului și care era mereu în căutare

---

¹ “Les assignats français : l'ancêtre des subprimes” în *Trends Tendances*, Bruxelles, Roularta, 19 mars 2009, p. 20

² Jean Morini-Combi, *Les assignats: révolution et inflation*, Nouvelle librairie nationale, 1925, pp.32.-33.

de lichidități. Mai rău este faptul că, statul nu distruge asignatele pe care le recuperează și tipărește tot mai multe asignate decât era valoarea reală a bunurilor naționale. Asignatul pierzând 69% din valoare din 1790 și până în 1793.

La 18 martie 1796, asignatul este retras din circulație contra unui nou bilet bancar, *mandatul teritorial* (în franceză *mandat territorial*). Schimbul se făcea pe baza a 30 de franci asignați contra 1 franc mandat, și nu 300 contra 1 care era valoarea sa reală.³

La 4 februarie 1797 mandatul teritorial a fost retras și el din circulație, din cauza deprecierei foarte rapide, decât a predecesorului său. Între anii 1798 și 1799, forțele revoluționare franceze au instaurat Republica Romană, care a emis și ea *asignate* (în italiană *assegnati*) printr-o lege emisă în data de 14 septembrie 1798. Imperiul Rus a emis la rândul său, așa-numitele *assignații*, având înțeles de *ruble assignate, bancnote*. Ele au fost emise din anul 1760 și până în anul 1849.⁴

După proclamarea Unirii Transilvaniei cu România, din 1 decembrie 1918, la Timișoara se emite în anul următor, asignate cu valoarea nominală de 10 *fileri*, 20 *fileri* și 50 *fileri*. Forma de singular folosită pe aceste asignate era *asignată*. Textul era redactat în limba română.

Asignata este deci o formă de bani de necesitate emisă de orașe sau state în perioada 1915-1925, pentru a lupta împotriva hiperinflației. Datorită validității lor limitate (aici, două luni asignatele emise de orașul Timișoara), ele permiteau posesorilor lor fie să le preschimbe în monedă forte (dolar american), fie să obțină o contravaloare fixată de stat pentru bunurile de consum (pâine, grâu, orez, electricitate, gaz etc.).

---

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

Mai jos vom prezenta asignatele aflate în patrimoniul muzeului nostru:

Asignată 10 Fileri

Număr de Inventar: 4846; **Material:** Hârtie; **Dimensiune:** 10,4 x 6,4 cm.;
Date: 1 decembrie 1919; **Proveniență:** Litografia Csendes din Timișoara, **Culoare:**
brun-roșu 20 fileri culoare: albastru

Descriere Avers: Chenar din motive vegetale, în interior, în centru, figura lui Mercur cu cască cu aripi, încadrat de o parte și alta de câte un cartuş cu: 10/fileri. Dedesubt: ACOPIREIA · ACESTEI · ASIGNATE · O · FORME/ AZA · BANII · LEGALI · VĂRSATI · PENTRU · / ACEASTĂ · ASIGNATĂ. În colțul din dreapta jos: LITH. CSENDES, TIMIȘOARA.

Descriere Revers: Chenar din motive vegetale, în cele patru colțuri câte un medalion cu cifra 10; în interior, în centru, medalion cu cifra 10, dedesubt, cartuş cu inscripția: FILERI; în stânga medalionului: Asignată/ pe · care · / Cassieria / orașului / Timișoara / · în · timp · / de · 2 · luni / dela · data – (în dreapta): ce · se · va · fixa / o · schimbă / în · bani · / legali / Timișoara / 1. Decemvre / 1919.

Asignată 20 Fileri

Număr de Inventar: 4846; **Material:** Hârtie; **Dimensiune:** 10,4 x 6,4 cm.;
Date: 1 decembrie 1919; **Proveniență:** Litografia Csendes din Timișoara, **Culoare:** albastru

Descriere Avers: Chenar din motive vegetale, în interior, în centru, figura lui Mercur cu cască cu aripi, încadrat de o parte și alta de câte un cartuș cu: 20/fileri. Dedesubt: ACOPERIREA · ACESTEI · ASIGNATE · O · FORME/ AZA · BANII · LEGALI · VĂRSATI · PENTRU · / ACEASTĂ · ASIGNATĂ. În colțul din dreapta jos: LITH. CSENDES, TIMIȘOARA.

Descriere Revers: Chenar din motive vegetale, în cele patru colțuri câte un medalion cu cifra 20; în interior, în centru, medalion cu cifra 20, dedesubt, cartuș cu inscripția: FILERI; în stânga medalionului: Asignată/ pe · care · / Cassieria / orașului / Timișoara / · în · timp · / de · 2 · luni / dela · data – (în dreapta): ce · se · va · fixa / o · schimbă / în · bani · / legali / Timișoara / 1. Decembrie / 1919.

IM DEM PATRIMONIUM DES SCHÄSSBURGER GESCHICHTSMUSEUM BEFINDLICHE RUMÄNISCHE ASSIGNATE

(Zusammenfassung)

Die Assignate (Fr. *assignat*) sind Papiergeldscheine die zum ersten Mal zur Zeit der Französischen Revolution gedruckt wurden.

Assignate sind eine Form Notgeld, erlassen von Städte oder Staaten, zwischen 1915-1925, als Gegenmittel der Hyperinflation. Wegen ihrer begrenzte Gültigkeit (im Falle der vom Stadt Temeschwar erlassene Assignate, zwei Monate), konnten ihre Besitzer sie entweder in gültige Währung wechseln (wie z.B. Amerikanischen Dollar), oder sie konnten vom Staat einen festgesetzten Gegenwert der Konsumgüter (Brot, Weizen, Reis, Elektrizität, Gas usw.) bekommen.

Cuvinte cheie: assignate, Timișoara, România, bancnote, comerț.

Stichworte: Assignate, Temeswar, Rumänien, Banknoten, Handel.

MISCELLANEA

**Petre Din, *Studii de istorie modernă a României.*
Mentalități colective și imaginar social
Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013**

Dana Deac

Conținând 12 studii, volumul semnat de profesorul Petre Din, „Studii de istorie modernă a României. Mentalități colective și imaginar social” apărut la Editura Napoca Star din Cluj-Napoca, în întregul lui, dezvoltă două premise: faptul că imaginarul este locul în care contrariile subzistă și faptul că omul autentic, cu deschidere spre infinit, este cel care suportă integralitatea contrariilor. Acestea pot fi gestionate de un intelect compatibil cu plurivalența imaginației, rezultatul fiind raționalitatea slabă, ca soluție modernă a conflictelor.

Deși este alcătuită din 12 studii independente, articole publicate în reviste, cartea are o unitate tematică dată de interesul autorului pentru paradigma unei raționalități plurivalente, astfel încât lectura ei asigură atât o introducere pentru pasionatul de istorie, cât și problematizări sau deschideri pentru cei deja familiarizați cu temele propuse.

Figurile istorice impuse de Petre Din în imaginarul colectiv ni se derulează prin fața ochilor lecturând volumul. Primul “model” istoric pe care Petre Din îl descoperă este cel al mitului „bunului împărat”. Imaginea împăratului de la Viena este oglindită atât în presa ortodoxă, cât și în cea greco-catolică, într-o manieră pozitivă.

Un alt palier istoric imaginat de Petre Din este cel al imaginii societății românești creată de călători străini. Autorul a recurs la aceste surse istoriografice pentru reliefarea aspectelor politice, economice și religioase ale spațiului românesc. O altă figură istorică pe care o regăsim în acest volum este cea a Ecaterinei Varga, simbolul rezistenței opresiunii la abuzurile autorităților locale și centrale, cunoscută în memoria colectivă prin sintagma „Doamna Moșilor”, pata neagră din viața Mitropolitului Andrei Șaguna care în chiar ziua de boboteaza o prinde pe militanta pentru drepturile romanilor, predand-o autorităților. Profesorul Petre Din a continuat

galeria de figuri istorice adăugând și pe cele ce țin de lumea literară prin portretizarea lui Ioan Slavici.

Prin acțiunea sa de promotor al imaginilor și figurilor istorice și culturale române, Petre Din îmi amintește de precursorul marilor noștri istorici, Gheorghe Asachi și de Nicolae Bălcescu care reia preocuparea lui Asachi pentru descoperirea și popularizarea prin imagine a chipului care întruchipa idealul Unirii- Mihai Viteazul.

„Retrăim în Europa de Est, spunea Jacques Rupnik, un proces de revalorizare a identităților particulare.”¹ Fie că este vorba de identitatea națională, de cea europeană sau de identitatea lingvistică, regională, minoritară etc., înțelegerea modului cum au luat și iau naștere imaginile unor comunități despre ele însele și despre vecinii lor este esențial. Din acest motiv acest studiu are nu numai o valoare teoretică. El are și o utilitate practică, în măsura în care, ajutându-ne să ne înțelegem mai bine pe noi înșine și pe ceilalți, servește interesului comun al coabitării.

Domeniul imaginarului nu este numai complicat de definit, ci și neobișnuit de greu de circumscris din punct de vedere tematic și metodologic. Prin însăși natura sa, imaginarul constituie obiectul de interes al mai multor discipline, fie că este vorba de istoria religiilor, istoria artelor și a literaturilor, de istoria științelor și a ideologiilor, de istoria mentalităților sau de antropologia istorică. „Toate își împart vastul domeniu al imaginarului, descurajând orice tentativă de decolonizare”²

Statutul imaginarului este în esență ambiguu, dar este vorba de o ambiguitate determinată, în mare măsură, tocmai de universalitatea și varietatea inserțiilor sale ca domeniu de analiză și, nu mai puțin, ca subiect al curiozității științifice.

---

¹ Anton Sterbling, *Unterdrückung, Ideologie und der untergründige Fortbestand von Mythen in Dittmar Dahlmann, Wilfried Potthoff (Hrsg.), Mythen, Symbole und Rituale. Die Geschichtsmächtigkeit der Zeichen in Südosteuropa im 19. und 20. Jahrhundert*, Peter Lang, Europäische Verlag der Wissenschaften, s. a., p. 290

² Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*. Traducere de Daniel Dimitriu. Prefață de Gabriela Adameșteanu, Iași, Institutul European, 1997

În ultimii ani, imaginarul s-a individualizat în cadrul unor cercetări, ca urmare atât a respectului din ce în ce mai pronunțat pentru pluralism, propriu epocii noastre, cât și a sentimentului că adevărata explicație a experiențelor tragice ale veacului se găsește la un nivel mult mai profund decât cel al cauzalității convenționale.

Din punct de vedere semantic, imaginarul este deosebit de fantastic sau de fabulos (precum și de imaginație), chiar dacă sensul său este întrucâtva apropiat de al acestora. Dacă ultimii doi termeni – sinonimi oarecum cu invenția – presupun un exercițiu liber al fanteziei, în care realul este doar un simplu pretext, imaginarul înseamnă, mai curând, o „fantezie strunită”, structurată de un ansamblu de reprezentări referitoare la o realitate despre care oamenii știu că există, dar pe care nu au văzut-o sau nu o pot vedea.

După Evelyne Patlagean, de exemplu, „*domeniul imaginarului este constituit de ansamblul reprezentărilor care depășesc limita impusă de constatările experienței și de înlănțuirile deductive pe care acestea le autorizează*”.³

Ne putem atunci întreba: dacă imaginarului îi aparține tot ceea ce se situează în afara realității concrete și nu are tangență cu rațiunea, cum poate fi stabilită, totuși, linia de demarcație dintre ele? Cât de exact se poate cântări ce anume îi revine în cadrul acestui raport imaginarului și cât i se cuvine rezervat din el realității? De la un individ la altul, de la o epocă la altă epocă, răspunsurile nu pot fi decât variabile.

Jacques Le Goff spunea că imaginarul nu se identifică nici cu reprezentările realității exterioare, nici cu simbolul, nici cu ideologia, chiar dacă are multe lucruri în comun cu fiecare. Prin însăși natura sa, el constituie o noțiune diferită.⁴

---

³ Evelyne Patlagean, *L'histoire de l'imaginaire* în *La Nouvelle Histoire*. Sous la direction de Jacques Le Goff, Roger Chartier, Jacques Revel, Paris, Retz, 1978, p. 249

⁴ Jacques Le Goff, *Imaginarul medieval*. Eseuri. Traducere de Marina Rădulescu, București, Ed. Meridiane, 1991

Istoria imaginarii poate fi definită ca o istorie a arhetipurilor. Acestea sînt constante sau tendințe esențiale ale spiritului uman, scheme de organizare și interpretare a datelor realității, a căror materie este istoric determinată, dar numai în acest cadru, al unor matrice care nu de modifică nicicînd.

Pe de altă parte, imaginarii este el însuși o realitate independentă, o structură în sine, acumulînd varii elemente și o dinamică proprie, nu întotdeauna determinată de factorii de context. După cum ne-au arătat-o pînă acum atâtea nefaste utopii, produsele imaginarii nu sunt numai deosebit de complexe, ci și foarte coerente în articulațiile lor, integrînd deopotrivă reprezentări și imagini elaborate sau chiar idei abstracte, mituri și simboluri, toate avînd o dimensiune colectivă.

Dintre toate aceste componente noțiunea care apare cel mai frecvent în relație cu imaginarii este mitul. Mitul nu propune o explicație de tip științific. În schimb, el re-produce, pe cale narativă, o realitate originară, percepută ca fundamentală, mai mult: întemeietoare, pentru comunitatea în care apare, împlinind, în acest fel, anumite cerințe sau așteptări colective.

Potrivit faimoasei definiții a lui Mircea Eliade, mitul narează o istorie sacră. El povestește un eveniment care a avut loc într-un timp imemorial, timpul fabulos al începuturilor. Altfel spus, el relatează cum a apărut o anumită realitate, indiferent de natura acesteia, legitimînd-o simbolic în toate aspectele sale. În culturile primitive mitul formulează, codifică și impulsionează credințe, protejează și consolidează ordinea morală, confirmă însemnătatea ritualurilor și mijlocește regulile practice de conduită. Mitul oferă o cheie, permițînd accesul atît la un sistem de interpretare, cît și la un cod etic, model de comportament. El este puternic integrator și simplificator, reducînd diversitatea și complexitatea fenomenelor la o axă privilegiată de interpretare. El introduce în universul și în viața oamenilor o ordine.

Istoricul Lucian Boia spunea că putem defini națiunea drept o comunitate complexă dar simplificată și omogenizată în imaginar, investită cu un înalt grad de

coerență și cu un destin specific care o delimitează și o deosebesc de celelalte comunități similare.

Alături de limbă și cultură națională, un alt factor identitar extrem de puternic este memoria colectivă și prin extensie, istoria, mai exact modul în care este ea învățată. Ceea ce își amintește (sau vrea să-și amintească) o națiune din trecutul ei, modul cum își amintește ea de acest trecut, dar și ceea ce refuză să-și amintească, sunt, indiscutabil, operațiunile cele mai importante prin care se constituie această memorie comună.⁵ Ele „aduc” trecutul în conștiințe, îl interpretează și îl investesc cu un sens colectiv. Rămâne de discutat dacă acest proces este o pură reconstrucție „imaginară”, ale cărei componente (adică faptele istorice) deși reale în substanța lor, sunt dispuse potrivit unui proiect eminamente subiectiv sau dacă hermeneutica la care este supus trecutul, îndeosebi prin istoriografie, evidențiază „structuri”, „constante ale evoluției” etc., care nu sunt doar invenții ale autorului colectiv care este națiunea.

Ceea ce pare indiscutabil este că, pe lângă faptul că procedeele memoriei colective au o puternică amprentă subiectivă, ele nu se deosebesc în mod fundamental de cele specifice memoriei individuale: amândouă selectează faptele, le simplifică, le investesc cu o valoare morală clară și le asociază un sens unificator. De asemenea, după cum memoria individuală recurge, voit sau nu, la o strategie a amintirii, recuperând unele părți din trecut și preferând să „uite” altele, la fel și memoria colectivă, poate fi manipulată pentru a reține anumite fapte și a ignora sau a ascunde altele. Așa se și explică de ce aceleași evenimente istorice pot avea o semnificație exaltantă pentru unele comunități naționale, în timp ce pentru altele ele sunt destestabile, constituind un motiv de doliu perpetuu (ceea ce nu le anulează valențele identitare).

---

⁵ Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, p. 105

Paul Ricoeur spunea că reacții precum xenofobia, naționalismul, rasismul etc., au fost deseori provocate de o „memorie rănită”. Indiferent de variațiile sale particulare, ceea ce pare a particulariza memoria colectivă este idealizarea, glorificarea, sistematică a trecutului, strâns legată de instrumentalizarea lui din rațiuni și cu scopuri ideologice și politice foarte precise.

Tema imaginarii în istoriografia României nu este recentă, dar ea a început să intereseze în ultima vreme și istorici contemporani cum sunt Zoe Petre, Ionuț Mihai Popescu, Petre-Florin Manole, Filip-Lucian Iorga sau sociologi ca Ruxandra Cesereanu și oameni de cultură ca Ioan Petru Culianu.

Imaginarul nu este doar o sursă de iluzii, ci „locul” în care contrariile pot coexista. Spre acest imaginar ne introduce cartea profesorului Petre Din, legitimând mitul și simbolul ca domenii de cercetare, arătând metodele, vecinătățile și aplicațiile unei căutări a sensului cu o putere epistemologică cel puțin egală științelor exacte.

Prin scrierile sale, autorul ne demonstrează faptul că, echilibrul între identitatea mea și a celuilalt poate fi asigurat doar de o raționalitate îngăduitoare față de realități aparent opuse. În acest sens, această carte este o pledoarie pentru imaginar, o introducere în abordarea lui cu responsabilitate și fără prejudecăți, astfel încât să ajungem să îl recunoaștem ca sursă a creativității, inspirației și chiar a raționalității.

**Ioana Heidel, *Dincolo de orizont, Amintiri*,
Ed. SITECH, Craiova, 2013; Ediția a II-a,
Dincolo de orizont,
Roman, revăzută și adăugită, Ed. Nico, Tg.Mureș, 2014**

Dana Sofia Bänder

Autobiografia Ioanei Heidel, „Dincolo de orizont“, este o impresionantă descriere a drumului spinos parcurs de autoare și în același timp o emoționantă redare a vieții cotidiene precum și a evenimentelor social-politice, care s-au desfășurat pe meleagurile României și Germaniei în ultimele decenii ale sec. XX și la începutul sec. XXI.

Născută în Oltenia, în localitatea Goicea, pe malurile Desnățuiului, unde își petrece copilăria și prima tinerețe, va pleca la Craiova și apoi la studii la București. Acolo face cunoștință cu viitorul ei soț, care provine dintr-o familie de sași din Sighișoara. Locuind mulți ani în casa părinților soțului ei și având locuri de muncă în Saschiz și Sighișoara, autoarea este confruntată cu un mediu cu totul diferit față de plaiurile natale din Lunca Dunării, cât și față de modul de viață din Oltenia și Muntenia. Împreună cu fiul ei părăsește meleagurile transilvănene, plecând în Germania, unde locuiește împreună cu soțul ei până în ziua de astăzi.

Prima ediție a cărții poartă subtitlul *Amintiri*, a doua ediție *Roman*, precizând astfel intenția unei descrieri subiective a evenimentelor, văzute prin prisma experiențelor personale. Cursul povestirii se desfășoară în mare parte în ordine cronologică, cu unele pasaje retrospective sau documentare.

Unele capitole sunt dedicate descrierii vieții cotidiene din Sighișoara și mediului rural al Saschizului, punând în evidență contribuția substanțială a civilizației săsești, care a jucat un rol decisiv în dezvoltarea Transilvaniei.

Autoarea reușește să atragă atenția și interesul cititorului atât pentru spațiul dunărean, cât și pentru cel transilvănean. Rămânând legată de plaiurile natale, de glia strămoșească, face cunoștință și pătrunde în mediul multicultural sighișorean,

recunoscând și admirând aportul evident al comunității săsești, înrădăcinată în structurile reformatoare ale bisericii protestante.

Fermecătoare este descrierea locului de baștină, unde Dunărea a nivelat în decursul mileniilor un peisaj inedit cu un sol fertil, care a atras popoare, al căror grai și nume s-a pierdut în negura trecutului, dar ale căror vestigii le admirăm și astăzi¹. Cândva a coborât din munți cu oile un păcurar, care a rămas în Lunca Dunării, urmașii lui trăind până în zilele noastre pe aceste meleaguri². Tot din timpuri arhaice s-au păstrat obiceiuri și mituri, ca cel al ursitoarelor, care torc firul vieții³.

Părăsind în adolescență satul natal, autoarea parcurge o serie de etape în diferite părți ale României, ajungând și rămânând în final în Germania, în orașul Würzburg. Fiecare etapă este o nouă încercare, o nouă experiență. Cu tenacitate, perseverență și curaj, se impune, după terminarea studiilor la Craiova și București, atât la locul de muncă cât și în viața particulară.

Perioada postbelică, lupta zilnică a individului pentru a supraviețui într-un regim totalitar se derulează în fața cititorului în imagini vii.

Fascinată de peisajul transilvănean și de cultura comunității săsești, care a persistat de-a lungul secolelor, dăruindu-ne printre altele o localitate inedită, este confruntată în același timp cu tradiții și mentalități necunoscute, cu concepții și prejudecăți umilitoare.

Umilitoare au fost și unele situații în Germania, unde se zbate să salveze viața fiului ei grav bolnav. Biruind nenumărate impasuri, reușește cu sprijinul și ajutorul multor persoane și instituții să-și făurească o existență demnă.

---

¹ În acest ținut sunt atestate Cultura Vinča (cca. 5000 î.Ch.) și Cultura Verbicioara (cca. 1500 î. Ch.).

² Legenda spune că păcurarul avea trei fete, Ciuta, Goicea și Dulgeana, cărora le-a lăsat moștenire ținutul, pe care astăzi se află localitatea Goicea. Legenda s-a adevărit prin scrisoarea lui Alexandru Voievod din anul 1575, în care este amintită această așezare. Prin statuia, ce reprezintă ficele păcurarului împreună cu turma de oi, ridicată în parcul din vestul comunei, este evidențiat acest eveniment.

³ Credința în ființe supranaturale, care sunt stăpâne pe soarta oamenilor, este atestată în legendele Greciei antice (moirai), precum și în miturile epocii romane (parcae). Clotho ține caerul, Lachesis învârtă fusul, Atropos taie firul.

Coperta ediției a II-a simbolizează drumul pe care destinul a purtat pașii Ioanei Heidel. Centrul imaginii o redă îndepărtându-se, părăsind deci locul natal, sugerat jos în partea stângă prin statuia legendei localității Goicea. Lasă în urmă ei și Sighișoara, reprezentată printr-un grup de clădiri medievale culminate de mărețul Turn cu Ceas în partea dreaptă a imaginii. Călătoria se îndreaptă spre locuri necunoscute, la capătul cărora se află impunătoarea cetate a orașului Würzburg. Doar umbra ei o însoțește pe calea pustie și grea, sugerată prin stânci aride, poduri și ziduri înalte. Albastrul puternic din partea superioară a copertei se dizolvă treptat în razele apusului de soare. Ioana Heidel a plecat dincolo de orizont, așa cum au prorocit ursitoarele. Stilul descriptiv cu expresii neaoșe și cu pasaje melancolice alternează cu modul concis, în care sunt prezentate date istorice precise, reduse la evenimente esențiale.

Complexitatea evenimentelor într-o societate, în care noțiunile de demnitate, integritate, libertate sunt ignorate, se desfășoară în fața cititorului ca o lecție de istorie de neuitat. Descompunerea comunității săsești prin desproprietărire, deportare și emigrare este redată exemplar prin descrierea tulburătoare a destinului unor persoane din Sighișoara.

După marele succes al primei ediții din octombrie 2013, a urmat în aprilie 2014 a doua ediție revizuită.

Lansarea cărții a avut loc la *Sighișoara*, în 22 aprilie 2014, la librăria Horia Teculescu. Evenimentul a fost publicat în *JRS (Jurnalul Sighișoara Reporter)*, nr. 849.

La *Craiova*, cartea a fost prezentată în data de 4 august în studioul de televiziune *Oltenia 3TV*, în 5 august în studioul de televiziune *Tele U*, în 17 august în studioul de *Radio Oltenia Craiova*, în 4 septembrie la *Casa de Cultură „Traian Demetrescu”*.

La *Timișoara*, a avut loc o nouă lansare în cadrul celei de *A 7-a Conferințe Internaționale „UNIFERO”*, care a avut loc din 8-10 august.

La *Lăpușna*, în cadrul unei noi prezentări, organizată de Direcția Județeană pentru Cultură Mureș, din 15 august, i se acordă *Premiul Festivalului-Concurs „Credo“*.

Dintre nenumăratele recenzii publicate ar fi de amintit: *Ramuri* a Uniunii Scriitorilor din România, nr.2, 2014 (Craiova), *Plumb* a Uniunii Scriitorilor, nr.84, 2014 (Bacău), *Vatra Veche*, nr.3, 2014 (Tg.Mureș), *Plumb* a Uniunii Scriitorilor, nr.85, 2014 (Bacău), *Creneluri Sighișorene*, nr. 4, 2014, *Vatra Veche*, nr.6, 2014 (Tg. Mureș), *Univers cultural-Cuvântul liber*, nr.132, 2014 (Tg.,Mureș), *Univers-cultural-Cuvântul liber*, nr. 152, 2014 (Tg.Mureș), *Constelații diamantine* a Ligii Scriitorilor Români, nr. 8, 2014 (Craiova), *Siebenbürgische Zeitung*, Folge 5, 2014, (Germania), *Schäßburger Nachrichten*, Folge 41, 2014 (Germania).

Traducerea în limba germană este în pregătire.

Cartea este un mijloc de neprețuit pentru a cunoaște, înțelege și admira cultura transilvăneană, care s-a plămădit în cursul secolelor din multiple elemente, contribuția comunității săsești fiind cea mai pregnantă.

Mesajul autobiografiei Ioanei Heidel este acela de a trece dincolo de orizont, de a birui prejudecăți, de a pătrunde în necunoscut, întâmpinându-l cu respect și admirație.

O carte cuceritoare.

LISTA AUTORILOR

1. AVRAM LAVINIA-CARMEN, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: avraml2004@yahoo.com
2. BĂNDER DANA SOFIA, dr. phil, e-mail: danabaender@web.de;
3. CÎMPEANU LIVIU, dr. istorie, e-mail: liviucimpeanu@yahoo.com;
4. CIOTLOȘ NICULINA, dr. istorie, conservator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: ciotlos61@yahoo.com
5. DEAC DANA-bibliotecară, Biblioteca Turda, jurnalistă la Ziarul 21, Turda, e-mail: danieladeac@yahoo.com ;
6. DRĂGAN GHEORGHE, profesor de istorie, Gimnaziul de Stat „Victor Jinga” Sighișoara, e-mail: ghe_dragan@yahoo.com;
7. IACOB MIRCEA-RADU, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: radu4korn@yahoo.com;
8. JITARIUC C. VIRGIL, colaborator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: akebase@gmail.com;
9. MĂRCULEȚ VASILE, dr. istorie, profesor, Colegiul Tehnic „Mediensis” Mediaș, e-mail: vasmarculet@yahoo.com;
10. MIHAI P. ADONIS, dr. istorie, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: mihaiadonis@yahoo.com;
11. NEAGU MIHAI RĂZVAN, dr. istorie, profesor, Colegiul Tehnic Turda, e-mail: neagurasvan@yahoo.com;
12. SÂRBU EUGEN ION, profesor de istorie, Liceul Tehnologic nr. 2, Sighișoara, e-mail: ioan.sarbu@yahoo.com;
13. SILION ION, colaborator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: silion_ion@yahoo.com;
14. ȘOVREA N. ADRIAN, profesor de istorie, Școala Generală Albești, e-mail: sovrea.adrian@yahoo.com;
15. ȘTEFAN FLORINA, bibliograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: hentzina@yahoo.com;
16. TEȘCULĂ NICOLAE, dr. istorie, director, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: nicolaetescula@yahoo.com;
17. TEȘCULĂ VASILE DAN, drd. Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, e-mail: dantescula@yahoo.com;
18. ȚARĂLUNGĂ LUCIA, director, Biblioteca Muncipală „Zaharia Boiu” Sighișoara, e-mail: taralungalucia@yahoo.com.

**PENTRU CONȚINUTUL LUCRĂRIILOR ȘI FORMULAREA REZUMATELOR
ÎN LIMBI STRĂINE RĂSPUND AUTORIZAT**

